

Irodalmi Jelen

XVII. évfolyam, 194. szám
2017. DECEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szőcs Géza, Makkai Ádám** (Budapest)

Munkatársak: **Laik Eszter** (helyszíni tudósítások),

Varga Melinda (vers, interjú), **Király Farkas** (próza, műfordítás),

Simon Adri (kritika), **Szőcs Tekla** (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Leonardo da Vinci (1452–1519)**
festménye

Böszörményi Zoltán

A sors kobakja

*Mély titok zárja ajkaid.
Felnéz az éj, rád kacsint.
Míg éles fogával marja,
bőrödön csüng az ajka.
Kéj az álom, láz és nemlét,
fohászkod csak egy kellék.
Farkasok az óraláncon,
a mindenség így táncol.
Felejtéshez nem kell semmi.
Az őszt sem sehová vinni.
Ül az ágon megkötözve,
szíven szúr a lét közönye.*

Részegh Botond festménye

Wagner Szilárd

férfi: Névtelen

– Jó voltam, tényleg jó. – A férfi, aki egy gödör előtt guggolt kezében egy pisztollyal, könnyeit visszanyelve nézett lefelé. Alig fél öl mélyen feküdtek a kis testek. Két lány- és egy fiúgyermek, élet-telenül.

Lassan felállt, eltette fegyverét, az ásóért nyúlt. Határozott, gyakorlott mozdulatokkal temette be a gödröt. Az izzadtsággal keveredett sós könnyek patakokban folytak végig a testén. Egy pillanatra sem állt meg, amíg nem végzett. A közelben nem talált semmilyen keresztnek alkalmas tárgyat, így kisebb-nagyobb kavicsokból pótolta. A végén megállt egy pillanatra a kis halom előtt, mély levegőt vett:

– Jó voltam, tényleg jó. – Azzal lekapta a kalapját a földre szúrt ásó nyeléről, és a fejére tette. Az sem zavarta, hogy a csatakos haja még jobban a bőréhez tapadt. Elnézett a lenyugvó nap irányába, és elindult.

Napok, talán hetek telnek el, míg lakott területre ér. Tele kulacs nélkül a vadonban kevés lehetőség adódik a szomjhalál elkerülésére. Az egyik a hajnali pára gyűjtése. A másik: valamilyen melegvérű állat vérének megivása. Mivel minden valamire való holmija a foltozott nadrág, a szakadt ing, a kalap és az övébe dugott hatlövetű volt, egyedül az utóbbiban reménykedhetett. Szégyenkezve állapította meg, hogy csekély vagyona lajstromba vételekor a nyakában lógó ezüstkeresztet elfeledte. – Adjon az ég erőt! – mormolta el magában felekezete szent üdvözlését, ettől megbocsátást remélve.

Csizmához szokott csupasz lábán egyre szaporodtak a kemény talaj okozta sebek. Még most sem értette. Nem fért a fejébe, hogyan végződhetett tragikusan minden. Kérdések százai vonták el figyelmét a kietlen tájról, cikáztak, azonnali válaszokat sürgetve. Amikor elviselhetetlenné duzzadtak a megválaszolatlan kérdé-

sek, elméje túlcsordult, kimondottan vágyott a halálra. Úgy érezte, nem is érdemelne jobbat. Ilyenkor megállt, levette kalapját, az amúgy is izzadságtól nedves ingujjal megtörölte verejtékben fürdő homlokát. Felesleges mozdulatok voltak, tudta jól, mert ahogy visszatette a kalapot, bőre újfent patakokban ontotta magából a sós folyadékot. Mégis megtette, mert ez a pár mozdulat megszakította a gondolatáradatot, és pillanatnyi nyugalomra lelt. Amikor ismét nekiindult, esküvel fogadta, nem járhatja fejét semmin sem, az útra figyel. Alig tett pár lépést, a kérdések újult erővel, a pihenőtől felfrissülten özönlöttek el elméjét.

Estére minden ereje elszállt. Három napja nem evett semmit, előző este óta egy korty vizet sem ivott. Összecsuklott menet közben, és eszméletét veszítve zuhant rémálmai világába.

Hajnalban ébredt, kiverte a hideg. Takaró és tűz nélkül teste minden izma átfagyott, alig bírt mozdulni. Arccal a hideg talaj felé feküdt, kezét maga alá húzta. Várt egy kicsit. Érezte, ahogy mellkasába visszatér az élet. Miután a meleg nem tudott jobban szétáradni, felnyomta magát. Szédelegve megállt, körbenézett. A nap a háta mögött tolta maga előtt a világosságot, így megindult előre. *Mindig csak nyugatnak* – mondta magában. Eszébe jutott apja történetének kezdete, amit gyerekként annyit hallott:

Egyszer egy cowboy az ismeretlenbe indult, ahogy a nap lassan lealkonyult. Foltos lova nyergében a harmonikáért nyúlt, a hangszeren bús dallamot fújta. Előtte a táj idegen, a messzi pusztában minden forrón izzott a melegben.

Akárhogy erőltette magát, nem emlékezett a folytatásra, mivel apja mindig gitározott, miközben a történetet mesélte, és őt jobban elbűvölte a zene, mint hogy a szövegre figyeljen. Pedig hány-szor megfogadta, hogy a következő alkalommal már a történetre fog figyelni, de sosem sikerült.

Megnyalta kicserepesedett ajkát, amely fájdalmas mosolyra húzódott, ahogy eszébe jutott foltos lova. Arra gondolt, talán a történet miatt vonzódott annyira a foltos lovakhoz, és tartott mindig magánál szájharmónikát, amin sosem tanult meg játszani. Egyszerűen csak nála volt, a kabátja zsebében. Amíg volt

kabátja – jutott eszébe. Meg élete. A fájdalmas gondolatok elfúj-
ták a kellemes emlékeket, és mire a nap melege is utolérte, ismét
érezhető fájdalomként martak bele a megválaszolatlan kérdések.

Egyre többször szédült meg, vesztette el lába alól a talajt. Min-
den egyes földet érést követően egyre elszántabban indult el újra,
hogy elérjen a településig. Időnként sikerült gondolatai sűrűjé-
ből kikecmeregnie, hallgatni a pusztát, merre járhat állat. Nem
tudott sokáig koncentrálni, elhomályosuló tudata egyre keve-
sebb időt hagyott önmaga irányítására. Este ismét öntudatlanul
rogyott össze.

Az éjszaka közepén vonyításra riadt. Kinyitotta szemét, a hold
sápadt fényében próbálta észrevenni a farkast. A pisztolyt remegő
kézzel húzta elő. Izmai alig engedelmeskedtek, a hideg dermesz-
tő szorítása nehezen engedett. Szédülés igyekezett visszafektetni
őt a földre, ám erejét összeszedve, hányingerrel küszködve ülve
maradt. A farkasüvöltés megismétlődött, ráadásul nem maradt
válasz nélkül. A hangokból ítélve egy láthatatlan kör közepén ült.
A hangok gazdái közelednek – vonta le a következtetést az újabb
vonyításból, ami bejárta az éjszakát, és csillagtól csillagig osont.
Egyedül az állatok hangjának dallama zavarta, ami eszébe jutta-
tott egy dalt. Egy dalt, amit az apjától tanult.

*Létezésem nem örök, elmegyek, mielőtt itt ragadok.
Ne hidd, hogy az útnak vége, megyek, mikor akarok.
Mint madár az égen, átszelem a nyugvó alkonyatot.
Víz felett szél sem rebben, látom lent a partot.
Várok rád, toporgok, közben rohannak a napok,
Ülök a széken, könnyekkel szememben elalszok.*

Körbenézett, meresztette a szemét. Kereste a közeledő ragado-
zókat. A hangok alapján hatan, talán heten lehetnek. A Coltban
hat lövedék, éppen elég lesz. Vagy nem. De kit érdekelt. Röpké
pillanatra megfordult a fejében, talán hagynia kellene magát. Az
minden fájdalomtól megmentené. Megszűnnének a kérdések,
amelyekre nem talált válaszokat, és a tudat, hogy ha meg is leli a

válaszokat, tehetetlen maradna, mert kevés ahhoz, hogy bármit is tegyen. A kérdések, megérezve tudata gyengülését, azonnal kitöltötték elméjét. Igyekezett kizárni őket, mondogatván, hogy a farkasokra kell figyelnie.

- Ha nem figyelek rájuk, megesznek.
- Megesznek, és meghalok.
- Ha meghalok, nem fogtok tudni többé kínozni.
- Hagyjatok most! HAGYJATOK!

Homlokán felrepedt a bőr, amint a pisztoly markolatával erőteljesen megütötte magát.

Mi az a kör? – jött a kérdés. – Mi van a körben? Talán nem is kör, hanem kavics? Írás van benne? Gondolatok? Válaszok? Miért nem látom?

- HAGYJATOK!

Felnézett. Öt foltos kutya vette körül. A nappali világosságban jól látta a barna-fekete mintákat a fehér szőrükön. Szagolták és nézték. Nem mozdult. Az állatok, elunva mozdulatlanságát, elügettek mellőle. Egyre távolodtak, a holdfényben összeolvadtak foltjaik, ritmusos lépteik átváltottak földet döngető dobogásba, ami egyre közeledett. Óriási kutya bontakozott ki az éjszakából, közeledett rohanást felé. Hosszúkás feje a régi vadászebekhez hasonlatossá tette. A foltjai zavarba ejtették. Ilyen mintájú kutyát még nem látott.

Reggel égető fájdalomra kelt. Szúrt a mellkasa, elzsibbadt keze nem engedelmeskedett akarátának. Szárnyak csattogását hallotta. Résnyire nyitott szemével megpillantotta a méretes, kopasz nyakú madarat.

- Hogy rohadnál meg!

Az emberi hangra hátrébb ugrált a madár. Tisztes távolból figyelte tovább a haláltusáját vívó férfit.

Összeszedte minden erejét, a fegyvert célra emelte. A hangos dörrenést követően tucatnyi dögevő rebbent szét, akik addig távolabbról nézték bátor társukat. Az élettelenül elterülő tetem ebben a pillanatban csábítóbbnak hatott, mint a halálos dörrenést keltő ember.

Nem engedhette át a prédát. A merev végtagok ropogásoktól hangosan hajtották végre a kábult férfi akarátát. Pár dülöngélő mozdulatot követően sikeresen rávetődött a meleg dögre. Fogait belemélyesztette a csupasz nyakba, a vért nagy kortyokban itta, majd a felsértett bőrt tovább tépte, hogy a belsőségekhez is hozzáférjen. A rágósabb hússal nem boldogult, a kibelezett madarat odadobta az egyre közelebb araszó keselyűknek.

Az arcát és kezét beborító vér a nap hevétől gyorsan megszáradt. Érezte, ahogy húzódik a bőre. Megpróbálta letörölni, de csak jobban szétkenete. Pár pillanattal később már legyek keringtek körülötte. A kihunyó életet követő elmúlás hívta ide őket abból a láthatatlan világból, ahol az elmúlt napokban rejtőztek.

Kissé kábán indult el. Pusztán remélni tudta, hogy a helyes irányban halad. A nap már magasan járt, mégsem akart várni. Minden eltékozolt pillanatot később ezerszeresen megbánt, így még ifjúként megfogadta, sosem áll meg a célig, vagy ameddig cselekedni képes.

Az alkonyat egy kis tanyával várta. Léptei egyre jobban akadoztak, ahogy közelebb került a civilizációhoz. A kérdések újult erővel rajzottak elő: Miért? Miért tetted? Mit értél el vele? Hová tartasz egyáltalán? Mit fogsz most tenni? Meddig tudod titokban tartani?

Az épület melletti karámhoz ért, megtámaszkodott. Mély levegőt vett. Nem látott még egy kutyát sem. Kezdett megijedni, hogy senkit sem talál ott, de akkor meglátta a bent felgyúló lámpás fényét.

Ereje elhagyta testét. Az ajtón inkább beesett, mint lépett. A benti férfi feléje fordult.

– Atyaúristen! Veled meg mi történt?!

– Megtaláltam őket.

Leroskadt a székre, az asztalon lévő agyagkorsóból hosszan, nagy kortyokban ivott. A ház gazdája türelmesen várt. Amint vendégében a lélek ismét tartósan megragadt, az megszólalt, szemét egy pillanatra sem véve le a korsóról:

– Lovamat kilőtték, azonban mindet lelőttem.

– A gyerekek?
– Ők is. Őket eltemettem.
– Hogyan tovább? Egyedül vagy, senki sem fog melletted állni. Amit tettél, nem csinálhatod vissza. Várni fognak rád.

– Még nem. Most még nem tudják, mi történt, nálam az előny. Hacsak... – és itt felnézett a másokra.

– Hacsak valakinek el nem fog járni a szája.

A házigazda szótlan maradt.

– Arról, hogy utánuk mentem, csakis te tudtál. Ahogyan arról is, merre indultam.

Még mindig néma maradt, a jövővény szemébe nézett, kényelmetlenül fészkelődött a széken.

– Ezért tudtak meglepni.

– Nem! – nyögött fel végre.

– Közéjük tartozol.

– Én sosem tennék veled... – Felugrott az asztaltól, tétován megállt, a falon lévő Winchesterre pillantott.

– Kár tagadni. – Megelőzte a másikat, látva annak arcán a szaporodó izzadságcseppeket. A tárban lévő utolsó golyó szemközt találta el. A kar még előre nyúlt, támaszt keresve az asztalban, a mozdulat azonban sosem ért véget, és a test nagy zajjal terült el a padlón.

Jóllakottan, kipihenten ébredt. Még az este tisztára mosdott a kútból húzott hideg vízzel, és boldogan fogadta a házigazda által felajánlott ruhát. Méretben egyeztek, ugyanolyan szikár, izmokkal kirajzolt testük volt. Mindkettőjükön meglátszódtak a kemény fizikai munkával töltött hosszú évek – meg a sosem elegendő táplálék, ami nem engedte megnőni az egyre keményedő izmokat.

Kényelmesen kortyolgatta a kávé. Lábát feltette a terasz korlátjára, onnan meredt a messzeség felé, ahonnan sikeresen megmenekült. Ahogy ivás közben egyre közelebb jutott a pléhögrelő aljára üledett zacchoz, azon járt a feje, melyik lóval induljon útnak. A karámban nem talált mást, csak két hatalmas igavonót.

Elért a zacchoz. Belenézett a bögrébe. Kiöntötte a maradékot a földre, hangosan nyögve felállt a székről. Bent az asztal melletti állványon lévő lavórhoz lépett. Kiöblítette a bögrét, és az asztalra tette. A falhoz lépett. Levette a felakasztott kulacshot és a táskát. Elsétált a kis kamrához, átlépve az élettelen testen. Leakasztotta a kolbászokat, a táskába tette, s melléjük rakott egy keveset a szikkadt kenyérből is. Talált némi penészes sajtot meg pár tojást. Utóbbiakat, visszatérve az asztalhoz, egy tányérban felütötte, és megitta.

Mielőtt kilépett volna, még visszafordult. Magához vette a gyufát, a kávé edényt, a kávé meg egy kést.

A karámhoz érve a pejt választotta végül. Nyereg nem lévén, szőrén ülte meg. A ló, mely kizárólag az ekéhez és kocsihúzáshoz szokott, eleinte nem értette, mit akar. De végül engedett, és elindult nyugatnak.

Frissnek érezte magát. Ebben az állapotban a burjánzó, sehová nem vivő kérdések sem zavarták annyira. Hagyta, hadd jöjjenek, emésszék fel maradék lényét is. Vidáman, füttyörészve lovagolt tovább. Már érezte a közelgő város illatát, a hígított whisky ízét, a kuplerájok buja asszonyainak érintését. Nem is kívánhatott jelenleg ennél többet. Ha képes lett volna rábírní, vágta ugratta volna a lovat, hogy mihamarabb elérhesse. Ehelyett komótos ügetésben közelített céljához.

Hajnalra érte el a város közelében elszórtan épült viskókat. Senki nem üdvözölte, csak a kutyák csaholtak, amerre haladt. Mielőtt elérte volna a házak tömör sorát, megállt és körbenézett. A pépesre rágott fűszalat egy erős sercintés kíséretében küldte útjára. Továbbra is minden csendes maradt és mozdulatlan. Sarkát a ló oldalába vágta – az prüszkölt tiltakozásul, neki ennyi pihenő kevésnek bizonyult, végül cammogva nekiindult. Az első keresztutcahoz érve végre megpillantotta az első városlakót. Éppen zsákokat pakolt egy szekérre. Amint mellé ért, kalapját megemelte, a másik biccentéssel köszöntötte, és folytatta munkáját. A szekér elé az övéhez hasonló jószágot kötöttek. A sarokhoz érve eltekintett mindkét irányba, torpanás nélkül fordította

a hátast jobbra. Elhaladt a borbély üzlete, a bank és a postakocsi szállója előtt, végül elért a szalonhoz.

Leszállt, a lovat kikötötte. A kétszárnyú ajtó nyikordulva adta hírül érkezését. Bent senkit nem talált. Elsétált a pultig, csizmája hangos koppanásai tompán verődtek vissza a falakról. Megnézte magát a falra rögzített tükörben. Az elmúlt napok viszontagságai minden húst kiszikkasztottak arcából. A sötétre barnult bőr ráncosan feszült csontjaira, a látványon minimálisan enyhített a többnapos, szürkés borosta. Egyedül élénkkék szembogara és körülötte a vakító fehérség bizonyította, hogy még él. Elvigyorgott. Az elsárgult fogak tompán fénylettek. Végignézte magát. Elégedettséget érzett. A feszes farmer, az új vászoning és a rojtokkal díszített bőrkabát igazán impozánssá változtatta.

– Azt a bűdös kurva istenit! – csapott a pultra. – Egy tetves rohadék sincs itt!?

Kiabálására kivágódott a pult végében lévő ajtó. A berohanó nyurga alak figyelmesen megnézte magának az idegent, majd kiérten odament hozzá.

– Még zárva vagyunk – közölte vele.

– Kurvára nem érdekel. Piát és nőt!

– Még zárva...

– A kurva anyádat vagy zárva! Itt a kibaszott pénzed – a pultra vágta egyetlen húszasát –, és most piát és nőt!

A nyurga alaknak arcizma sem rezdült. Kimért mozdulattal a pult alá nyúlt. Mielőtt azonban elővehette volna a fegyvert, az idegen Coltjának csövével nézett farkasszemet.

– Piát és nőt – suttogetta –, értetted?

Felemelt kezekkel a polcig hátrált, ahonnan levette a címkézetlen, barnás italt tartalmazó üvegek egyikét. Az egyik poharat felfordította, megtöltötte az alkohollal, és a férfi elé tette. Az gyorsan lehajtotta. Az üres pohár még a pulthoz sem ért, már biccentett, hogy a nyurga ismétlje meg a töltést. A gyötrő kérdések egyre távolodtak az elfogyasztott ital hatására. Összesen négyszer ismételte meg, végül reszelős hangon ismét megszólalt.

– Most pedig a nőt!

– A 4-es ajtó, Lucy meg fog felelni önnek.
A férfi magához intette az alakot.
– Senki ne zavarjon! Oké?
– Rendben.
– Csssss! – a pisztoly csövét a szája elé tette. Felment az emeletre, amilyen halkán csak lehetett.

Benyitott. A nő a pipereasztal előtt ült, és a haját rendezte. Mivel nem várt korai vendéget, nem foglalkozott a felöltözéssel. Mégse mozdult, amint a férfit megpillantotta a tükörben. Megkönnyebbült sóhaj hagyta el száját. Elmosolyodott.

– Nem sikerült nekik – szólalt meg a férfi. – Hiába futottak, nem sikerült nekik elérni a határt. Csak a gyerekekért kár.

Utolsó mondata fájdalmas grimaszba húzta a nő arcát. Dermedt tekintettel fordult meg, és nézett a másikra.

– Ők is, igen. De őket eltemettem, a többi a keselyűk martaléka lett.

Vége szóhoz jutott:

– Miért nem hoztad haza a testüket, hogy...
– Kilőtték a lovam. A Nyurga-szikláknál.
– Tehát ennyi volt, és mindez hiába.
– Nem volt hiába. Senki nem tudja, hogy te meg én... – nem fejezte be, hiszen a vékony deszkákra nagyon is igaz volt, hogy a falnak füle van.

– Valaki tudja. Tudod, kiről beszélek.

– Ővele tegnap végeztem. Túl sok volt az egyezés. Rajta kívül senki nem tudott a kilétemről. Téged kivéve.

– De ily távol mindentől, esélyünk sincs. Hiába minden, a se-riff távol.

– Ennek mindent meg kell oldania. – Övéből elővett egy jelvényt. A nőtől pusztán elfojtott fintorra futotta, egyáltalán nem derítette jobb kedvre az alig tényérnyi fémplecni.

– És ki fogja elhinni, hogy te nem...

Az ajtó kivágódott, a nyurga alak állt ott csőre töltött puskával.

– Hallottam mindent! Nem engedem, hogy lebuktass minket! – Felemelte a duplacsövűt, és egyetlen lövéssel lyukat ütött

az ismeretlen hasába. Az megtántorodott, a Coltjáért nyúlt. A második lövés leszakította az arcát. Még eltántorgott egy székig, rádőlt és átesett rajta. Hangos robajjal érkezett a földre. A még mindig ülő nő elszörnyedve nézett az elterülő férfira, szóra nyitotta száját, amit egy újabb dörrenés némított el végleg.

A földet lapátoló munkások gyorsan akartak végezni, mihamarabb folytatni akarták napi rutinjukat a kocsmában. A sír mellett álló pap gátolta meg őket abban, hogy hátrahagyják az elhunytat, és később jöjjenek vissza a munkát befejezni. Dolguk végeztével meghajoltak a még mindig ott strázsáló pap előtt. Gyorsan leléptek, mielőtt annak bármi más az eszébe juthatna.

A pap a halomra tekintett. Nem ismerte a férfit. A nyakában lógó ezüstkereszt ettől függetlenül elárulta, kifelé lehetett. Ennek ellenére nem ítélkezett felette. Az nem az ő dolga. Az ő feladata a végtisztesség megadása, legyen az itt élők többsége bármilyen elvetemült törvényszegő. A többiről majd az Úr dönt.

Magához vette az odakészített keresztet, és erősen a földbe dőfte. Ráakasztotta a fegyverövet. Elmormolta imáját, majd az ezüstkereszt láncát rátekerte a fejére, amire ennyit írtak tintával: *férfi: Névtelen.*

A csillogó öv által odacsábított madár csipkedni kezdte a csatot. Az ismétlődő rángatás következtében egy majd' tenyérsnyi fényes fémdarab hullott a földre. Méretében és csillogásában is jobban megfelelt a tollas vendégnek. Mielőtt a csőrébe vette, hosszasan nézte a rajta lévő ábrákat. Középen csillag, benne kitért szárnyú ragadozó, és fura krikshkrakszok körbe: *Rendőrbíró.*

Csornyij Dávid versei

Határeset

*Elmámorított a tintakék bájital; kábulat és időutazás:
felébredek a tegnapi, felidézek mindent,
parancsolnak az álarcok, kapaszkodok a szék karjába,
hiszem: átmeneti öröm után káosz a törvényszerűség.*

*Homályos spirálok cikáznak a szempilláim között,
gondolkodom; hány istent kell még eljátszanom
az utcalámpa alatt, angyalok helyett
hódémonok nyomait látom.*

*Milyen unalmas a mennydörgés, ha itt a világvége...
Kitámasztom az eget, hiába, elsodor a szupernóva,
vágynom a posztmortem megváltásra, ó Nemeszisz,
szokott-e tükörbe nézni a lelkiismereted?
Nem érdekelnek a helyhatározók, mert mindenhol ott leszek,
te is; vállamon megfáradt fejedet simogatom, töprengök:
izgalmas teremtetéstörténet ez, az idő sebként hordozza magán,
mint valami pimasz szemérmetlenséget a bibliánk címlapján.*

*Bolond játékot űzöl velem, te magad is az vagy. Bolond.
Követteled, hogy megteremtselek, alkotok, fejet hajtok a sorsnak,
hullik a pallos. Elfogadás. Én vagyok az ember tragédiája,
vagy legalább határeset. Ellentétpár ez az egész komédia.*

Momentum

*az északi fény
protonjaival
csillapítja étvágyát
a lopott idő
miatta törlődünk
ki a létezésből
kihasználom a bájjödreidet
abban rejtem el
légyottunk emlékeit
én mindig más arccal
képzeltetek el
ilyenné vált
a könyvszagú élet
lapjaiba szorult
lakatszerелем
álom voltál a retinámban
de most az álmaim
függetlenek lettek
elhagytak engem
már valaki más
agyában túrnak
veled együtt
mind megszűnik
a következő reggel
már nélküled
pirkad s én
bocsánatos
bűnnel írom át
a csend imáját*

Hiba az isteni kreációban

*elmémbe elüszkösödik
minden lépésed amikor
hozzád imádkozom
teremtésem furcsa stáció
baklövés a mennyei gyárban
hibás vagyok így engedté
a tökéletesek armadájához
ha megmászom az életfát
ígérd meg hogy kijavítasz
talán úgy nem fog fájni
a címeres bársonylepel*

Anubisz kegyelmes hozzám

*Tavasszal kirügyezik minden
vívódás, amit átéltem.
Fejem fölött összezsapnak a
gömbhalmazok.
Hogy az idő feleslegesen
költi rám perceit, s most
valaki másnak adja, érzem.
A porhüvely nem számít,
csak a lélek. Birtokba veszik.*

*Paráznák, gyarlók, ezek vagytok, én vagyok,
az én testem, az én vérem.*

*Vannak, akik harcolnak,
odafenn, felettem, értem,
ellenem, talán farkasok,
vagy bárányok. Bűnös lélek az enyém,
akit imádnak a bálványok.
Engem nem érdekelnek a
hátrahagyott szarkofágok sem,
amiben testem rohad darabokban,
lelkemet ne kapják meg az eretnekek,
csak a purgatórium, hisz áldás a
mennyei boldogsághoz képest.
Ugyan, egy kevéske bűn, csöppnyi jószág
mindent meggyónok majd, ígérem,
kettévágott ostyát eszek,
szagtalan, ízetlen, test.
Megváltás.*

*Lankad a spiritusz, kilép belőlem,
magamra tekintek, kérlek, balzsamozzatok be,
a halott szívem többet nyom a mérlegen a tollnál,
de Anubisz megkegyelmez,
az alvilágban munkát ajánl:
áruba bocsátom magam, csakrát, ablakot
tisztítok: jó napot kívánok,
üdvözlést, megváltást is vállalok,
nem drága, ingyen van. Vegyen fel kérem,
kínossá vált az örökkévalóság imádata.*

Nikolényi Gergely

Sötét végzet

– Bishop! – kiáltott rá egy öblös hang a sötétből, ami egyúttal azt jelentette, hogy vége a dalnak, tetten érték, a terv kompromittálódott.

Fenébe, gondolta keserűen, ez gyorsan ment!

– Kezeket fel! Csak semmi ostobaság!

Nem érzett félelmet, talán csak egy kis csalódottságot. Ez a meló már csak ilyen: a veszély a játék része, és bármelyik küldetés könnyen az utolsó lehet. Persze arra nem számított, hogy ilyen hamar lebukik. Hozzá volt szokva, hogy mindig a legjobb formáját kell hoznia, különben lőttek a hírnevének. Kezét a tarkójára téve, lassan megfordult.

Háta mögött fehér egyenruhás tisztet pillantott meg, mellkasán tömött sorokban díszeltek a különféle háborús kitüntetések, valamivel odébb gumibottal és gázsprayjel felfegyverkezett alakok közelítettek. A testőrség tagjai, konstátálta grimaszolva: ezek szerint a legfelsőbb körök már tudnak az uralkodó elleni merénylet tervéről. Hát ez remek!

– Túl messzire ment, Bishop! Az illetéktelen behatolás már önmagában is súlyos vétségnek minősül. Mégis mit képzelt? Azt hitte, csak úgy besétál, és elteszi láb alól a királyt?

Fémes színű marokfegyver szegeződött a mellkasára.

– Tudja, hogy megy ez – felelte Bishop unottan. – Katona vagyok, teszem, amit tennem kell. Nincs ebben semmi személyes. – Miközben jobb kezével a bal ingujja alá bújtatott tör helyzetét kutatta, tekintete ösztönösen a pisztoly csövére siklott. Egyszerű, mezei hatlövetű, állapította meg. Megbízható fegyver, de nem feltétlenül halálos. Ha ügyesen mozog, simán kikerülheti a lövedékeket. Persze a testőrség is ott van, ennyi ellenfelet egyetlen manőverrel kiiktatni még neki is túl nagy falat.

– Maga nem hülye, Bishop. Láthatja: négyen vagyunk egy ellen. Adja fel, semmi esélye! – A gumibotos testőrök, akár három alattomosan lopakodó skorpió, támadó alakzatba helyezkedtek. Egy elől, kettő egy lépéssel lemaradva.

Ez a baj az efféle rátarti talpnyalókkal, gondolta Bishop, miközben ujjai szüntelenül azon fáradoztak, hogy kitapogassák a tör markolatát: túl sokat képzelnek magukról. Merénylőt fogtak a királyi udvarban? Fordított helyzetben ő már rég meghúzta volna a ravaszt. Persze Bishop tisztában volt az előírásokkal: a behatolót őrizetbe kell venni, aztán kihallgatni, végül hagyni, hogy a kicsikart információk birtokában a stratégiák döntsenek a sorsáról... Blabla. Ha őt kérdezik, időpocsékolás az egész! Minek a biztonságot kockáztatni olyan információkat remélve, amik talán nem is léteznek? Profi nem tesz ilyesmit. Hogy is szól az ősi mondás? *Legjobb ellenség a halott ellenség!* Minek bonyolítani.

Néhány másodpercig feszülten farkasszemezték egymással, egyikük sem mert kezdeményezni. Aztán Bishop ujjai nagy nehezen fogást találtak. Akkor villámgyorsan előrelendült, és karját kinyújtva széles kört írt le maga előtt a levegőben.

A hideg penge vészjósló surrogása olyan volt, akár a halál lehelete.

A tiszt ijedten összerezett. Ahogy felsőtestével reflexszerűen elhajolt a fegyver elől, megtántorodott. Pisztolyt markoló kezével apró, verdeső mozdulatokat kellett tennie, csak hogy hanyatt ne vágódjon. Úgy festett, mint egy törött szárnyú madár, amely kétségbeesetten próbál a levegőbe emelkedni.

Bishop transzba esett. Ilyenkor csak fizikai formájában volt jelen, az utasításokat fentről érkező, isteni sugallat formájában kapta, és gondolkodás nélkül teljesítette. Jóformán ideje sem volt arra, hogy tetteinek következményeit mérlegelje. Ha akár egyetlen pillanatra is megállt volna, hogy a lehetséges forgatókönyveken elmerengjen, az alighanem az életébe kerül. Fürgén megpördült a tengelye körül, majd helyzeti előnyét kihasználva menekülőre fogta.

Az adrenalin úgy lüktetett a vérében, hogy azt hitte, a vénái menten szétrobbannak. Minél feszültebb lett, izmai annál keményebben dolgoztak – lenyűgözően gyors volt. Fél füllel hallotta, ahogy háta mögött többször is eldörren a fegyver, ám néhány másodpercnyi előny elég volt ahhoz, hogy, a golyók útja elől kitérve, üldözőit egyszer s mindenkorra maga mögött hagyja.

Kisebb tisztáson vágott keresztül. Most, hogy eredeti útvonalán változtatnia kellett, kénytelen volt szembesülni azzal, hogy egyenesen a tűzfészek közepébe csöppent. Bármerre fordult, el-lenséges katonákat, alakzatokat látott. A helyzet nem sok jóval kecsegtette.

Jobb kéz felé, a távolban megpillantott egy erődítményt. A bástyafal homlokzatának vízszintes peremét cizellált lőrések tarkították, az építményt ék alakú csatárláncban felsorakozott katonák védték.

Bishopnak döntenie kellett, mitévő legyen. Ha a terv kompromittálódott, márpedig biztos volt abban, hogy így történt, az uralkodó talán már rég kimenekült az erődből. Felesleges veszélynek tenné ki az életét, ha megkísérelné a behatolást. Ez a verzió tehát már nem jöhetett szóba. A legkézenfekvőbb ötletnek még mindig az tűnt, ha a frontvonalon átverekedve magát megpróbál mihamarabb visszajutni az övéihez. Majd a vezérkar dönt a sorsáról, gondolta.

Mikor már éppen elhatározásra jutott volna, hófehér paripa ugrott ki elé, ki tudja honnét, elvágva az útját. Lélegzetelállítóan gyönyörű, izmos állat volt. Bishop tágra nyílt szemekkel bámulta, ahogy felágaskodva mellső lábaival szilajul rúgkapál: olyan volt, akár egy bizarr látomás.

Egy látomás, amely az életére tört, a halálát követelte.

Bishop lehajolt, és lábát megvetve kivárt, amíg a ló mind a négy patájával vissza nem ereszkedett a földre. Akkor előre-lendült, és halált megvető bukfenc-cel az állat hasa alá vetődött. A megvadult paripa ismét a magasba szökkent. Hátsó lábain egyensúlyozva dobálni kezdte magát, eszelősen próbált kihátrálni, ám ezzel csak annyit ért el, hogy még sebezhetőbb pozícióba

küzdötte magát. Miközben kétségbeesetten táncolt a levegőben, arra játszva, hogy támadóját valahogyan eltapossa, tágra nyílt orrlukaiból nagyokat fújtatott, s szemei majd kiugrottak gödrükből. Bishop gyorsan, a legkisebb hezitálás nélkül reagált. Karját alulról lendítve keményen az állat hasába döfött, majd ugyanazzal a lendülettel hosszanti vágást ejtett felfelé. A ló felnyerített, ahogy belső szervei kifordultak testéből.

És ekkor elképesztő dolog történt.

Az ég megnyílt, hatalmas kéz ereszkedett alá a magasból. Gigantikus méretű volt, szinte az egész csatatérre árnyékot vetett, tenyerén mély folyómedreknek tűntek a redők. Csápszerűen hullámzó, vaskos ujjai könnyedén csippentették fel a párbaj vesztesét, a hófehér paripát, amely mereven rángatózott lábaival a levegőben – majd az egész visszaemelkedett a magasba, és a látomás tovatűnt.

Bishop ereiben a vér is meghűlt. Az ősi legendák szerint a világot hatalmas kezek alkották, idézte fel homályos ismereteit a Teremtésről, amelyek azóta is szüntelenül a Jó és Rossz küzdelmét vívják. Mindig is úgy vélte, ez nem több egyszerű mendemondánál, amit az uralkodók találtak ki, csak hogy unalmas perceiket elússék. És most, lám, személyesen is találkozott az egyik ősi istenséggel.

Biztosra vette, hogy ez csakis *jel* lehet.

Ahogy oldalra kinézett, átlósan futó, sötét mezők végén, legnagyobb megdöbbenésére megpillantotta magát az uralkodót. A fehér király katonái nélkül, védtelenül toporgott a túlsó sarokban, ahová egy korábbi támadás kivédése céljából menekült.

Abban a pillanatban Bishop rádöbbsent, hogy nincsenek véletlenek. Korábbi küldetése nem ok nélkül fulladt kudarcba, mint ahogy az sem a véletlen műve volt, hogy épp ide, a csatatér kellős közepére keveredett. Maguk az istenek vezették ide, vélte, hogy egy zseniálisan kigondolt, fondorlatos terv eszközével szolgáljon.

Ahogy elindult az ellenfél királya felé, hogy végzetét beteljesítse, mellkasa forrón lüktetett a büszkeségtől.

Műfenyők közönyéből nem nőhet megváltás

Az Irodalmi Jelen
karácsonyi versösszeállítása

Lőrincz P. Gabriella

Leszállt

*Isten elsárgult falevél
Ágon ülő madár-létezés
Alma csecsszopó gyermek
Isten búzavirág fenyőtoboz
Fagyos téli táj
Isten ősz haj és ránc a szem körül
Isten idén is
A karácsonyi égők mögé kerül*

Böszörményi Zoltán

Serenitas

*Már nem a sötétben alszom,
a sötétet elfeledtem,
s vele együtt kuncsorgó,
megváltást nem hozó
álmom.*

*A fény tisztásán
magamra találok.*

*Mi talmi,
meg sem látom.*

*Ücsörgök éjben,
fényben.*

Hívogatlak, merészen.

*Meglátlak,
meglátom,
mit sose reméltem.*

*Lenn,
a mélyben,
Illés száguld tüzes szekerén,
hozzám ér fel.*

Bánkövi Dorottya

Karácsony

*Nem veszek tudomást róla,
hogy a szemem kihűlt,
csak ma éjjel
képes vagyok a gyengédségre.
Van még olyan szervem,
amellyel jól tudok hazudni.*

*Neked választottam ezt a hotelszobát
a sok ezerből, amit meg tudok fizetni,
hogy képzelj bele egy világot, mint régen,
s ágyazz meg benne mindkettőnknek.*

*Fáradt vagyok a mesékhez.
Tekints körbe, megszépül minden, ha te nézed:
a műfenyő a sarokban ki fog hajtani,
és ősz hajszálaim is jobban elvegyülnek.*

*Suttogva mondom: semmi gondolat!
Aki gondoskodik rólam,
most csak eleven büntudat.
Ma ünnep van, ma csak felejtsünk,
s tegyük meg, amit majd újra felejtetni kell,
ez a karácsony este a tiéd,
de inkább az enyém legyen.*

*Borítsd rám kedves fecsegésed –
a csendet egy ideje nem merem hallgatni,
nézd, ma változott valami:
nem fehérneműt, CD-t vettem neked.
Hajolj rám, lepjén be sátor-hajad,*

*és óvj meg mindattól,
amiről nem lehet beszélni.*

*A fejemet öledbe –
a pillanatba hajtom,
nem szűnő szonáták karcolnak
testemen,
ölelj, ha mersz még,
nem tudom, hányat kellene aludnom,
hogy megérdemeljem.*

Szilágyi-Nagy Ildikó

Növényi zsír

*Szakítasz, mert mersz,
az idővel. Idővel
minden perc kiürült
margarinos doboz,
epéköveket és elhullott
fogakat gyűjtesz benne,
cserzi a gyomrot a
hidrogénezett zsír.
Puha fejüket a légyszárúak
emelik először a fénybe.
Az életformák háborúja
csillámpor, csak karácsonykor
sziporkázik. A takaróra
húzod a fejed, az ágydeszkán
üres idő perceg.*

Varga Melinda

pihenőnap az éhezésben

versima Balla Zsófia sorai nyomán

*Úristen, a te szent Fiad születése napján
nézz szét a világban, s kinek ünnepelni
nincs módja, segítsd boldogabb napokhoz!
Szüntess meg minden talmi lármát, az áruházláncok
bóvli meghittségére küldj pusztító futótűzet,
műfenyők közönyéből nem nőhet megváltás!
Csillogó sztaniol- és bejgli-illat, töltött káposzta
és égig érő télifa alatt pazar ajándék karácsonyi dalokkal –
ennyi volna csak?*

*Úristen, a te szent Fiad születése napján
tekints le azokra, kik árvák,
magány és keserű csend a társuk,
nyílj ki nekik,
gondviselésed legyen ír a csüggedők lelkén,
szárítsd fel könnyeiket a nyomorultaknak,
az ünnep rózsakertjébe vezesd be
a hitetlent, a kétkedőt és reményvesztettet.
Úristen, a te szent Fiad születése napján,
adj vásárnapot a fagyhalálban és éhezésben,
szegénység gyomvirága ne szője körbe a karácsonyt,
gondolj azokra, kiknek takarója a téliekég ég,
adj pihenőidőt a félelemben és a szeretetéttségben!
Egy napra csak jöjjön el a te országod itt a Földön,
gyúljon fény, legyen melegség
a legszentebb gyermek születése napján,
vagy vidd magaddal az örökbe
kiknek nincs módja ma az ünneplésre!*

Pruzsinszky Sándor

A fény természete

A hírt Mentovich kolléga hozza. Én a szokásos költészettani órát tartom az ötödikeseknek, amikor kivágódik a tanterem ajtaja:

– János, egy pillanatra! – Felrezenek, bosszúsan. A testes, kopaszodó Mentovich zihálva veszi a levegőt: – Főbe lőtte magát! Hallottad?

– Kicsoda? – kérdezem mogorván, mert gyűlölöm, ha megzavarják az órát.

– Széchenyi – hangzik a név tompán, s végigkong a nagykörösi gimnázium hosszú folyosóján.

– Széchenyi – ismétlem visszhangszerűen, mintha nem éreznék felindulást. Egymásra bámulunk. Egy hang sem hallatszik, csak az ablaküvegen döngicsél egy tavaszi légy.

– Itt hagyott minket! A legnagyobb magyar! Holnap este megemlékezést tartunk a temetőben. *Idunánál* – és kisiet.

Némán figyelnek a kis kócos fejek.

– Vége az órának – mondom én is halkán. – Szedjék össze a dolgozatokat! – Leülök a katedra székére (ami különben nem szokásom). Arcom a két tenyerembe ejtem, így várom meg, amíg a szolgálatkész kis Ágai odahozza a pacás, ákombákomos papírlapokat.

Otthon szótlánul kanalizom az ebédet. Utána – nyakamban sállal, karomon kampós sétabotommal, fejemen a kék bojtos, kopott fezzel – kísétálok az akáccal sűrűn benőtt temetőbe. Van ott egy kedves helyem, ahol két fatörzs egyetlen óriásfává egyesült, szinte szív alakban összenőve egy sír felett. A sírkövön csak egy szó: *Iduna*. Szép, fiatal nő nyugszik alatta: költőnő, akinek én adtam ezt a nevet. Titkos vonzalom volt – s ez az összenövő fa talán én vagyok? Egyébként is ez a legjobb hely a városban: itt nem figyel rád senki. Mióta *A walesi bárdokat*, amikor kész lett, először neki olvastam fel – hogy fennhangon is halljam –, gyakori vendég vagyok nála. Igazán jó ötlet itt tartani a megemlékezést!

Az erdő, mely szinte csak kőhajításra van a házunktól, rég elnyelte már a temetőt. A gyökerek belenőttek, átfolytak a sírokon, mintha a kicsattanó zöldbe forduló akácok egyenest a halottak testéből nőnének ki. Senki sincs annyira jelen, mint aki már elment...

S érzem, hogy ez a gondolat megindít valamit: benne van az egész fájdalom, amit Széchenyi halála fakasztott bennem. Már tudom, hogy vers fog születni belőle. De nem érzem még azt a titokzatos kábulatot, amikor megjelenik a fejemben az a bizonyos kép. Amelyben már ott rejtőznek elrejtve a szavak embriói. Bár néha évek is eltelnek, mire – mint Zénón óriásai a földből – ki-nőnek a papírból.

Ilyenkor kis időre elcsitul az az alattomos zúgás a fülemben, amelyet úgy hordozok magamban, *mint sebesült szarvas a nyilat*.

Másnap reggel, a folyosón, órámra menet szembetalálkozom az iskola inspektorával, Mikulás Dániel úrral („a kora reggeli rém-mel”, ahogy magunk között a tréfás Mentovich nevezi a korán kelő hivatalnokot). Kollégáim rettegnek a bécsiesen vastag barkót viselő, vizeskék tekintetű férfiútól, aki idebent is cilinderrel a fején jár-kál. Beül az óráinkra, jegyzeteli az előadásainkat (ki merne eltérni a tankönyvtől?), s olykor még a tanárok bajusz- és szakállviseletébe is beleszól. Én vagyok a kivétel: az én tömött, sötéten fénylő bajuszom – akár két lándzsahegy – maga az ellenállás, s valahogy ez a Mikulás is ráérzett, hogy semmiképp se hámba való! Ekkor villan eszembe, hogy a minap, március idusán, amikor a jó Weisz kollégának, a német nyelv tudorának osztályában helyettesítve a fiókban a krétát kerestem, egy nemzetiszín kokárdát láttam ott meglapulni. Mikulás inspektor vizeskék tekintete végigpásztázza a küllemem – a rövid zsinóros magyar kabáthoz épp nyakravaló nélküli inget viselek –, és fejcsóválva dűnnyögi:

– Nyakkendő nélkül, professzor úr? Tudja, ugyebár, hogy ez ellentétes az iskolaszabállyal?

– A migrén miatt – mondom tompán, a fogam közt –, nehezen kapok levegőt.

– Fáj a feje? Miért nem fordul orvoshoz?

– Csak egy dolog használ ellene.

– S mi lenne az?

– A *szabad* levegő.

– Sétáljon hát sokat, Arany úr – veti oda sietve az inspektor, úgy téve, mintha nem venné észre szavaim célzatosságát.

– És a dolgozatok? Holnaputánig 160 diák dolgozatát kell leosztályoznom, uram – vágom a képébe barátságtalanul, közben arra gondolok, ha odébbállt ez a gondolatpribék, visszaosonok az osztályterembe, hogy elhárítsam a Weisz kollégára leselkedő veszélyt.

– Kegyed a leglelkiismeretesebb tanárunk – Mikulás ajka váratlan mosolyra torzul, atyásan vállon vereget –, épp most inspicáltam visszamenőleg a jelenléti íveket, s volt szerencsém konstatálni, hogy kegyed kilenc év alatt egyetlenegy órát sem mulasztott. Minden dolgozatot szigorúan kijavított! A nebulók mégis odavannak kegyedért... Kegyednek titka van! Mondja, hogy csinálja ezt? – kérdi az inspektor, akár egy ripacs színész, oly teátrálisan. – Máris elárulhatom: fel van mentve a vizsgálat alól! Nem kell aggódnia az előmeneteléért, ha üresedés lesz a direktori poszton... S addig is felterjesztem kitüntetésre! – Ezzel az inspektor, mintha díszszemlét fogadna, a fekete kalpagjához érinti a hüvelykujját, és továbbcsoszog.

„Mit tehetsz ellene, ha tetszel az ördögnek?” – kérdem magamban. De ekkor az ördög visszafordul és megkérdi:

– Tud-e arról, mi készül holnap délután a temetőben?

– Fogalmam sincs, uram! – és ingatom a fejem, hogy meggyőzőbb legyek.

– Méltóztatik, ugye, tudni: mint köztisztviselőnek, kötelessége jelenteni, ha tüntetést észlel? S mi a következmény, ha nem teszi? Benne van az iskolaszabályzatban!

– Nekem mondja, uram? – morgok rá mogorván. – Én voltam az, akinek kötelességévé tette, hogy a bikkfanyelvű *Organisations-Entwurf*-ot magyarítsam valahogy... – S ekkor az ördög, gúnyosan somolyogva, végre otthagy. Én meg beosonok Weisz kolléga osztálytermébe. Kihúzza a fiókot konstatálom, hogy elkéstem: a bűnjel eltűnt. Mint egy rossz diáktól, kérdezem magamtól: „Én

miért nem merek a fiókomban kokárdát tartani? Weisz agglegény. Engem meg egész fecskecsapat, három éhes száj vár otthon.” S valami keserűt érzek. Azt, ami nap mint nap megkarcolja a szívem.

Talán ezért álmodtam megint Petőfivel. Az a kép jelent meg előttem, amikor Sándor váratlanul felbukkant a szalontai fás-kertben. Épp, amikor én egy zsenge diófacsemete elültetésével vesződtem. (Ma már mosolygok azon, hogy azt a nevet adtam neki: „Szabadság”)

– Addig éljen a gazda, míg abból a fából kitelik majd koporsója! – kiáltott felém Sándor, sötét haja lobogott a kihajtott fehér ing felett.

Ez a lobogás az, ami gyakorta nem hagy aludni, de mindig, amikor felidézem, újra s újra erőt érzek. Ha csak órákra, napokra is. (Nem igaz hát, amit egykor írtam, hogy *nem bántja többé az „Egy gondolat”!*)

Most március idusára virradóan is megjelent nekem Sándor: bátorságot adott arra, hogy az órán Őróla beszéljek, mint *az egész világ egyik legjelentékenyebb költőjéről*. Hogy keze írását lássák, bevittem az órára egyik énhozzám írott levelét. Kiterítettem a katedrára – akárha ravatal lenne –, és az osztály megilletődve sétált el a gyöngybetűk előtt. (Én meg, hogy elrejtsem könnyeim, buzgón korholtam a nebulókat: „Mihasznák, beengedték a szűnyogokat... az egyik máris a szemembe szállt!”) *S hogy szajkó beszédhez ne szokjatok!*, elszavaltattam a kis Ágaival az *Anyám tyúkját*. Mély csendben hallgatták – s a végén, mintha a vershez tartozna, Ágai felkiáltott: „Éljenek a hősök!”, és mélyen a szemembe nézve azt mondta: „Itt áll előttünk is egy!” Zavarba jöttem, s már éreztem is a fülemben a zúgást, ami a *rossz dzsinnem* közeledését jelzi. „Ha tudnád: nincs kínosabb, mint egy életben maradt hős”, ugrott volna a nyelvemre, de szerencsémre nem bírtam megszólalni. Már zakatolt a vér a fülemben, meg sem hallottam a pedellus csengettyűjét, amivel odakint az óra végét jelezte. Úgy állottam a katedrán, szédülve, tátongó mélység szélén, s a nebulók ijedten néztek rám. Végül csak intettem: „menjetek”.

Most, ahogy javítom a dolgozataikat, elszáll a múltkori, nehezen titkolt öröm is. *Ha a fa élte megszakad, Egy percre él túl*

virága. Meddig éli túl ez a szép ifjúság a mi széttagosított nemzedékünket? Eszembe jut Széchenyi s a temetői megemlékezés. Odacsapom az irkákat, és kísétálok a kiserdőbe, a gyökerekkel átszőtt sírokig. *Iduna* mellett nem vár senki, továbbsietek, keresztül-kasul járom az erdőt, bukdácsolok a megsüppedt halmonkon: sehol egy lélek. Csak a szél babrálja a gyászszalagokat. Retentő ürességet érzek. „A te hazád ez, te legnagyobb magyar?”

De útban hazafelé az erdőszéli göcsörtös törpe akác, afféle bozorkányfa előtt összetalálkozom a jó Weisz kollégával. A fa tövében ül, most is az elnyűhetetlen, foltozott kabátjában. Kezében rövidke ostorszój. Rácsodálkozom:

– Mit művelsz itt, barátom?

– Felakasztom magam – válaszolja véreres szemekkel.

Muszáj felnevetnem.

– Pont egy törpe fára? Mit szólnak majd a diákjaid?

– Ne neved – ez már elviselhetetlen!

– Persze, hogy az. *Minden* elviselhetetlen. Épp ezért *kell elviselni*. Most ez a dolgunk a világban – magam is meglepődöm a háttározottságomon. – Azt hiszed, én nem szenvedek nap mint nap?

– Te panaszkodsz, János? Neked sikereid vannak. Téged mindenütt elismernek.

– S amúgy mi a baj?

– Elbocsátottak.

– Téged? A legfontosabb német nyelv professzorát?

– Az inspektor kokárdát talált a fiókomban.

Érzem, hogy előnt a verejték.

– Megmutattad a diákoknak? Bátor ember vagy, Weisz!

– Dehogyan mutattam... Csak feledékenységből hagytam ott. Foltozni vittem a kabátom, annak a zsebében lapult tizenkét évig... Látod, milyen szerencsétlen vagyok? – Weisz csaknem elsírja magát. – Nekem sose sikerül semmi...

– Szedd össze magad, barátom! A szíjat, amivel föl akartad magad kötni, magammal viszem...

„Egy csónakban evezünk” – gondolom aztán hazafelé menet, csizmám orrával rugdosva a homokos út kavicsait. Hát így ál-

lunk! Nevet rajtunk az ördög... *Se kedv, se erő... Hányszor felmerül bennem is: mi értelme az egésznek? Jó lenne elenyészni, megsemmisülni, az öntudattól szabadulni...* Aztán kézbe kapom a helyesírási hibáktól hemzsegő dolgozatokat, s egyszer csak megdöbbenek: a szöveg közé bújtatva, elrejtve, mint titkos kód, egytől egyig mindenikben szerepel ez a szó: „Petőfi”... Felnevetek az örömtől, a pillanat törékeny ajándékaként. Szeretem őket. A helyesírási hibáikat is. És mégis...

Este otthon megint némán kanalazom a vacsorát, Laci fiam – sovány, mint egy agár, s ha felágaskodik, feje búbja a plafont veri – megkérdi: ne készítsen-e nekem álmosító borócateát. Csak bosszúsán legyintek. Órákig forgolódom álmatlanul, torkomban egy omlás alá került bányász félelmével. Az a *valami*, ami a szagató fejfájás mögül leselkedik rám, ezen az éjjelen is fojtogat. Ed-dig *nincs orvos, aki biztos okát megmondta volna!* Meg is írtam Csengerynek, Pestre, még az éjjel: *Az én itteni helyzetem mind tarthatatlanabbá kezd válni... Nemcsak, hogy a pálya, melyre igazán hajlam helyett kénytelenség taszított, egészségem hanyatlásával napról napra terheesebb lesz... de az iskola is az elaljasodás útjára tért... Ily körülmények között régebben is tűnődtem már azon, hogy szabadulhatnék meg... Nem szükség mondanom, hogy a dolognak egyelőre titokban kell maradnia...*

A lepecsételt levelet reggel Laci viszi a postára. De fél óra sem múlik el, miközben már odabent a nebulókat okosítom, kétségeim támadnak. „Panaszkodom, akár egy fürdős szajha a hideg vízben, csak mert nem bírok elszámolni magammal? Nevetséges...” Felugrom, s otthagya az osztályt a vaspályához szaladok, tudva, hogy ilyenkor rakják be a postát a pesti vonatra. Vissza kell kapnom azt a levelet! De késő: a vonat már elpöfögött, csúfondáros fekete füstje köhögésre ingerel. A sárba vágom a vadonatúj kalapom, és azt sziszegem: „Bárcsak meghalnék”, aztán lehajlok érte, a zsebkendőmmel törölöm le a sarat. Körülnézek, meglátott-e valaki? „Én, Arany János, koszorús költő, az Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja, beismerhetem-e, hogy *valamitől, ami nem is az én sorsom, rettegek?*”

Már csaknem nevetve érek vissza a tanterembe. „Anti előtt nincs mit szégyenkezni, neki szabad tudnia, miféle lehetetlen *fájdírágy* vagyok.” Hazaérkezvén, jó kőrösi szokás szerint lehuppanok a ház előtti kispadra, vörösre olvasott szememmel fordulok a tavaszi nap felé. Néhány járókelő megsüvegel. Rájuk mosolygok, mintha valaki lennék itt is. „Rátarti népség, mit csúfolódtok? *A professzort már úrnak is eltűritek, de éreztetitek vele, hogy tolerancia alatt áll...* Nyilván, mert aligha olvassátok a verseimet. Hogy is olvashatnátok? Ki az, aki itt, Kőrösön újságra abonál?”

Újabb levél jön Csengerytől: sietve tudósít, hogy az Akadémián elhatároztatott, fel fognak kérni, írjak egy költeményt Széchenyi halálára. *Ne töprenkedjél, vállald el a felhívást* – győzköd engem a régi barát. – *Elég idő van október elejéig... Az Igazgatótanács e költeményért ma ajánlotta meg a száz aranyat.* – Magam előtt látom Csengery kissé merev, szoborszerű alakját, ahogy beszéd közben ingatja boltozatos koponyáját, szeme gyerekesen kitágul, ahogy rám kiált: „Vállald!”

Az ijedelem megint az első: hogy tudnám én október elejéig megírni, mikor két teljes hét alatt, mióta amúgy is a fejemben forgatom, egyetlen szó sem bírt még alakot öltetni?

Este, Mentovich unszolására, elmegyek a Kaszinóba, a tanárok rendes heti összejövetelére. Régóta nem vettem részt rajta, most is mogorván ülök a bortól vidám társaság közepette. Mindenki jelen van, úgy, ahogy én soroltam fel őket anno egy tréfás disztichonomban: *Lengyel, Arany, Kiss, Nagy, Weisz, Pajzán, Mentovich, Ádám, Varga, Szilágyi, Szabó, Szarka, Losonczy, Deák.* Meglepetésemre Weisz is. (Később megtudom: Varga igazgató, tiszta *kulántériából*, még három hónap maradáást engedélyezett neki – micsoda boldogság!) Szokás szerint dagadós töltött káposztával kezdjük, paprikás csirkével folytatjuk, mellé a híres vezsenyi borral. Széchenyiről, a megghiúsult emlékezésről nem esik szó. S az est fénypontjaként megjelenik Mikulás inspektor is, emeletes cylinderében. Az asztalfőre ültetik. Varga arca eltorzul a tartós vigyorgástól. (Sajnálom őt, látszik, hogy már az arcizmai fájnak, annyira kitartja.) De, hogy a lelkiismeret is meg-

kapja a maga püspökfalatját, egyszerre csak mind velem akarna koccintani. Nem szólok senkihez: már érzem a migrént. Paprikás csirke közben hallgatom a fájdalom lüktetését. Mintha dörmöbölne agyamon, és folyvást ugyanazt a szót ismételné: „kevés, kevés, kevés”. Kevés, ami értelmet ti adtok ittlétemnek... *Ide tapadtam, mint a szurok, tékozlom a drága időt...* S egyáltalán: minek örültök ti ennyire nekem? Félhomályos zugaimat úgyse osztom meg veletek – jórészt még magammal se.

Már éppen felállok, hogy udvarias főhajtásoktól kísérvé kihátráljak a teremből, ahol fertályóra alatt egy hétre való pipafüstöt szívtam magamba, amikor a hosszú asztal túlsó végéről meghalodom Weisz kolléga önfeledt hangját. A fény természetét magyarázza. (Fennhangon, emelt fővel, mulatságosan ágálva, mint egy bohóc: józanul sose merné megtenni).

– Mintha vizet csurgatnátok, amice, úgy hullámszik a fény... különös jelenség a fény... Elmesélem nektek a fény természetét, tízévi kutakodásom gyümölcsét, könyörgöm, figyeljete! – rikoltja valami elszánt dühvel Weisz.

– Kis ember nagy találmánya, hallgassuk, uraim! – szólal meg Mikulás, jóízű nevetésektől kísérvé.

„Könnyű őket boldoggá tenni, ez a szerencsétek”, gondolom. *Nekem meg még az öröm is fáj.* Felállok az asztaltól, és köszönés nélkül távozok.

Árkon-bokron átgázolok, mintha nekem szólna a csúfondáros nevetés, pedig az rég el is némult már a hátam mögött. „Ha ennek a szegény Weisznek tíz év kellett a fényhez, mennyi kell nekem Széchenyihez?” Egész megbénít az elkeseredés.

Csak másnap – öt nap után – durálom neki magam, hogy megírjam a választ Csengerynek: *Kedves Barátom! Rövid, de annál fontosabb leveledre nem válaszolhattam tüstént. Néhány nap óta súlyosabban fogott elő régi bajom, s ily állapotban reményt táplálni a jövőre, s ígéreteket tenni nem fért össze kedélyemmel. Az Akadémia fel fog szólítani, írjak egy költeményt Széchenyi halálára, s az Igazgató Tanács 100 arannyal díjazza. Szép, igen szép. De, édes barátom, ha engem egy Széchenyi halála föl nem képes gerjeszteni*

arra, hogy szót adjak a nagy nemzeti fájdalomnak: akkor semmi felszólítás, semmi aranyos jutalom nem fogja azt eszközölni... Megkísérlem, vedd őszinte ígéretemet, de nem tudom, ha megbírom-e... E nagy nemzeti gyász méltólag meg sem énekelhető... – Fáradtan teszem le a tollat, mely megint túlszaladt józan megfontolásomon. „Majd holnap befejezem” – de legszívesebben visszavonnám ezt a könnyelmű ígéretet: „Hogy mászom ki ebből, ha nem lesz elég erőm?” Szinte bizonyosnak érzem a kudarcot: épp most, amikor az egész nemzet rám fog figyelni. Kínomban gyorsan hozzábígygyesztem még: Ezeket bizodalmasan írom neked, nehogy felolvasd valaki előtt! Közben izzadok, mint egy hajóvontató ló: „Ez meg milyen mondat volt? Még a végén megsértem jó Antimat is... Ki kellene húznom, jó vastagon! De nem teszem. Rettentő fáradtságot érzek: „Jó lenne elaludni most! Persze, nem fogok: úgy sistereg a fülem, mint nedves fa a tűzön.”

Ide-oda forgolódom a takaró alatt. Ma sem használ a boróka-tea. Éjfélkor még fent vagyok, hallgatom a nagy kerti eperfa susogását. Megvan vagy százéves, és a helyiek úgy tartják, egyszer valamelyik gazdája, akinek sötét bűn terhelte lelkét, göcsörtös törzsén szétverte a fejét. (Tudom, magam írtam: *Mit ér e zúgó, rossz fejet széttörnöm a kalit vasán?*) „Bűnös vagy, bűnös vagy”, suttogja a fa azóta is... Fölpattanok, s nesztelenül – nehogy Julcsát meg a gyerekeket fölébresszem – kiosonok a kertbe. „S az én bűnöm? Időtékozlás. Hipochondria.” Öklömmel dühösen belecsapok a sötétbe. A Hold sárga fényében – mint túlvilágról elszabadult Erinnüszők – kékes árnyékfoltok szaladgálnak a frissen kaszált fűvön. Lehunyom a szemem, hogy eltüntessem őket – hiába. „Félek a fantáziámtól. Olyan, mint a kiéheztetett kutya. Képes beleharapni a gazdájába, csak mert nyomja a felelősség...”

Május közepe van, mire megjön a hivatalos felkérés. A Tudós Társaság nevében Toldy Ferenc titoknak írta alá. Mosolyoghatnék azon, hogy nekem, *Toldi* szerzőjének épp egy Toldy ír alá. De aztán tovább aggodalmaskodom, s csak úgy másfél hét múlva válaszolok: *A tekintetes Akadémia parancsa olyan helyzetbe hozott, miképp lehetetlen vala akár igennel, akár nemmel vála-*

szolnom, mielőtt a sikernek némi kilátásával tehetem. Én, ki évek óta... hallgatásban sínylek... írok egy Széchenyiről, amelyet róla, amelyet tőlem várnak: valóban, ez elnyom, s ha akarnék is, minden sornál, amit papírra teszek, előttem áll, semmivel nem hagy megelégednem, zaklat, üldöz, visszariaszt. Frázist csinálni nem tudok – vezércikk-félét nem akarnék... – Itt abbahagyom. Azt hiszem, helyesen tettem, hogy se igennel, se nemmel nem választottam. Mert bármi megtörténhet: érzem, velem bármi. Akár a semmibe zuhanás egy reményteljes pillanatban. Akár a csoda is. A párja annak, ami a nincstelen Arany György viskóban született fiát idáig felvitte... Eddig csak álmodtam az életet, ezután talán élni fogom az álmomat.

Délután sötét felhők gyűlnek, és elered az eső. Órákon át zuhog a májusi áldás. Az élet ilyenkor megáll Kőrösön, mert az utcákat elönti a sár, a lelkeket a csúz.

Ebéd után megint csak ülök a papír felett, és bámulom az esőt. Valóban: sem igent, sem nemet nem mondtam – de előzőleg már Csengerynek elköteleztem magam! Tehát lehetetlen kitérnem a feladat elől, egyszerűen lehetetlen! Meg fogok küzdeni a szavakért. Néhány szabad és nyugodalmas napra mindenképp szükségem lenne – de mikor lesz itt ilyen? Ha beteget jelentek, azzal sem érek semmit... Az egész kisváros azt találgatná: tüdőgyulladás van-e, vagy csak darázscsípése, netán iskolaundoritisze az akadémikus tanító úrnak? Ebben a *sivatagi Kőrösben* soha semmi se marad tiatokban. (Néha még az se, ami csak ezután történik majd meg!)

Végre leírtam néhány sort. Több változatban. De mindet hamisnak érzem. Erőtlennek, egy Széchenyiről! Sóhajtvá gombóccá gyűröm mind. S akkor meghallom a pesti vonat kürtjét. Juliska már szalad is a főtéri postaállomásra, ahol a kocsisok csézái várakoznak, ki- s befogják a prüsszkölő lovakat, akiknek, mióta Széchenyi gőzparipája viszi Pestre az utasokat, aranyéletük van.

A levélben ezt írja nekem Anti: „A Széchenyi-vers ne aggaszson! Nézd a naponkénti tapasztalást, mily kevészel megelégednek. A kedélyek izgatottak, van egy-két húr, melyet Széchenyiről írván, mindenki szükségképp megpendít s erre bizonyosan kitör a

lelkesedés. A mi téged nem elégít ki, a közönséget magán kívül ragadhatja...”

Alig hiszek a szememnek: csakugyan holmi kortesverset kívánna tőlem? Ez megdöbbentő! „A legnagyobb magyar” maga volt a csoda! Csakis olyan verset szabad írnom róla, ami fölér az ő magasához. Olyasmit, amiről maga írta a naplójában: *betűket látok az égen!*... Miért nem jön ez be nekem? Érzem, hogy a düh, mint egy második szív, friss vért pumpál a fejembe. Nyugtalanul járkálok a lakásban, aztán egyszer csak odakint eláll az eső. Hűs párák szállnak fel a kitisztult égbe. S alighogy rálépek az erdei útra, döb-benten megállok: a szivárvány, amely az orrom előtt születik meg a semmiből, teljes ívvel szeli át az égboltot. Színei, akár a hárfa hangjai, mélyek és tünékenyek. Csaknem felkiáltok, amikor a bokrok nedves függőnye mögül ismerősen testes alak bontakozik ki: Weisz kolléga az, kezében állvánnyal és messzelátóval.

– Látom, te sem bírsz nyugodni, János. Ugyebár, csak a légköri feszültség miatt... Várj, itt álljunk meg, ezen a kis emelkedőn – magyarázza. – Innen jól beláthatjuk ezt a kis...

– Csodát! – vágok a szavába lelkesülten.

– Ne túlozz. Ez a fény természete. Egyszerű optikai jelenség csupán. Az eső- és páracseppek okozzák...

Rettentő izgalom fog el.

– Betűket látott az égen! – rikoltom, feldöntve az állványt és a messzelátót.

– Mi van veled? Remélem jól vagy?

– Lángoló betűket! El tudod képzelni, Weisz?

– Dupla szivárvány lehetett... Fölötte ritka jelenség.

Fejcsóválva újra felállítja az állványt. A távcsőbe nézek: szemem előtt a szivárvány karcsú íve fénytengerré szélesedik. Ahogy távolodik tőlem a spektrum, a messzelátóban furcsamód egyre erősebbé és erősebbé válnak a színek, s a végponton valami diadalmas tűz lobog.

– Jánosom, mi van veled? Mit látsz?

– Széchenyit.

– Hogy mit?!

– A fénye, ahogy távozik, fokról fokra erősödik.
– Lehetetlen – hüledezik az amatőr Weisz. – Ez ellentmondana a fény természetének! Hadd nézzem.

Hosszan, pislogva bámul a távcsőbe. A hitetlen józansága elviselhetetlen: szó nélkül otthagynom.

Hazavágtatok: a házak elvesztik körvonalaikat, a fák részegen imbolyognak a leszálló éjszakában.

Odahaza bezárokzom a szobámba. Először csak ülök az ágy szélén. A sötét szoba falán újra látom az égi jelenséget. Távolodó íve, akár egy lángcsóva, egyre fényesebb lesz, és a végpontján tüzek gomolyognak. S a tűzből most szavak fakadnak. Remegő kézzel gyújtom meg az asztali lámpást. Egy ott heverő papírszeletre – olyan erővel, hogy a toll hegye kicsorbul – felfirkantom, gondolkodás nélkül, ahogy testet öltenek a tűzből, az első szavakat:

*Fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik.*

Aztán leejtem a tollat: minden erő kiszállt a kezemből. Mintha mázsás súlyt dobtam volna el. Eloltom a lámpást és ruhástól zuhanok az ágyra. S mielőtt elnyomna az álom, a parttalan sötétben felviláglik a vers címe: *Széchenyi emlékezete*.

A novella a Petőfi Irodalmi Múzeum „Egyszóval... a költészet” című, az Arany-emlékév keretében hirdetett pályázatának első díját nyerte el próza kategóriában.

Ádám Tamás versei

Mérhető magány

*Szomjas víztorony jajgat,
bokánál levágott szobor
menekül. Mi is menekülünk, szánkból párolog az alkohol.*

*Csikkek áznak elhagyott
kupacban. Nikotintól barnul
az este. Áldozunk és feláldozunk.
Rögzítjük a mérhető magányt.*

Csípődön tövisek

*Combjaid között fehéredem ki,
figyelem, ahogy halkul a szívverésem. Foncsorozott
tükrben nézem az egészet.*

*Veled is, nélküled is igen nehéz
az este, súlya lesz minden töredéknek.*

Maszkban szeretkezni sejtelmes.

*Csípődön tövisek égnek. Kilyukadt
holdba merül az este, elmarad a reggel.*

*Fekete csont, kormos hús
parázslík az éjben.*

Malomban

Anyám könyvéből

*Köhögő vonattal érkezik
a városba anyám.
Hálóingben vacogó
pályaudvar várja, vékony az
aszfaltra terített orkáncabát.*

*Lehajtott fejjel ballag, kitér előle
néhány tavasz, megtorpan minden
villamos. Hátikosarában mintásra
sült malomkalácsok szorongnak.*

*Eljut a Hársfa utcába, de virágzó
hársat nem talál. Alig hallja, hogy zúg
a kollégium kopár udvarán
egy aprócska malom.*

*Fagyos estén indían füstjeleket
fejt meg. Kivárára játszik, malmozik s
teázik, kinyit, bezár. Ablakpárkányán
szomorú számovár.*

Gondoltam

*Gondoltam, leülök és olvasok
a szemekből, de nem volt hely
lúgozott hazámban.*

*Gondoltam, beszélek a
szikrával: hadd lobogjak, de
egyre csak pislogott.*

*Gondoltam, meleg szavakból
szikrázó tornyot építetek, ám
jeges szövegek vettek körül.*

*Gondoltam, feladom magam,
de nem kellettem senkinek,
elveszett az önigazoló számom.*

Kántor Zsolt

Önbizalom, kontra...

Bea mind az ötven évével ránehezedett az újonnan vett komódra. Alig várta a nehéz nap után, hogy kibújjon a cipőjéből, levegye a blézert, amit a férjétől kapott karácsonyra. A puha pamut nyugalmat árasztott. Kifejezetten szerette ezt a ruhadarabot. Barackvirág színű, zsebeiben elfért a telefon, a kulcscsomó. A bevásárlólista. Amikor belebújt e csodaruhába, úgy érezte, különös védelmet kölcsönöz.

Úgy dőlt az ágyra, mint egy kivágott fa.

Megpróbálta kiszórni a gondokat az elméjéből, kiürítette tudatának a legeldugottabb odúit is. Kipakolta gondolatban a haragos arcokat, amelyek úgy meredtek rá, mintha embert ölt volna, akik irigykedtek jó állására. Tavaly lett intézményfelügyeleti előadó, egyszerű magyartanári sorsát fölcserélte a hivatalnokival. Nem gondolta, hogy magára zúdítja ezzel a szomszédok, a volt kollégák átkait, gúnyolódásait és sértéseit. A házmester megjegyezte, hogy biztos ruhapénzt is kap, mert új csizmában jött haza. Anyósa figyelmeztette, ne adja be a derekát, akármilyen csinos ficsúrok akarnak kikezdeni vele, mert most divat a hétvégi tréning, a marketingszex, ahol a főnökök kipróbálják az új „árut”. Azt is visszahallotta, hogy a kormánypárt megvásárolta, kilóra. *Még a felejtést is az ajtó előtt hagyom, suttogta a belső énjének, még az emlékeket is a lomtárba pakolom.*

Annak viszont örült, hogy gyermekei már befutott, pesti értelmiségiek, a férje pedig írja a dolgozatait, most is egy konferencián van. Ő meg bezárkózott a semmibe, a mindent kitöltő, puha ürességbe, és alszik egy nagyot. Olyan mély alvást kívánt, ami áttörést hoz az életébe. Hogy mire felébred, minden jóra forduljon. Még ha éppen *hinni* nem is tudott, de óhajtotta, mintha gyermekfejjel számolna a valósággal. Mennyire igaz az ige, hogy ha be akarunk kerülni a természetfeletti jobbik részébe, olyanná

kell válnunk, mint a kisgyermek. Mert hit nélkül lehetetlen Istennek tetszeni.

Ám hiába akarta, hogy elhagyja minden, amiről kimondta: megszabadult tőlük. A dolgok továbbra is visszamásztak az elme előterébe, és kopogtattak az ajtón. Félálomban a túfilc tolláért nyúlt, hogy fölírjon valamit a citromsárga jegyzetömbbe. Kopogtatást hallott, de tudatosan nem akart már figyelni semmiféle zajra. Elaludt. Anyósa csak állt a lépcsőházban – menyét meglátogatni érkezett, de erre nem került sor. Bea mobilja rezgőre volt állítva, a gardróbban zizegett. Az önelszigetelés sikeresen megvalósult, legalábbis a külvilággal szemben. De a tudatalatti-ban eddig tetszhalottként elfekvő gondolatok betörték a lelkébe. Furcsa szöveg épült az agyában, minden erőlködés nélkül alakult, mintha valaki belenyúlt volna az elméjébe és felírta volna a textus betűit a homloka belső falára.

Csuromvíz lett emlékezetének a szövete. Eláztatták a hús cseppek, amelyek egyenként jelentek meg a belső vetítővászonon, és amelyek mindegyikében egy-egy arc bújt meg, mint üveggyölkben a szivárványos plazmák.

Tudta, hogy közben folyamatosan verset ír. Még a testületi ülések alatt is el-eljátszik egy-egy szonett-fragmentummal, amit azután felír rózsaszínű, kis kockás füzetébe, amit a fiókjában mindig kulcsra zár. Ott van a fiókban a Biblia is: ha valaki kiborítja, legyen mibe kapaszkodnia. Egy-egy ige napokra meg tudja vigasztalni. Aki kér, az kap, aki keres, az talál. Aki kitartóan zörget, annak megnyitattik. Milyen egyszerű igazságok.

Aludt, de az elméje, a szelleme tele lett. Költészettel és emlékképpel. Már-már az istenhitét kezdte bolygatni s megkérdőjelezni a tudata. Ilyeneket gondolt: amikor verset komponál, nem a függetlenségét akarja kinyilvánítani? Amikor sétálni megy szombatontként, ahelyett, hogy elmosogatna, takarítana, nem a szuverenitását akarja kitágítani? És szembemenni a hittel, a családdal, a tradícióval?

Anyósa egyre türelmetlenebbül dörömbölt. A reflexiók már a bejárati ajtón keresztül jöttek-mentek, és a lépcsőházi angyalok is kezdtek álomittassá válni a szövegfolyamtól.

Bea önmagát kárhoztatta megint. Amikor zenét hallgat, filmet néz egyedül, otthon, nem a maga belső világát akarja-e belevinni a láthatatlan nyilvánosságba, nem megmutatni akarja és hozzátenni a Nagy Kontextushoz? Hogy győzedelmeskedjen visszahúzódó természetén a magamutogatás? Ha énekel, imádkozik, beszélget az utcasarkon, nem a karakterét építi-e? S egyúttal minden tetteivel nem Istennek hódol mégis? S ez az odaadás-visszavonás, önleleplezés és önmegvonás nem inkább szolgálat? Talán. Mindenesetre a kételyek rázuhantak a bizonyosságok csónakjaira és víz alá nyomták az önfelmentést. Ezt is ő gondolta önmagáról – de közben a tudata mosolygott a tudattalanjára, mivel tudta, győzött a vádak felett, mert Krisztusban hitt. Az igaz ember hitből él, nem bérből. S tudta, hogy a lelke az élők csomójába van bekötve Istennél, Aki a csúcson ül, a Mennyekben. Ellenségei lelkét pedig a parittyá öbléből hajítja el. Valaki azt súgta neki, hogy áldott a kosara is és a sütőteknője is. S hogy nem kell félnie a nyelvek ostorától, mert elrejtí a Megértés. A Kinyilatkoztatás, amiben olyan nagy bizodalma volt, hogy a férje olykor azt találta rá mondani: *Mintha forrássá válna a csigalépcső, s ömlene a múlt, mint palackból kiszökött eszme. S a tenger a szobába egy felhőt ereszt be, mint a mese ajtaján a piperkőc Félő.* De ő már nem félt. Kidobta a kukába a félelmet, mint egy almacsutkát, amiről előzőleg lerágta az önbizalmat.

Turczi István versei

Jean Genet

*elképzelnem sem tudom másképp
a pokol bugyrában
féregfényben
nemtelen ragyogásban
a Nagy Kísérlethez
kiterítve*

*honnán ez a tündöklő evilági
börtönfintor
a megértés csendes révülete
a bomló szöveteken átszivárgó
hűség
miért a mindenkori sohaság*

*és preparált arcáról hová
hová gurulnak a könnyek
megérteni a mítoszt csak
önmagából*

A montevideói

Grófom, ne ily szertelenül!

Élvezd előbb a látványt, a semmihez sem fogható, egyszerit!

A saint-malói bástyasétány magasan a tenger fölé emelkedik.

Két viharlökés közt a magányos szürke ormon most kolostori a béke.

Az égbolt szegélye hermelin, felrémlik szívtépő, bíbor alkonyatok emléke.

Érintésre változnak a színek, majd az erősödő széllal eljön az éj és szinte ég

„az érzéketlen és kihívó csillagokkal kiveret boltozatú mindenség”.

Nemtelen titkok, sárkányfiak és szörnyivadékok, hajnali romlás: mal d'aurore.

A lelkekben csigalépcsőn száll alá a vágy, s istent káromló csend honol.

Ki vagy te, a bűn silány logikáján átlátó árnyék, kívándorlók kárhozott fia, mérgező szavaid hatalmát égieknek tékozló, vakmerő szubsztancia?!

Vörös Anna prózái

Vadoma szeret hintázni

a hinta egyre gyorsabban siklik a levegőbe. Vadoma nagyokat, erőből rúg, azt akarja, hogy minél magasabbra és minél sebesebben lendüljön, hallani akarja a fülében a levegő süvítését, még a hidzsábon¹ keresztül is. magasabbra, magasra,

míg a hinta eléri a legmagasabb pontot, amin túl már nem lehetséges lendíteni, a pillanatot, amikor más, vagány gyerekek kiugranak a hintából, és előrevetik magukat a murvába. ő már nem gyerek, lendíti a lábát. egy másodpercre megáll a hinta, amikor teljesen fellendül, ilyenkor kell levegőt venni, és kifújni, miközben hátralendül. érzi a hasában a húzást, mintha kampót akasztottak volna rá, a köldökéhez, és azzal húznák visszafelé. előre-görnyed a válla, a feje enyhén előrebiccen. a test önkéntelenül és bénán védekezik a rá ható erő ellen.

amikor megint előrelendül, akkor veszi észre a szokatlan tárgyat. ott volt pedig mellette, a hinta tartószerkezetéhez kötve, hogy el ne dőljön. egy májusfa. Vadoma még életében nem látott ilyet, csak hallott a szokásról, hogy május elsején a magyar fiúk fát állítanak annak a lánynak, aki tetszik nekik, meg feldíszítik mindenféle papírdíszekkel. a fát legtöbbször lopják valahonnan, az erdőből vagy valami faneveldéből vagy miből. azt mondják, ma már inkább csak falun tartanak ilyen szokásokat, ezen sokszor elcsodálkozott. náluk, Szíriában a nagyvárosokban is szükség volt szokásokra, amik meghatározták az év egyes időszakait, keretet adtak, vagy volt mit várni, mihez igazítani a hónapokat, a teendőket. máig nem értette, miért jobb szokások nélkül. mondjuk Budapest közepén elég nehéz volna májusfát szerezni,

lopni. Vadoma megállítja a hintát. felsőtestével jobb oldalra dől, a vasláncnak, amire a hinta van függesztve. fölneéz, a papírszalagok már megfakultak. a fát május végén kell leszedni, ez meg még júliusban is itt van. a szalagok az ágakra csavarva, né-

hány összegubancolódott, de még így sem szakadt le. a középső, nagyobb ágra zöld sörösüveget húztak. csúcsdíszt, biztos.

a réten nincs rajta kívül senki sem, külvárosi rész, itt sem jellemzőek a májusfák meg a szokások. lassan megint elkezdi hajtani a hintát, a lánc nyikorog, vonalakat karcol a tartófába. vannak régen kivájtak, meg újak is, olyanok, amiket az ő súlya karcol most oda. amikor a fa elkezd korhadni vagy elfárad, lecserélik. hoznak másik tartófát, vagy nem hoznak újat, és csak a két másik rúd marad itt, csupaszon, kivéve azt a jobb oldalit, amihez a fa van kötve. vajon ezt a fát honnét lophatták, nem tudja elhinni, hogy vették volna valahol. az nem lenne elég belevaló dolog, azt este, titokban kell a haverokkal. izgulva és remegve vágni a fatörzset, és közben a lányra gondolni. de Vadoma nem tudja pontosan, hogyan működik ez, neki még sosem

állítottak májusfát, és nem hinné, hogy valaha is fognak. ahonnan ő jött, Aleppóban, nagyon máshogy voltak ezek. ott, ha a fiú lopott a lányért, az nem hőstett volt, hanem szégyen. tilos lopni. ami tilos, abban nem lehet semmi szép. azért tilos, mert nem szép. ami nem szép, az még nem biztos, hogy tilos is, de azért jó eséllyel az. azért tilos, mert semmi haszon nem származik belőle. hiába fűzőgeti így a gondolatait Vadoma, azért valahogy mégiscsak dühöt érez magában, és valami szomorúságot, vagy inkább lemondást, fene se tudja. mindenfélét, valahogy rossz itt ez a fa, most már egyetért azzal, hogy ne legyenek szokások, a szokások nem jók semmire, csak arra, hogy emlékezzünk. de ha nincs mire. egyáltalán minek kell emlékezni mindig a múltra, Vadoma ezt nem akarja, bármi más jobb annál, mint azt a hülye, régi életet hajkurászni, ez itt Budapest, kérem szépen, ez van most, ezt kell élni. hálás is lehetne, igen, muszáj hálásnak lennie. csak tárgyak ne legyenek, amik eszébe juttatják, májusfák meg olyan fiúk, akik még júliusban is itt hagyják a nyomukat, a szerelmüket, mások orra alá dörgölik, a lányok meg csak ezzel a hintával

hintáznak, és belekarcolnak a tartófába, reméli, hogy hamarosan elviszik, és nem hoznak a helyére újat, ami elmúlt, azt nem kell mindig elfedni, eltakarni, kicserélni. de mégsem, Vadoma

most azt kívánja, inkább vigyék el a másik két rudat is, vágják ki azt a fát is innét. ne maradjon itt egyáltalán semmi sem.

észre sem vette, hogy megint vadul hintázik, egyre csak lökte magát, feljebb és feljebb, szinte mozgott az egész játék alatt. amikor a hinta eléri a legmagasabb pontot, még mielőtt igazán végiggondolná, mit tesz, Vadoma kipattan a hintából. kicsit megrogyannak a térdai, amikor földet ér, de különben egészen simán hajtotta végre a mutatványt, kicsit büszke is magára. hátra sem nézve, ugrálva dobogó szívvel indul haza.

Vadoma először lát vért az utcákon

Omar erősködött, hogy menjenek oda, nézzék meg, milyen lehet. láthatják, a szüleik nem szólhatnak semmit. végzős gimnazisták, jövőre egyetemre mennek, gyerünk, gyere már, Vadoma. ne kéresd magad, és húzta őt magával a fiú. Vadoma gondolatai nagyon messze, ennél az emléknél járnak most. fülében Omar kérlelése, karján érzi a fiú szorítását, és ahogy húzza, kérleli. dühös volt rá, most már tudja, hogy azért tette. nem tudott mit kezdeni vele, nem volt miről beszéljenek. vagyis bőven lett volna miről, és éppen ez okozta, hogy Omar utálta őt, mert annyi mindent akart neki mondani, bevallani, töredelmesen és zagyván, ahogy szokták az ilyesmit. és talán félt attól, hogy minél többet hallgat, az így elmorzsolts percek egyre inkább csak elárulják. Vadoma a Szabadság hídon ül, most is kánikula van, és most is kora reggel, mint akkor volt.

égető forróságban úszott az egész terasz. az aleppói nyarakat nehéz volt elviselni; a hőség egész nap kitartott, és mindent meggyötört. a nők többsége ki sem ment a házból napközben, a teendőket késő délutánra, vagy még inkább estére tették. persze az élet így sem állhatott meg, a kánikula ellenére is sokan nyüzsgtek a város utcáin.

készültek az Íd al-Adhá² ünnepre. Vadoma a kerti asztalt sikálta, idén a család náluk gyűlt össze, hogy együtt vágjanak le egy

egyéves bárányt. a városnegyed családjai meghatározott időben, például délután négy és hat közt állnak neki az áldozat bemutatásának, szinte mindegyik ház előtt. az Íd al-Adhá szerint a levágott húst meg kell osztani a szomszédokkal. a vágások után újságpapírba tekert húsdarabokkal mászkálnak a családfők, visznek és adnak, és hozzák, amit cserébe kaptak.

lassan megérkeznek a damaszkuszi és az Aleppó más részén élő családtagok. Vadomának rengeteg unokatestvére van. nem is tudja, hogy pontosan mennyi, nem tudja számon tartani mindet. nyaranta gyakran jönnek hozzájuk, vagy ő megy például Damaszkuszba, azt igazán szerette. mindig a damaszkuszi, a fővárosi meghívást várta, remélte a leginkább. de leginkább Omart várta. amikor kisebbek voltak, szinte minden nyarat együtt töltöttek. miután Vadoma először kötött hidzsábot³, a barátságuk megváltozott. a hidzsáb annak a jele, hogy ő már fiatal nő, már képes lenne gyereket is szülni, hamarosan házasodhat is akár. már nem illik szaladgálnia a kertben, bújócskáznia vagy fára másznia. nemcsak azért, mert rettenő meleg van a fejére bugyolált kendő alatt, és nemcsak azért, mert bármibe beleakadhat, amikor fára mászik, hanem mert egy fiatal nőnek már egészen más dolgokkal szabad foglalkoznia. és igazság szerint Vadoma ezt könnyedén elfogadta, hízelgett neki, hogy ő már nagylány lett. Omar kezdetben nehezen fogadta el, hogy Vadoma ennyire megváltozott, de néhány évre rá már Omar sem nézett úgy a lányra, mint előtte. valami megváltozott, de egyikük sem tudta volna igazán megmondani, micsoda. és ez nem lehet csakis egy hidzsáb miatt.

az állatok egyszerre lesznek idegesek. már amikor viszik ki őket a kertből, át a kis ösvényen, ki a kapun, már akkor úgy kell őket lökődni, nyomni kifelé. az utcán már minden állat sír. az utca visszhangozza a különféle állati hangokat. egyszerre kezdik el az áldozati imát mondani az állatokra. az ima nem hosszú, néhány mondat. Allahnak. Ábrahám a saját fiát áldozta volna az Úrnak, ha az Úr nem parancsolja meg neki, hogy ne tegye, a próbát így is kiállta. és akkor előveszik a hatalmas késeket. utána a legszebb ruhájukat húzzák fel,

és elmennek a dzsámiba az ünnepi imára. hazafelé más útvonalon kell menni, mint egyébként. kiló rizst tesznek azoknak a háza elé, akik rászorulnak egy kis segítségre.

az utca egyetlen hatalmas, vergődő halálhörgéssé torzul. az állatok görcsösen ránganak, Vadoma és Omar a kapuban állnak, onnan nézik. mindketten igyekeznek kifejezéstelen arcot ölteni, hogy a másik ne lássa rajtuk az undort. a macskakövek közt folyik a vér, még sosem láttam ennyi vért, mondja Vadoma, a fiú csak bólint. minden csupa vér lesz. holnapra beszárad a kövek közé. néhány perc, és mindent belepnek a legyek. a házfalakon is vér van, az emberek kezén, a fákon, a faleveleken, a kinn felejtett biciklin, az autókon. Vadoma érzi, hogy Omar nagyon lassan megsimogatja a kézfejét. a férfiak komoly képpel, szorgosan dolgoznak, bontják a tetemet. az asszonyok edényekkel forgolódnak köztük, rakják a levágott részeket, viszik a konyhába. ők még mindig dermedten állnak egymás mellett. a friss hús szaga elviselhetetlenül keveredik az állati szagokkal, szörrel, utolsó lihegésükkel. Omar megfogja a kezét.

Vadoma lecsusszan a járdára a Szabadság hídon. nincs ebben az emlékbén semmi különös, olyan, amire érdemes gondolni, mondja magának, és elindul a Móricz körtér irányába. van arrafelé egy dzsámi, oda jár esti imára.

a hús feldolgozása már a nők dolga. senki sem látta, hogy megfogta Omar a kezét. másnap sötétvörös volt a kockakövek közti rés, amikor Vadoma végigsétált rajtuk. a vér meghártyásodott a kövek közt. tényleg csak a kezét fogta meg. a vér tisztátalan, nem szabad hozzáérni. slaggal spricceli a vizet a szomszédasszony a járdára, a véres víz patakokban folyik el a csatornába. aznap este kerülték egymás pillantását. esti misére harangoznak a templomok Budapesten, siess, Vadoma, elkéssel.

¹ fejkendő

² Áldozati ünnep az Iszlámban. Az egyik legfontosabb hagyomány, melynek során a családfőnek fel kell áldoznia Isten számára egy élő állatot: juhot, tevé, kecskét stb. Az ünnep során több más szokást is tartanak.

³ fejkendő

Nietzsche, Rilke, Storm —

német költők versei
Hudy Árpád fordításában

Friedrich Nietzsche (1844–1900)

Elhagyatva (Vereinsamt)

*Varjúhad száll
Fönn a város felé tova:
Jő a hó már –
Jó, kinek van most – otthona.*

*Bénít a gond,
Bámulod: mire jutottál!
Ó, te bolond,
Téltől világba futottál!*

*Néma, hideg
Kapu a pusztán a világ.
Ki veszített,
Nyugvóhelyet sehol se lát.*

*Állsz sápatag,
A téli vándorút gyötör.
Füst vagy te csak,
Mely örök-hideg égre tör.*

*Szállj, madár, mondd
Éneked, pusztába zúgva!
Rejtsed, bolond,
Vérző szíved jeges gúnyba.*

*Varjúhad száll
A város felé tova.
– Jó a hó már,
Jaj, kinek nincs most otthona!*

Rainer Maria Rilke (1875–1926)

Őszi nap (Herbsttag)

*Uram: elég. Nagy volt a nyár nagyon.
Árnyékkodat a napórára vessed,
s a szeleket bocsássad szabadon.*

*Parancsold meg, hogy érjen a gyümölcs,
két déliesen forró napot adj még,
hogy minden egyes szem beteljesedjék,
s a súlyos borba végső mézet tölts.*

*Kinek most háza nincs, nem épít már.
Ki most magányos, az lesz már a télben,
majd virraszt, olvas, mereng egy levélen,
s a sétányokon fel és alá jár
nyugtalanul a lombkavaró szélben.*

Theodor Storm (1817–1888)

Októberi dal (Oktoberlied)

*Leszáll a köd, lehull a lomb,
Tölts hát bort, zamatost!
Hogy szürke napjaink sorát
Megint megaranyozd.*

*Bárhogy tobzódik odakünn
Istenes és pogány,
A nagyvilág, e szép világ,
Elnyűhetetlen ám.*

*S ha révül is néha a szív,
Koccints csak hevesen,
Hisz tudjuk jól, az igaz szív
Nem hal meg sohasem.*

*Leszáll a köd, lehull a lomb
Tölts hát bort, zamatost,
Hogy szürke napjaink sorát
Megint megaranyozd.*

*Ősz van, igaz, de várd ki csak,
Várd ki, nem tart sokáig,
A tavasz jó, az ég nevet,
S virágban jársz bokáig.*

*A kék napok köszönnek rád,
S mielőtt elsuhanak,
Élvezzük őket, jó barát,
Élvezzük, amíg vannak!*

Csiffáry Gabriella levéltáros-szerkesztőre leginkább az „aranyásó” megnevezés illenék: hosszú évek óta publikálja tematikus kötetekben a levéltárakban megbújó, elképesztően értékes kincseket és kutatásai eredményeit. Frissen megjelent, *Magyarázom a bizonyítványom* című gyűjteménye híres magyarok bizonyítványait, leveleit, naplórészeit közli, amiből képet kaphatunk, hogy e lázadó, betörhetetlen lelkek hogyan küzdöttek az iskola rigorózus korlátaival.

Diákvigasz, avagy híres magyarok az iskolában

– *Karinthytól választottad új köteted címét (és a mottót is), ami telitalálat, hiszen szállóige lett a köznyelvben is. Karinthy a megtestesítője az iskola életre szóló hatásának, s hogy valójában milyen gyötrelmeket élt át, annak szép példája az a kuriózum, amit felleltél, a tizenegy éves kori naplójegyzete. Volt-e olyan szempontod a válogatásnál, hogy inkább a „bukott férfi” (vagy nő) alakjait mutasd be, mintsem a sikeresekét?*

– Be kell vallanom, hogy nem tudatosan válogattam ki a bukott vagy az iskolában gyengén teljesítő magyar hírességeket, hanem a korábbi köteteim kutatásánál lettem figyelmes arra, hogy az általam nagyra becsült, a magyar szellemi életben kiemelkedő teljesítményt nyújtó alkotók jelentős része bukdácsolt az iskolában. Ugye, él bennünk egy sztereotip kép arról, hogy aki sikeres, annak az életútja is zökkenőmentes. Hát nem így van. Amíg ezek a nagyszerű emberek úgymond „életrajzképesekké” nem váltak, nagyon sok akadállyal kellett megküzdeniük, igen korán megbirkózniuk. Már a középiskolai tanulmányaik során megfigyelhető

volt, hogy jórészt a lázadó, betöretlen csikólelkük, a másságuk miatt nem tudtak beilleszkedni az iskolai közösségbe. Mindaddig, amíg a szülői vagy iskolai elvárásoknak akartak megfelelni, a tehetségükhöz képest mélyen alulteljesítettek, de amikor már a belső motivációjuk és érdeklődésük szerint éltek az életüket, magasan fölénk repültek.

– *Ezzel tulajdonképp rávilágítasz a kötet fontos vonására: messze nemcsak bizonyítványokat és levéltári dokumentumokat közölsz, hanem az életrajzokból, az irodalmi- vagy levél- és naplórészletekből egész pályák bomlanak ki, elképesztő vargabetűkkel. Olvasom, hogy Csontváry diákévei után gyógyszerészkedett, álnéven még gyógyszerészeti szakkönyvet is írt. Vagy Bilicsi Tivadar, aki postahivatalnokoskodott. Ezek akár beillenének a Rejtett arcok című kötetedbe. Nem csábultál el a folytatására?*

– Bizony beleillenek, mert a *Magyarázom a bizonyítványom...* kötet is valahol az önmegvalósításról szól. Arról, hogy ezek a művészek, tudósok hogyan s milyen utakat jártak be mindaddig, amíg a sajátjukra nem leltek. Egyébként nyitott kapukat döngetsz, mert a következő kötettervem lényegében a *Rejtett arcok* folytatása lesz. *Kossuth violája* címmel gyűjtöm össze egy csokorba a hírességeink hobbijaival és szenvedélyeivel kapcsolatos dokumentumokat, fényképeket és visszaemlékezéseket. Csak egy kis kóstitoló a készülő műből: Hajnóczy Péter mint versenyző, Erkel Ferenc mint híres sakkozó, Liszt Ferenc mint szenvedélyes kártyajátékos, Bartók Béla mint természetkedvelő hegymászó és Arany János mint népdalgyűjtő és -szerző mutatkozik be a könyvben. Izgalmas lesz!

– *Mi a titka a kutatásnak, hogyan bukkansz olyan különleges adatcsemegékre, mint például hogy Mikszáth nem Rimaszombaton, hanem Selmechányán bukkant meg, és itt született első igazi remeklése – épp az iskoláról?*

– Azt azért szeretném megjegyezni, hogy ez a kötet egy közel öt éves kutatás eredménye. Negyvenhét magyarországi és külföldi közgyűjteményben végeztem kutatásokat, mire ezek a csodák napvilágra kerültek. Ezen kívül sok iskolába is ellátogattam, ahol

a korabeli iskolai anyakönyveket lapoztam végig, de szerencsére a családi hagyatékok is megnyíltak számomra. Mégis, azt kell mondanom, hogy nekem a levéltár az igazi vadászterületem. Ott cserkésztem be azokat az iskolai dokumentumokat, amelyek fényt derítettek sok-sok ismeretlen adatra. Megszállottan néztem végig egy-egy személy esetében azokat az anyakönyveket és értesítőket, melyekből kiderült, hogy valójában hová, meddig jártak, milyen iskolai érdemjegyeik voltak, elvégezték-e az iskolai tanulmányaikat, vagy sem. S többek között ezekből a dokumentumokból derült ki Mikszáth „igaza” is.

– Akkor emlétek még egy-két ilyen csemegét, egyelőre az irodalomnál maradva. Az például nekem nem meglepő, hogy a nyolcadikos Adyt „néhány kiderült lumpolás” miatt el akarták tanácsolni, vagy hogy a bukácsoló kis Kassák a szomszédos kutyától alá dugta a tankönyveit iskolába menet, és oda üres kézzel, „valóságos úrként” sétált be. De például a húszéves, színjelesre érettségizett Szabó Lőrinc dacos-indulatos levele Lázár Júliának, hogy ne nyaggassa már folyton az egyetemi jelentkezéssel – majd bolond lesz éhbérért tanítani, talált sokkal jobb pénzkeresetet –, ez meglepett. Belefutottál te is olyan meglepetésekbe, ami átrajzolta számodra az adott művésztől vagy tudósról kialakított általános képet?

– Hogyne, hiszen számos példa található erre a kötetben. Maradjunk csak az irodalomnál! Ha már szóba hoztad Szabó Lőrinc esetét, bizony én is elcsodálkoztam azon, hogy bár többször is említette a visszaemlékezéseiben és önéletrajzaiban azt, hogy két egyetemre, a Műegyetemre és a Pázmány Péter Tudományegyetemre is járt, én viszont egyik felsőoktatási intézmény beiratkozott hallgatói között sem találkoztam gáborjáni Szabó Lőrinc diák nevével. [A gáborjáni nemesi előnevet még ősei kapták Bethlen Gábortól – a szerk.] De továbbmegyek, az indexe sem került elő. Igaz, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Kéziratárában vannak olyan személyes dokumentumok, amelyek arra engednek következtetni, hogy a költőnek volt hallgatói jogviszonya, és az is igaz, hogy Babits Mihály egyetemi előadásait gyors-

írással lejegyezte, de arra vonatkozóan nem kerültek elő bizonyítékok, hogy ő bármelyik egyetem „rendes” hallgatója lett volna.

De meglepetés volt számomra Rejtő Jenő esete is, aki az önéletrajzában megemlíti, hogy a gimnáziumi érettségije mellett három és fél évig a berlini, valamint a pesti orvosi egyetem hallgatója volt. A kutatások azonban ezt nem bizonyították. Ami viszont tény, hogy egy évet járt a VII. kerületi István úti Magyar Királyi Főgimnáziumba, ahonnan 1915 szeptemberében kimaradt. A következő évben pedig a Kertész utcai polgáriban folytatta a középiskolai tanulmányait.

Bródy Sándor esetében is olyan dokumentumok kerültek napvilágra, melyek módosítják az életrajzát. Mindeddig azt tudtuk róla, hogy a szülővárosában a Ciszterci Rend Egri Katolikus Főgimnáziumnak volt diákja, melyet, részben édesapja halála miatt, abba kellett hagynia. Az előkerült iratok viszont azt bizonyítják, hogy miután családjával 1876-ban a fővárosban telepedett le, tovább folytatta a középiskolai tanulmányait, méghozzá a Markó utcai V. kerületi Királyi Katolikus Főgimnáziumban, de gyenge érdemjegyei miatt még az érettségi előtt elhagyta az iskolát. Ehhez hozzájárulhatott édesapja halála is, amely nem Egerben, ahogy az ismert életrajzok említik, hanem Budapesten következett be.

Bevallom neked, hogy ezek a feltárult „titkok” nekem szeretetűvé tették a kötetben szereplő hírességeket. Sokszor elgondolkodtam azon, miközben utánuk kutattam, hogy milyenek lehettek diákként, hogy néztek ki, mivel töltötték a szabadidejüket, mennyi traumával küzdöttek meg nap mint nap, s ez milyen hatással lehetett az életükre. Nagyon közel kerültek hozzám, szinte karnyújtásnyira. Nem túlzás azt mondani, hogy szinte kortársalogtam velük. Remélem, ezzel a kötettel az olvasókhoz is közelebb kerülnek!

– *Már csak azért is közelebb kerülnek, mert a könyv nagyon emberivé teszi ezeket a zseniket, akikről azt gondoljuk, hogy így születtek. Engem például megindított és megrázott Szent-Györgyi Albert vallomása, hogy a családjában konkrétan egy hülyének*

tartották, a nagybátyja szerint legfeljebb kozmetikusnak állhat, az iskolában meg csak gyötrődött, és, mint írja, senki nem tanította meg élni és tanulni. És ez az ember egy ilyen gyerekkor után nekivág az orvosi tanulmányoknak és a külföldnek, és az lesz belőle, akit mi már ismerünk. Szóval, a te „hőseid” valahol tényleg hősök: a saját életük árnyait győzték le...

– Így van. Azt hiszem, kijelenthetjük, hogy ezek a zsenik, akik isteni talentumokkal lettek megáldva, nem az iskolának köszönhetők a hírnevüket. Az iskolai kudarcok legfeljebb csak rádöbentették őket arra, hogy küzdeni kell, még akkor is, ha hivatalosan „leírták” őket. Hát gondoljunk csak bele, mekkora erő kellett Gárdonyi Gézá-
nak, Fekete Istvánnak, Bródy Sándornak, Krúdy Gyulának, Kassák Lajosnak, József Attilának, Weöres Sándornak, Sánta Ferencnek, Tersánszky Józsi Jenőnek, Illyés Gyulának vagy Hajnóczy Péternek, hogy a sorozatosan elégségesre értékelt magyar érdemjegyeik ellenére bízzanak a tehetségükben! De továbbmegyek, mekkora erő kellett diákként a két hatalmas színésznek, Beregi Oszkárnak vagy Kálmán Györgynek, akiknek a tudását szintén elégségesre értékelték irodalomból, hogy elhiggyék, ők igenis értékes emberek. És mekkora hit és belső erő kellett ahhoz Szinyei Merse Pálnak és Ferenczy Károlynak, hogy ne higgyenek azoknak a tanároknak, akik azt akarták bebizonyítani róluk, hogy nincs tehetségük a rajzhoz. S végül Eötvös Lorándnak, Bíró Lászlónak vagy az általam emlegetett Szent-Györgyi Albertnek mekkora rátartóság kellett ahhoz, hogy a gyenge indulásuk ellenére bízzanak magukban, a tehetségükben, ami végül is világhírűvé tette őket.

Én ezt a könyvet sokáig „diákvigasznak” neveztem magamban. Aztán, ahogy végiggondoltam újra és újra, hogy a szereplői, annak ellenére, hogy mennyi megaláztatáson mentek keresztül az iskolában, mégiscsak talpra álltak, és bebizonyították a tehetségüket, afféle csakazértis-könyvvé vált számomra.

– Milyen találó ez a „diákvigasz”! Ezt szívesen kölcsönvenném majd az interjú címéhez, ha „odaajándékozod”. Érdekes, hogy az iskolarendszer lényegében mit sem változott: ugyanaz a nehézkes gépezet maradt, ami nem tud mit kezdeni a sorból kilógókkal.

– Sokszor elgondolkodtam azon, hogy a kötetben szereplő hírességek életében, akik kamasz diákként végigbukdácsolták az iskolás éveket, és egyik iskolától a másikig vándoroltak, néhány kivételtől eltekintve nem akadt egyetlen tanár sem, aki a kezét nyújtotta volna feléjük vagy értük. Amikor Mándy Ivánt az egyik interjúban megkérdezték, hogy miért is hagyta abba a középiskolai tanulmányait, mi taszította annyira az iskolában, azt felelte:

„Az egész. A légköre. Az volt az érzésem, és nem alaptalanul, hogy nem annyira nevelni – ez borzasztó szó –, szóval nem annyira tudást akarnak adni, hanem örökké fenyegetni akarnak. Az egész lényem ellene volt. Nem értettem. A kávéházat viszont azonnal értettem. Hogy a pincértől az újságosig mindenki azért jön oda, hogy valami jót tegyen az emberrel.”

Ugyanezt erősítette meg Déry Tibor, aki keserűen jegyezte meg a visszaemlékezésében, hogy:

„Józan eszem – mely azonban olyan távol volt a józan esztől, mint igazságom az egészségtől – minduntalan megbotlott az iskolai élet gyakorlatában. Felháborodtam azon, hogy a gyerekek hazudtak a tanároknak, s a tanárok hazudtak a gyerekeknek azzal, hogy olyan tananyagra szorították őket, amelyben részben ők maguk sem hittek. Feldühödtem a meg nem értett fegyelem szabályain, mert komolyan vettem őket, és nem kerestem kibúvót alóluk. Csupa seb, csupa sérelem voltam. Nem értettem, miért kell olyasmit tanulnom s tennem, ami nem érdekel, aminek tehát nem vehettem hasznát. Csupa lázadás lettem.”

– Van közülük, aki különösen közel áll hozzád, valamiért nagyon megérintett a sorsa? Nemcsak a most idézettek, hanem úgy általában a kötet szereplői közül.

– József Attila sorsa mindig elgondolkodtat, a családjá tragédiája, a gyermek- és kamaszkori hányódásai. Gondoljunk csak bele, hogy például hány iskolába járt! Összeszámoltam, több mint tíz oktatási intézmény tanulója volt. Hát hogy illeszkedhetett volna bele bármelyik iskolai közösségbe, hogy érezhette volna magát bárhol is biztonságban? De hasonlóan labilis volt a kamasz- és

ifjúkora is. Nem volt benne egy stabil pont sem. Ráadásul már tizenéves korában embert próbáló, kemény dolgokon kellett keresztülmennie. Tizennyolc éves volt, amikor a *Lázadó Krisztus* című verse miatt állították a vádlottak padjára istenkáromlás miatt. Az országos hírű perben végül a Királyi Kúria hozta meg 1925. március 25-én a felmentő ítéletet. De ezzel még nincs vége. Egy nappal később megjelent a *Tiszta szívvel* című verse a Szeged című lapban, amely, mint tudjuk, komoly következményekkel járt. Amikor a költő öt nagy perének a dokumentumait dolgoztam fel egy virtuális kiállításban („A vádlott: József Attila. A költő sajtópereinek levéltári dokumentumai”), rádöbbenem arra, hogy rövid életének nem volt olyan periódusa, mely úgy mond „permentes” lett volna. Űzött és zaklatott gyermek- és kamaszkorát hasonlóan Űzött és zaklatott felnőttkor követte.

Engem mélyen felháborított a halála utáni össznemzeti sírás-rívás is. Még olyanok is siratták, akiknek módjában lett volna segíteni rajta, de valahogy mégsem tették. Egyetértek Arthur Koestlerrel, aki azt írta az *Egy halott Budapesten* (József Attila halálára) című írásában, hogy „Meg lehetett volna menteni, ha alaposan gondját viselték volna. Ám az ilyen akciók roppant nagy és megerőltető energia- meg időráfordítást igényelnek. Senki sem óhajt a lélekmentés Don Quijotéje lenni, inkább megmarad a filantrópia Sancho Panzájának. Az ilyen esetek döbbenetnek rá az irodalom és a valóság, az eszmei és a társadalmi lét közt tátongó szörnyűséges szakadékra.”

– Van-e, lehet-e az utókort képviselő levéltáros-kutatónak felelőssége abban, hogy napvilágra jöjjenek ezek a tények, hogy kiköszörüljük ezeket a csorbákat?

– Persze, hogy van felelőssége, sőt, én úgy gondolom, szinte kötelessége, hogy a kutatás során feltárt források segítségével pontosítsa azokat tévedéseket és hibákat, amelyeket például az általunk ismert életrajzok tartalmaznak. Sőt, továbbmegyek, a levéltárosnak az is kötelessége lenne, hogy elejét vegye az (ön) legenda- vagy mítoszgyártásnak, amelyekkel bőven találkozunk az irodalomban, s úgy beépültek a biográfiákba, életrajzokba, mintha valós tények lennének.

Mire gondolkok? Tisztázni kellene végre például, hogy valójában mi az igazságalapja a Horger Antal kontra József Attila ügynek. Számtalan kérdés merült fel bennem az eset kapcsán.

Elgondolkodtam azon, hogy a költő, aki, mint említettem, a *Lázadó Krisztus* című verséért korábban már állt istengyalázás vádjával a bíróság előtt, vajon miért kockáztatott újra. Hogy mert egy olyan verset (*Tiszta szívvel*) publikálni, pontosan egy nappal az ellene indított per lezárása után, amiből tudhatta, hogy baja lesz. Hiszen egyszer már szembesülnie kellett azzal, hogy a hatalom milyen szigorú retorziót alkalmaz az olyan „rebellis”, lázadó gondolatokat terjesztőkkel szemben, mint amilyen ő maga volt.

De továbbmegyek, a per anyagában ott lapul a költő védőbeszéde. Fantasztikus, még ha segíthettek is neki a megírásában, egyszerűen zseniális. Az egész bírósági procedúra alatt olyan bátorságról és kiállásról tett tanúbizonyságot, hogy kevés tizenéves kamasz tudná utánacsínálni. József Attila nem volt amolyan könnyen megijeszthető ember. Nehéz elképzelni, hogy Horger Antal nyelvészprofesszor fenyegetése annyira megrémítette őt, hogy otthagya miatta az egyetemet.

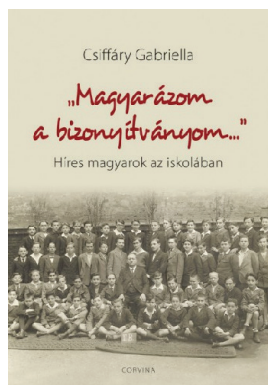
De még tovább megyek! A professzor, legalábbis a költő elmondása szerint, nem az egyetemi tanulmányaitól tiltotta el József Attilát a verséért, hanem a tanári pályától. Attól még nyugodtan folytathatta volna bölcsészeti tanulmányait, és végezhetett volna előadóként. Ezt saját tapasztalatból tudom. Azon is elgondolkodtam, hogy a Szegedi Egyetem mellett miért hagyta ott a másik három egyetemet is? Miért nem tudta befejezni, mondjuk, a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a tanulmányait? Sajnos megfelelő információk hiányában hősöket vagy antihősöket, esetleg áldozatokat gyártunk olyan személyekből, aki valójában nem szolgáltak rá. Hiába no, valahogy úgy vagyunk programozva, hogy ha valamiről nem tudunk eleget, kitalálunk helyette mást. Csak az a baj, ha ezt a mást később el is hiszik.

– *Bekerülnek a levéltárba kortárs dokumentumok is? Tehát ha mondjuk száz év múlva valaki kíváncsi lesz Törőcsik Mari vagy Nádas Péter bizonyítványára, megtalálhatja azt valamely levéltárban?*

– Én ezt pontosítanám: annak az iskolának a dokumentumai, anyakönyvei kerülnek be egy idő után a levéltárba, amelynek tanulója volt a ma még élő kortárs. A bizonyítványokat kézhez kapják az érintettek, s bekerülnek a családi hagyatékokba. De ha úgy dönt az érintett, vagy annak jogörökös(ei), hogy a személyes hagyatékát, melynek részei a bizonyítványok is, valamely közgyűjteményre hagyja, és ez lehet egy levéltár is, az bizonyos idő (az úgynevezett korlátozási idő) elteltével, valamint a család vagy a jogörökös írásbeli engedélyével kutatható.

– *Mennyiben változott meg a levéltárosi munka a 21. században? Arra gondolok, hogy egyre több adat csak elektronikusan létezik. A levelezésekről nem is beszélve. A kutatásaid szinte legnagyobb kincsei a levelek – mi marad a jövő levéltárosainak?*

– Folytatódik tovább a levéltárosi munka, csak digitális formában. A papíralapú források, legyen az hivatalos irat vagy személyes jellegű dokumentum, elektronikus formában a világhálóra kerül. Ez jórészt megkönnyíti a munkánkat, mert otthonról is elvégezhetjük a kutatásokat. A közgyűjtemények szinte szakmában ontják magukból a digitális felvételeket, amelyekhez természetesen megfelelően kereshető adatbázisok is társulnak. Az utóbbi köteteim esetében már kiválóan tudtam felhasználni az olyan nagy családfakutató adatbázisokat, mint a FamilySearch, mely a magyar anyakönyvi kivonatokkal egészült ki, a JewishGen vagy a MACSE, de a Hungaricana adatbázis is sokat segít a munkámban – ez a nemzeti közgyűjteményekben található történeti dokumentumokat, legyen az levéltári irat, térkép, építészeti tervek vagy fotó, hivatott közzétenni. Nap mint nap használom például az Arcanum Digitális Tudománytárat (ADT), amelynek segítségével a különböző tudományágak szakfolyóiratait, közlönyeit és könyvészeti anyagait nézegethetem, de a korabeli napi- és hetilapokba, folyóiratokba is belelapozhatok. Meg kell jegyeznem, hogy

azért ezt a sok milliónyi dokumentumot megfelelően kell kezelni, tudni kell, hogyan kutasson benne az ember, hogy megtalálja azt, amire szüksége van. No, hát ez is valahol a levéltáros dolga lesz, hogy ebben a digitális világban okosan navigálja a kutatót.

Én azonban mint levéltáros nem ijedek meg attól, hogy egyszer csak eltűnik a régi jó papírvilág.

– *Mint ahogy te is impozáns könyvekben jelenteted meg a fellett dokumentumokat. Mi fűt belülről, amitől sorra kerülnek ki a kezded alól ezek az irdatlanul munkaigényes, rendkívül érdekes és értékes vállalkozások?*

– Hogy mi fűt belülről? Büszke vagyok a hírességeinkre, a zsenijeinkre, akik úgy elvarázsolnak, hogy nem állom meg őket időről időre körbetáncolni. A köteteimben a bölcsőtől a koporsóig próbálom végigkísérni az életüket, s talán választ kapok azokra a kérdésekre, hogy valójában kik ők, honnan jöttek, mit akartak, s mit tartottak fontosnak hátrahagyni. Szükség van erre, mert számomra ők azok a kapcsolódási pontok, melyeken keresztül belevilágíthatok a múltba, mint egy reflektor. Az ő minitörténelmükön keresztül láthatok rá arra a kulturális és társadalmi közegre, amelybe beleszülettek, és melyben nap mint nap éltek, s így talán képet kaphatok arról is, hogy milyen lehetett a régi világ, ahonnan jöttünk, ahonnan származunk, s amely megmutatja nekünk, hogy mire vagyunk képesek.

LAIK ESZTER

Csiffáry Gabriella 1984-ben szerzett bölcsészdiplomát. Ugyanebben az évben a Magyar Országos Levéltár Polgári Kori Osztálya munkatársa lett. Jelenlegi munkahelyén, Budapest Főváros Levéltárában 1985-től dolgozik mint levéltáros, 1997-től főlevéltáros.

Hudy Árpád tárcája

Betűszilánkok 6. Elhallgatni ARANY

Arany-ősz van – október elossziánosodott ugyan, de ez a ködös, „híves, borongó” idő illik a Nagy Szalontai emlékéhez. Kora tavasz óta a szokásosnál gyakrabban idézgetjük a kétszáz éve született géniusz számtalan kisebb-nagyobb remekművét, s a méltatásból – joggal – nem hiányozhat a megállapítás, hogy Arany János a magyar nyelv legnagyobb mestere.

Elsősorban költőként persze, s a *poeta doctus* minősítés az ő esetében nélkülözi a mesterkéeltség, a lefokozó tudatosság mellékízét. Ugyanakkor a fűzfapoétikus melléfogásokat kifigurázó Vojtina-versek Karinthy megelőlegező paródia-szilánkjai a kérlelhetetlen kritikus elméleti tudásának is fényes bizonyítékai. De az irodalmi nyelven túl elmélyülten, tudományos igénnyel foglalkoztatta a magyar közbeszéd állapota is. "[A]mi most csupa lustaságból, hebehurgyaságból s a magyar nyelvérzék ide s tova tökéletes kihalásából történik, az rettenetes" – kel ki tőle szokatlan hevességgel 1861-ben, a *Visszatekintés* című nyelvészeti írásában. (Mit mondjunk akkor mi, másfél századévvel később...)

Mégsem sorolta magát a „nyelvész urak” közé, kik a nyelvet jobban „tudják” (ezt Arany maga is idézőjelbe teszi *Aisthesis* című versében!), csak azt vindikálja magának, hogy mint költő, jobban „érzi” azt. Talán ez a visszafogottság is magyarázza, hogy nem foglalt nyilvánosan állást sem kódolt költeményben, sem értekező prózában a magyar nyelvészet (és nem mellesleg: nemzeti öntudat) mintegy százötven éve folyó, leglényegesebb pörében, mely az ő korában még *kimondottan*, halála után viszont – ha a szellemi és később a politikai emigrációtól eltekintünk – jó száz évig kimondatlanul (kimondhatatlanul) folyt, s folyik ma is jórészt még mindig vastag, bár itt-ott repedező jégtakaró alatt.

Pedig nemcsak kortársa, hanem közeli tanúja is a magyar tudományosság „kopernikuszi” fordulatainak, amikor a vesztes szabadságharc után egyetlen emberöltő alatt az intézményes nemzeti önismeret letéteményese, a reformkor eufóriájában alapított Tudományos Akadémia semmisnek nyilvánítja a népi emlékezet, a középkori krónikák és a felvilágosodás kori magyar tudósok származástudatát, valamint reformkori nyelvészetünk megállapításait. Mint az Akadémia tagja, majd titkára, később pedig főtitkára beláthatott a kulisszák mögé, a hivatalos ülésektől a folyosói pletykákig. S arról, hogy ott, legalábbis ami a magyar nyelv dolgát illeti, nem az ő tudása és meggyőződése szerint haladtak a dolgok, mégiscsak tanúskodik egy-két csokor alkalmi verse, rögtönzése, például az *Akadémiai papírszeletek II.* vagy *Az orthológusokra*. Idézetek utóbbiból:

*Kisütik, hogy a magyar nyelv
Nincs, nem is lesz, nem is volt;
Ami új van benne, mind rossz,
Ami régi, az meg tót.*

(...)

*Szót, ragot és képzőt idegentől mennyit oroztál
Attól fogva, hogy e négy folyam árja itat,
Miklosich és Dankovszky nyomán s irigyelve babérjok'
Egy sereg ifju tudós rád bizonyítja mohón.
S minthogy utánok a szláv böngészni valót nem igen hágy,
Most jön a német, oláh, új-görög és talián,
Perzsa, tatár, török és amit száz évig az átkos
Újító szellem vak dühe fűrt-faragott.
E nagy munka ha kész, (sietős!), a többivel aztán
Visszamehetsz Magyarom, Scythia téreire.*

(...)

*Ahogy indult a nyelvészet árja:
Árpád nyelve csak ferdített árja.*

(...)

*Amit Miklosich és Dankovszky s Leschka szerényen
Meghagya, Bernátok kótyavetyélik el azt.
Kapkod ürügyhöz ez is, mint a mennykőhöz előde,
Hogy, ha mi bönge maradt, elszlavizálja szegény.*

Jellegzetes Arany-morgolódások, keserű asztalfiók-dörgedelmek. Kötetekben kinyomtatták ugyan őket, de míg a balladák, lírai gyöngyszemek rejtett üzenetét koronként kötetszám göngyölítették ki, azzal már kevésbe foglalkoztak az életmű ügyeletes exegétái, hogy kibontsák e töredékek egyértelműen lesújtó ítéletét a korabeli hivatalos magyar nyelvészetről, különös tekintettel nyelvünk származására és rokonságára.

Hiszen e nyelvészeti „epegrammák”, sajnos, nem évültek el, mai hivatalos nyelvtörténetünk és szófejtő szótáraink szemlélete és gyakorlata ugyanaz, mint amit Arany kárhoztatott.

Nyelvünk legnagyobb mestere, úgy tűnik, csak a nyelvhez értett, a nyelvészethez nem.

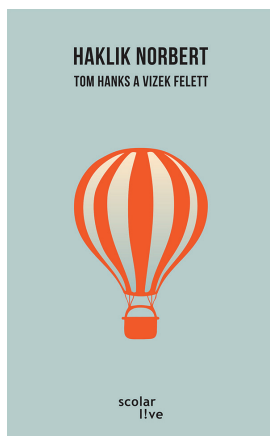
Dominka Ede Harald

Elemelkedve a felszínességtől

Egymást rég nem látott jó barátok szokták mondani, hogy mit sem koptatott kapcsolatokon a külön töltött idő. Haklik Norbert prózájának sem ártott az évtizedes szünet két könyve megjelenése között. A szerző nem preferálja a szöveget infláló, önismétlő írást, nem kívánja elárulni a nyelvet, untatni az olvasót. Mintha a többször is felbukkanó, a központi motívumot hangsúlyozandó a borítón is megjelenő hőlégballonból hajítaná ki a ballasztzavakat, hogy a lényegeset magasabbra emelhesse.

A könyv címe – *Tom Hanks a vizek felett* – több oldalról is vizsgálható. A közkedvelt amerikai színész neve itt remek marketingfogás, amivel semmi probléma, gondoljunk csak legismeretebb költőnkre, Petőfire, aki maga is kiváló marketinges volt. Tudhatjuk, hogy a jó bornak sem árt a cégér. A cím másik felével Mózes tereméstörténetének második mondatát juttatja eszünkbe, ahol a mennyet és a földet megteremtő Isten lelke lebeg a vizek felett. E kezdeti reménykeltő mozzanat, melyből a sötétség és a világosság elválasztása következik, áthatja ezt a könyvet is. Valamint utal a hőlégballon rálátást biztosító pozíciójára, ami az író esetében úgy valósul meg, hogy magyarul, magyaroknak írta a könyvét, ám Brnóból, a morva fővárosból, mely mérete, miliője által nem hasonlítható össze egyetlen magyar várossal sem. Ez a földrajzi és kulturális távolság már elég a külső nézőponthoz, és meg elég közeli a jól láthatóságához.

A kötet szerkesztésében látszólag ott veszi fel a fonalat, ahol a *Big Székely Sóval* 2006-ban elhagyta; a *Történet Kutyusról, aki medve volt* is Erdélyben játszódik, ám ez a humorában is rokon

tanmese eredetileg 2002-ben, az ÉS-ben jelent meg. A csapnivaló medvevadászsként ábrázolt Ceaușescu paródiája mellett a lényeges itt a diktátor halála után vérszemet kapó, hataloméhes volt Securitate-láncszem és a természettel barátságban élő egyszerű ember konfliktusa. A történet elején egy legendával előre jelzi, hogy a bős, féktelen ember, aki nem tartja tiszteletben mások szabad akaratát, szükségképpen elbukik.

Az *Igazam volt Tévedtem* az irodalom és a zsurnalisztika viszonyát, valamint a szövegek palimpszesztus jellegét mutatja be. Több intertextus is szerepel benne, egy lehúzó kritika, mely ráadásul rossz is, mivel nemcsak a művet, de szerzőjét is célba veszi, ezzel romba dönt egy életművet – ez a kritika felelősségére irányítja a figyelmet. Majd egy tárcanovella is beágyazódik a szövegbe, melyhez szervesen kapcsolódik egy rendőrségi hír, krimivé téve a történetet.

A nyolcból a harmadik a címadó novella, a *Tom Hanks a vizek felett*, melyet először 2013-ban olvashattunk a *Tiszatáj*-ban. Az ehhez képest minimális változtatásokat tartalmazó szövegben, melynek egy valódi hőléggallonos utazás az alapsztorija, a Cseh Felföld, a *Vysočina* fölé invitálja olvasóját. A csehországihoz hasonló léggömbút a *Born to Die in Berlin* tragikus története, melynek főszereplője hétévesen olvasta Verne *Öt hét léghajón* című regényét, így gyerekkorától a ballonok szerelmese, és végül kedvenc szerkezetében búcsúzik drámai jelenetben az élettől.

Az események az író szavaival „az összefüggő történetek végtelen mátrixát” alkotják, ami nemcsak a címadó novellára vonatkozik, hanem valamennyire ebben a könyvben. Sőt azok egymással is dialogizálnak, így a kötet a valóságot igyekszik imitálni, ahol a történetek „egyetlen nagy, folyamatosan növekvő, szélsébesen táguló, határtalan univerzummá kapcsolódnak össze”, míg a könyvekben, filmekben általában véget érnek. Egy Tom Hanks-hasonmástól néhány kapcsolódási ponton keresztül eljutunk az igaziig, aki a Jonathan Safran Foer *Rém hangosan és irtó közel* című írása alapján készült, 2001. szeptember 11-ről szóló film-ben szerepel.

A *Jovan háborúról álmodik*, akár Illyésnek az 1950-es bebörtönzések és halálos ítéletek idején írt verse, egyetlen hatalmas mondat. Ez újabb helyszínen játszódik, Szerbiában, a Dél-Bánságban. Egy különleges örülttel találkozunk benne, aki hasonlít a *Gyapjas hal* központi alakjához. A társadalom az örültekre alapvetően elzárással reagál, ezzel találkozhatunk például Benedek István *Aranyketrec* című művében, ahogy Michel Foucault *A bolondság története* című grandiózus munkájában is. Utóbbi említi, hogy a borzalmas és a kigúnyoló szempont mellett létezik egy harmadik is, mely bölcsességet, magasabbrendűséget társít hozzá. E könyv két örültje is ilyen. Jovan alakja a szentséghez kapcsolódik, mivel – kissé billegő vonalakkal ugyan – templomokat fest. A novella másik főszereplője János, aki Jovanhhoz közeli alak, művészien farag, legutóbb egy oltárasztalt barkácsolt. Többször ellátogat az elmegyógyintézetbe, ahol Jovannal is találkozhat. Több kapcsolódási pontjuk talán még azt az olvasatot sem zárja ki, hogy voltaképpen egy személyről van szó, egy skizofrénről, hiszen a szerb Jovan név magyar megfelelője nem más, mint János. Foucault a magasabb rendűt bemutató példaként a *Don Quijotét* és a *Lear királyt* említi, ahol gyógyíthatatlannak minősítve az örületet, csak a halál jelentheti a végkifejletet. Haklik Norbert az eltűnéssel oldja meg ezt. Sőt többé-kevésbé hadsereghez, háborúhoz köthető az eltűnés, ami azért lehet érdekes, mert e ponton találkozik össze az egyéni és a kollektív örület, ha a háborút a társadalom abnormális viselkedéseként fogjuk fel. Jovan esetében egy eltévedt NATO-rakéta találja el az elmegyógyintézetet a délszláv háborúban, majd le is zuhan a harci repülő, ami visszatérő motívum az utolsó novellában (*Ha eljön az idő*), és ebben a fejtelenségben vész nyoma Jovannak. A *Gyapjas hal* zsenialitással elegy örültje pedig feltörve a Pentagon honlapját, rakétázással trollkodik, ezt követően pedig szó szerint nyomtalanul eltűnik, olyannyira, hogy még a novella szövegéből is mindenhonnan ki van satírozva a neve.

Az *Amerikai palacsinta*, vagyis gofri számunkra már egyszerre amerikai és hazai édesség, ahogy a főszereplő is egyszerre jár a

két országban: ténylegesen éppen egy magyar étteremben ebédel az Oregon állambeli Corvelli központjában, ahol visszagondol a gyerekkorára, a volt iskolája melletti gofris megjelenését követő eseményekre. Az ottani vásárlási szokásokat nagyban befolyásolja a szociális hierarchia, amit akkor még nem ért. Felnőttként a humort sem mellőzve emlékszik saját és társai plasztikus jövőképre, hiszen rendszerint az aktuális élményük befolyásolta őket abban, miként képzeltek el magukat a jövőben.

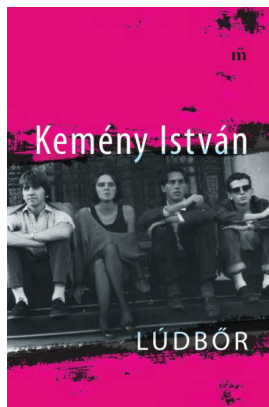
A már említett nyolcadik novella – *Ha eljön az idő* –, akár *A vörös hegedű* című filmben, egy ezüst zsebóra egymást váltó gazdáinak története, melyet Vörösmarty *Szózatától* követünk nyomon. A történelem viharai közepette sok kézben fordul meg: a Szabadságharc után a Titanicon át is vezető kalandos útján elérkezik egy kisfiúhoz a második világháborúban, aki aztán 56-ban elesik, s vele ér véget az óra útja.

A szerző azzal tartja fenn olvasója érdeklődését, hogy hű maradt a változatosság elvéhez, elkerülte az egy kaptafára formálás nyelvi, stílusbeli és cselekményszintű monotonitását. A novellák távlatát azzal teremti meg, hogy közismert történelmi háttérrel invitál az adott történetbe, ehhez szorosan illeszkedő nyelvi regisztert választ, mellyel eljutunk végül a központba helyezett konkrét alakokhoz. Egy novelláskötet sokrétűségének veszélye az lehet, hogy széttartóvá tehetné a kötetként egységességet, ezt akadályozza meg az író és a kötet szerkesztője az említett kapcsolódási pontok és motívumhálózat összefüggő galaxisával, melyben a később olvasott novella is kibővítheti egy-egy korábbiak az olvasatát.

Pécsi Györgyi

Dilemmás író, a dilemmák írója

Az olvasónak van valamennyi olvasói tapasztalata, azt várja, hogy Kemény István-tól keményistvános szövegeket kapjon. Nem csalódik, Kemény István jó költőnek, prózaírónak, esszéistának, és jó tárcaírónak.

Persze, az utolsó ciklussal kezdtem az olvasást, az *Ötven+1 irodalmi pillérrel*; ezek rövid, pár oldalas reflexiók az 50+1 válogatotról. William H. Gass volt az ötletadó, aki „nem egy gógös Nagy Könyvek-típusú listát rakott össze, hanem a saját, személyes kedvenceiből készített egy igen-igen szubjektív, öntörvényű válogatást... Az én listám... önkényesebb Gassénál: lehet, hogy az én egyik-másik pillérem nem is fog fölérni a hídig, vagy a hídtól nem ér majd le a talajig, hanem csak úgy fityegnek és lötyögnek majd, nyikorogva a szélben. De az biztos, hogy mind az ötven elementáris hatással volt rám, akár mint költőre, akár mint íróra, akár mint gyerekekre... Csak annyit tudok, hogy öröm volt ezeket a kisesszéket írni, játék, kaland, már-már felelőtlen szabadságérzés. Az én célom nem volt más, mint hogy minél többet adjak át az olvasónak ebből az érzésből.” Az ember kamaszkorban a legjobb olvasó, szülő, tanár, barátok terelgetése, kordivat, ösztönös választás, de még semmi szakmaiság, nem tud a kánonokról, egyszerűen átengedi magán az élményt, hagyja, hogy hasson. Az a legjobb, amikor *lúdbőrizik*, beleborzong az élménybe, amikor az olvasmány nyomot hagy az emberben. Az író kronologikus sorrendben idézi fel olvasmányait, de körülbelül csak ennyiben szabályos, mert legyenek standard klasszikusok (Homérosz, Defoe, Cooper, Goethe, Petőfi, Füst Milán, Ottlik), meglepő kivételek (*Saint-Simon herceg emlé-*

iratai, Kommunista kiáltvány, Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történeti régiójáról*, Piotr Sewc, J. R. R. Tolkien, Thor Heyerdahl, Málik Roland), vagy az alapvetők közt a legalapvetőbbek, Csokonai, Ady, József Attila, T. S. Eliot, Esterházy: ugyanabban a koherens költői univerzumban értelmeződnek.

Kemény könnyed és természetes, mintha éppen most találná ki, mintha éppen most születne meg az ötlet, a gondolat, mit is mondjon alapozó olvasmányairól. Jegyzetei eleven reflexiók, a legkevésbé sem irodalomtörténeti, esztétikai elemzések; személyes emlékek, élmények és – imponáló és egzakt irodalomtörténeti ismeret, csak úgy, balkézről. Az „elementáris” olvasmány lúdbőrző emlék is, de az ötvenedik évéhez közeledő író történelmi-társadalmi tapasztalatában, sajátjává érlelt kulturális hagyományában jelölődik ki. *„Hogy milyen volt a valódi Szókratész, azt nem tudhatom. Egyetemista koromban ismertem egy Szókratészt, elviselhetetlen volt”* – izgalmas, két és fél ezer éves időintervallumot hirtelen egymásba tükröztető a felütés; hogy azonnal meg is szüntesse a történeti időt, és borzongatóan jelenvalóvá rajzolja az örök szókratészi habitust. Lukács evangéliuma a legkedvesebb számára a Bibliából, s azonnal vastag ecsetvonásokkal fölvázolja a nyugat-európaiság és a maga dilemmás viszonyát hithez, szekularizált kereszténységhez, hogy végül fájdalomosan jelentse Európa identitásának elbizonytalanodását: *„Mikor először laktam igazi szállodában... benéztem az éjjeliszekrény-fiókba, hogy ott van-e a Biblia, mert olvasmányaimból tudtam, hogy egy rendes szállodai szobában ott kell lennie... De azóta rengeteg szállodai szobában laktam Európában, és a legtöbb éjjeliszekrény-fiók üres volt.”* Cervantes *Don Quijotéja* öt éves korától égett bele – egy villanásnyi emlékezés a hatvanas évek televíziójára, amikor egymás után látta az Ivanhoe-ról és a búsképű lovagról gyártott sorozatot, a romantikus heroizmust és a heroizmus paródiáját, s kettősüket máris rávetíti írsaiban vissza-visszatérő alakjaira, Akhilleusz és Odüsszeusz hős és antihős szerepvariációira. De ennyi elég, hogy elhiggyük, a *Don Quijote* „valószínűleg a világ valaha volt legnagyobb regénye, de legalábbis a legújabb írói

koncepció az Odüsszeusz óta”. Máshol Akhilleusz Tom Sawyer, Odüsszeusz Huckleberry Finn, hogy a két archetípus megidézésével a jelenkori egyenlőség, morál, cselekvő idealizmus leépülését kérje számon. Kemény István létszemléletében, világtképében a cselekvő idealizmus sóvárgó hiánya és egyáltalán az idealizmus elpárolgása súlyponti kérdés. Listájának talán a *Kommunista kiáltvány* a legmeghökkenőbb jelet hagyó élménye – nem politikai, hanem morális értelemben. *„Egyenlőséget tanít Krisztus és a felvilágosodás, és természetesen ez az egyik fő pillére a Kommunista kiáltványnak is, ami leszögezi, hogy a kommunisták meg akarják szüntetni az egyik ember másik ember általi kizsákmányolását.”* Az író és a szocializmusban felnőtt nemzedékek az egyenlőség rokonszenves idealizmusában szocializálódtak, de a korabeli hatalom az egyenlőség eszméje mellől megvonta a szabadságot, viszont az áhított szabadság, a liberális piacgazdaság szabadsága nemcsak az egyenlőséget számolta föl, de az egyenlőség eszméjét is. Márpedig ez is súlyponti dilemmája az írónak, eszmény (jobbára a transzcendens fogalmat használja), idealizmus nélkül nem lehetséges – érdemes – teljes életet élni.

Persze ezekben a rövid, szösszenetnyi esszékben, jegyzetekben, legyen szó megkésettiségről (Csokonai és Brontë), „mondhatatlan úrról” (Madách – *2001 Űrodüsszeia*), cselekvő heroizmusról (Tolsztoj, Gárdonyi), abszolút költészetről (T. S. Eliot, Ady), történelmi szkepszisről (Stanislaw Lem), illetve remek irodalomtörténeti esszéiben (Zrínyi, Ady, Kosztolányi) nemcsak kiegészíti, árnyalja az általa újraértelmezett hagyományt, de a maga irodalomhoz, költészethez, világhoz való viszonyát is újrafogalmazza úgy, hogy (előszeretettel használva a felsőfokot) a legnagyobb személyességgel ütközteti a költészetet a maga élet- és világtapasztalatával. Mert az alapkérdésekre keresi a választ: hogyan élünk, miben higgyünk, mi értelme, „haszna” van a költészetnek, miféle támaszaink vannak, lehetnek a mai elszemélytelenedő, eszmény és jövővízió nélküli világban.

Kemény István írásainak, azt hiszem, legfőbb védjegye (hogy én is felsőfokot használjak) a személyesség. Nem a deklarált, ha-

nem a természetes, a már-már spontánul őszinte személyesség. Az író már a könyv borítójával bevon személyes aurájába. A kötet első esszéje, az *Egy szép délután* értelmezi a borítót: az író, a barátnője és két barát közös fotója 1989. október 23-án. A fénykép a Parlament előtt készült, a köztársaság kikiáltása után. Tétovák, cél, irány nélkül ténferegnek a forradalom nélküli forradalomban, mintegy alkalmi statiszták a történelem színpadán, akik a fellépés után ücsörögnek még kicsit az országház lépcsőjén, aztán hazamennek, s mint máskor, valamivel elütik az időt. Telitalát a fölütés, mert – a költészeti, irodalmi hagyomány újraértelmezése mellett – Kemény István könyvének másik legnagyobb hozadéka az, hogy benne széles panorámában megrajzolódik a *hatvanasok*, a hatvanas években születettek, a rendszerváltás idején felnőttkorba lépők nemzedékének a habitusa, természete, világképe. A rendszerváltással léptek be a felnőtt életbe, irodalomba, de semmiképpen nem nevezhetők „rendszerváltó” nemzedéknek, hiszen mi sem áll távolabb tőlük, mint a cselekvő idealizmus, az aktív közélet, a szervezkedés.

„Egy szerencsés generáció tagja vagyok. Pedig egy kommunista diktatúrában születtem, és abban éltem huszonnyolc éves koromig. De ez a diktatúra folyamatosan gyengült, és egyetemista éveimben, a nyolcvanas években majdnem szabadon élhettem és tanulhattam. De eközben mégis láthattam, hogyan működik egy totalitárius rendszer, és láthattam, hogyan omlik össze. Azért szerencsés az én generációm, mert megszereztük ezt az alapvető tapasztalatot, de a rendszerváltáskor mégis fiatalok voltunk. A mi életünket már nem tudta tönkretenni a »kommunizmus«, mint a nálunk idősebb korosztályokét. Megtanultunk félni tőle, de megtanultunk nevetni is rajta. És megtapasztalhattuk azt az érzést is, hogy milyen, amikor az ember büszke a hazájára” – írja a *Magyarország és a jövő* című, 2014-re datált, nagy ívű, összegző esszéjében.

A *hatvanasok* akkortájt születtek, amikor a *hatvannyolcas nemzedék* a legerősebb társadalomkritikát fogalmazta meg nyugaton, akkor szocializálódtak, amikor – a nyolcvanas években

– Magyarországon az elit értelmiség ellenzékké szerveződött, de a *hatvanasok* 'lekésték' a mozgalmat, és már nem is akartak mozgalmárkodni, elégük lett az előző nemzedékek közéleti harcaiból, örökös belepofázásából, fontoskodásából, heroizmusából meg önpusztításából, inkább a rezignált kívülálló szerepét választották. Inkább illúzióval, mint reményteljes hittel várták a rendszerváltozás utáni jövőt, amelyben, persze, ők is hatalmasat csalódtak. Csalódtak a rendszerváltókban, csalódtak a politikusokban, egyáltalán: csalódtak. De személyes emlékezetében még a nyolcvanas években is „*értelmiségivé válni... fontos és jó célnak tűnhetett egy fiatal számára. Valódi értelmiségi fölény persze akkor sem létezett, viszont volt helyette erkölcsi-szellemi tőke.*” Ma nincs eszmény, kiüresedettség van, hiányzik a jövővízió – alapítja meg visszatérően az író, nemzedéke a hanyatlás, a nihil nemzedéke, bár még emlékszik arra, hogy a korábbi években, évtizedekben, századokban nemcsak a személyes életéért érzett felelősséget az elit, az értelmiség pedig a cselekvő idealizmus jégében a történelemben fogalmazta meg önmagát.

Erre a köztes állapotra, életérzésre alapvetően kétféle válasz adható: az egyik a hitnélküliség, az üresség belátó elfogadása teljes kivonulással, elzárkózással, a cselekvés megtagadásával, a másik a kapaszkodók keresése, az elpárolgott hit helyett valamiféle transzcendens remény újrakonstruálása. Kemény István esszéi, jegyzetei, tárcái, akár költészetről, akár közéletéről, akár személyes élményeiről beszél bennük, attól roppant izgalmasak, hogy tulajdonképpen mindegyikben e kettősséggel vívódik gyötrelmesen (és „kendőzetlenül” őszintén).

Zrínyiről, a költőről és hadvezérről tart előadást Horvátországban. „*Zrínyi Miklósról – Londonban kiadott életrajza szerint – »a Gondviselés Európa sorsát bízta«. De megölte egy vadkan. Számomra elképzelhetetlenül nagyszabású sors, és mégis tragikomikus. Ez lett volna az ő fátuma? Sírjak vagy nevessek? Még az életét is jobban megértem, mint a halálát.*” Nem, nincs itt semmi polgárpukkasztás, sem a nemzeti hagyomány provokációja, egyszerűen a maga világszemléletébe nem tudja beilleszteni a hero-

izmust, a világjobbító elszánt akaratot. Aztán eljátszik a gondolattal, mivé, kivé vált volna Zrínyi, ha három évszázaddal később, a huszadik század elején születik – a legnemesebb közéleti életek tragikus sorsát élte volna, utóéletében pedig a nemzeti kegyelet háborítatlan alakja lenne. *„Vesztes volt? Egyszeri vesztes vagy örök vesztes?... A szerencséért küzdött Zrínyi? Vagy a szerencse ellen, csak nem tudta?... Játszott egyáltalán Zrínyi? Osztottak neki lapot? Túl korán jött megváltó?... Vagy mégiscsak egy egyszerű költő lett volna, aki családi és történelmi okokból egyszerűen nem tehette meg, hogy az is maradjon?”* – Csupa megválaszolhatatlan kérdés a cselekvő idealizmus nélküli korban élő író számára, és mégis döbrent tisztelet a tántoríthatatlan nagyság és akarat előtt. Mi változott körülöttünk, mi változott bennünk, hogy ironikusan gondolunk a nagyságra? Hogy ironikusan gondolunk önmagunk elképzelt hős szerepére? Kemény István másutt, bár dilemmás elégtétellel, de nyugtázza, hogy a kortárs magyar költészet megszabadult vízügyi hivatali szerepétől (Illyés), azonban Zrínyihez mérve magát mégis a nagyság, a hős-szerep iránti sóvárgását jelenti be: *„Nem vagyunk hősök. Féltünk, hogy kinevetne a »szakma«, vagy ami még rosszabb, elterjedne rólunk, hogy személyünkben valami gyanús és korszerűtlen próbál beférkőzni a modern művészet világába... És a végén még nem kapnánk művészeti ösztöndíjat Wiepsdorfba... De ha hőssel találkozom, mint most Zrínyivel, mégis rögtön úgy érzem magam, mint egy gyalogos hattyú: miért is nem tudok repülni?”* (Zrínyi Miklós és az üvegplafon).

Gyanús és korszerűtlen hősnek, eszmék, ideák megszállottjának lenni elfogadhatatlan, ha a *nemzeti sorskérdés*ről való gondolkodás pozörködésbe csap át, és mégis mindegyre vonzza a korszerűtlen. A *Komp-ország, a hídról* című, a kötet szintén nagy lélegzetű esszéjében éppen ezt a neuralgikus kérdést, neuralgikussá vált szemléleti viszonyt gondolja újra Kemény István. „Én vagyok az utolsó magyar”, mondta magáról Ady, s hogy valóban mélyen és kétségbeesve élte meg látomását, jelzi, hogy halálos ágyán eltépte a Bibliáját. *„Bizony nem lehetetlen, hogy Ady Endre,*

a próféta, ott, akkor, az üdvözlet vételekor egy pillanatra valóban megpillantotta a jövőt!” – jegyzi meg az író. Ady a „dilemmás” Erdélyért aggódott, Kemény hasonlóan dilemmásan próbálja megérteni azt a modern zseni költőt, aki up-to-day modernségbe tökéletesen beleintegrált egy archaikus szerepet, a vátesztét. Kell itt lennie valamilyen titoknak – kérdések sorát teszi föl ismét, hogy megértse, hol „vesztettünk utat”, hogyan, miképpen tudunk megmaradni magyarnak, nemzetnek. Ady költészetét szigorú esztétikai elvárással méri be, de Ady szenvedélyes, megkérdőjelezhetetlen sorsazonosulása előtt fájdalmasan fejet hajt.

Akár szimbolikus öndefiníciónak is tekinthetjük az Ady-esz-szé címét: *Komp-ország, a hídról*. Egyszerre távol, fölötte lenni a közéletnek, a mindennapi harcoknak, és a mai, hisztérikusan megosztott irodalmi életben valamely köztes, közötti helyet betölteni. (Kemény csak akkor nem győz meg, amikor a politikai közülethez közvetlenül szól hozzá: a jelenlegi jobb és bal egyformán elfogadhatatlan, miközben mindkettőnek van igazsága, írja – túlon túl leegyszerűsít, a semlegesség itt deklaráció.) Keresni, kutatni a ’menet közben’ elszakadt szálakat, a nagyságét, a transzcendens érzékenységét, a cselekvő idealizmusét – egyszóval szembemenni a mainstreammel, a „minden egész eltörött” állapotban küszködve megelni a folytonosság és a folytathatóság emberi lehetőségét és élhető esélyét, életre kelteni az ember „ideaalkotó képességét”.

Sorra idézhetném, méltathatnám más, hosszabb-rövidebb remek esszéit is: a költészet természetéről (*A költészet megkopasztása*), az Európa Kiadó legendás zenészéről (*Reciprok Elvis*), az alternatív zenéről és a nihil kezdetéről (*Emlékek a Bizottság zenekarról*), a konvenciókat feltörni akaró Bobby Fischerről (*A sakk Nietzsche*), Csokonairól, Füst Milánról, Berzsenyiről – mindegyik írása az említett paradoxon fölszámolására tesz kísérlet. Befejezésül mégis a *Magyarország és a jövő* című írásához térnék vissza, ennek nyitó képéhez. Egy hajléktalan, egykori újságíró él az író háza mellett. *„Egy tálka mellett egy kartonpapíron Nagy László (huszadik századi magyar költő) két sora olvasható... A*

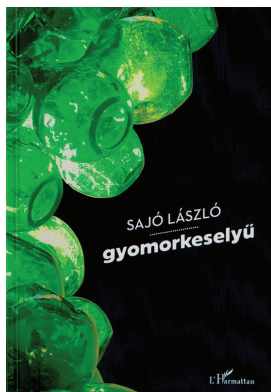
környékünkön viszonylag kevés a hajléktalan, de sok olyan ember él, akik olvasták Nagy Lászlót. Köztük én is. Ezért ismerkedtem össze az újságíróval. Annyira nem, hogy felvigyem a lakásunkba, és adjak neki egy ágyat, de annyira igen, hogy megtudjak róla pár dolgot... Ma reggel is eljöttem mellette, és büntudatosan, halkan ráköszöntem. (Hátha nem hallja meg.) Nem nézett fel... úgy tűnt, hogy az Élet és Irodalom című hetilap van az ölében. Nyilván kiolvasta egy környékbeli, és odaadta neki a múlt heti lapszámot. Ha így történt, akkor elolvashatta Magyarország egyik legokosabb emberének, Tamás Gáspár Miklósnak a legutóbbi írását” a társadalom szociális hálójából kihullottak elkeseredéséről. Ez a képsor önmagában tökéletesen érzékelteti azt a borzongató nihilt, amit az író is megpróbál fölszámolni önmagában (és a világban), a cselekvő idealizmus hiányát (régebbi korokban nem lett volna pízí szenvtelenül bevallani a konkrét segítség elmulasztását), és, nota bene, az értelmiség „árulását”. A dilemma persze nem személyes, nem nemzedéki kérdés, korkérdés, hanem korunk talán legfontosabb létkérdése.

Simon Adri

Örökmozgólépcső

Egy hűvös szeptemberi délután tört rám a verséhség, amit csillapítani az Írók Boltjában kötöttem ki, ahol az étlapon aznap Sajó László friss verseskötetének bemutatója volt a menü. Azért is mozdultam rá, mert Sajó költészetével volt már egy-két találkozásom még a 90-es években, egyetemi hallgatóként, s akkoriban tetszett, amit olvastam. Kíváncsivá tett, mi történt azóta, hogyan változtunk. Maga a könyvesbolti esemény nem volt a szó hétköznapi értelmében élvezetes vagy izgalmas; erről a költő viszont nem tehet, beszédhibája miatt nehéz befogadni élőszóban elhangzó verseit, főleg, hogy a rímes strófákban sok az enjambement, hallgatván őket annyi azonban bőven kiderült számomra, hogy fajsúlyos költészet fültanúja vagyok, amit szeretnék kézbe venni, és úgy olvasni. A *gyomorkeselyű* elég jó címválasztás a kötetnek, annak minden áthallásával: a kommersz szeszes ital utal rá, hogy itt bizony par excellence kocsmaköltészettel van dolgunk; a keselyű hallatán pedig erőszakos dögevőket, valamint a májat tépő-marcangoló fenevadakat vizionálunk. Igen, a májat, visszakanyarodva az alkoholtémához.

Sajó mesélt arról is, hogy előnyben részesíti a borpincéket a sima kocsmákkal, romkocsmákkal szemben, melyekben megírja, megörökíti, mi több, átszellemíti lírával az élet napos és árnyékos oldalát. Több vendéglátó-ipari egységet is említ, ahonnan élményeit meríti, amelyekből versei születnek, s több költőelődot, akikhez kötődik, Nagy Lászlót például. Mondanám, hogy afféle gonzóköltészettel állunk szemben, de ez mégsem felelne meg a valóságnak: belegondolva, ilyen nincs. Tudniillik a gonzó újságírás esetében – gyakorta tudatmódosító szerek használatával katalizálva az írást – masszívan szubjektív a megszületett mű világa, valóság és fikció nem baj, ha összemosódik, a tényszerű hitelesség pedig háttérbe szorul. A po-

ézis esetében viszont ez utóbbi alapból így működik, hiszen a vers pont attól vers, hogy elemelkedik a reáliáktól, nem a pontos esetleírás a lényeg, hanem ellenkezőleg: a szubjektum saját szűrőjén át értelmezi a világot, megemeli, dimenzionálja a (vers)beszédet, új valóságot teremt, melynek referencialitása másodlagos.

A Kujjon Ferenc nevű hajléktalan (és feltehetően kocsmatöltelék) költő-alteregő keresetlen és néhol trágár szavaival indít a kötet:

*most jöttek ők is a koleszból
mennek a Várba
én a picsába
vakarom magamat a koszból
pincéből pincébe a lenn inni úton
(...)
mindenhol ahol ég a villany
mer' az élet kinn van*

Erős felütés, a durvább részt kicenzúráztam. Nem köntörfalaz, nincs itt, kérem, semmi finomkodás, tapintat az olvasóval, a folytatás, a hajléktalan költő élethelyzeteinek megdallása szókimondó és áradóan bőbeszédű: megtudjuk, hogy sárgul az ő szeme fehérje is, mint az őszi levelek, s tapintja, mája elér-e a veséjéig, miközben egyszerre pökhendien és szemtelenül, ugyanakkor a nincstelenek megalázottságával utazik a BKV-n jegy nélkül a kicselezendő ellenőrök sűrűjében, „csak az örökmozgólépcsőjénél / álló Ellenőr Isten / meg ne sejtse”. Majd egy Kései sirató-parafrázis következik: „sok kedves nőből / próbállak összeállítani téged / de nem futja már látom az időből / a tömény eléget”, ötletesen egy egészen más kontextusba ágyazva az eredeti sorokat pusztán a tűz szó elhagyásával. Másutt Kujjon poéta ételosztásnál áll sorba:

*patkányok jönnek hetesével
Kujjon felkel megy megebédel
sorba áll hol van meleg étel
hosszú sor rengeteg a patkány*

*állj a végére te már kaptál
 (...) szerdacsütörtökpéntekszombat
 téltavaszyárőrszafalombban
 a terhemre vagy én is neked
 rádlélegzem a lehelleted
 levegőt cseréliünk tetveket
 itt vagyunk meddig a szem ellát
 egyedül hideg külön cellák
 undorral melegítjük egymást*

És így tovább, oldalakon át. Részletes leírást kapunk a hajléktalanok szesszel és kartondobozokkal életben tartott testéről, erős blaszfémiával az egyház, a papok által elárult és kisemmizett lelkeről, a már-csak-túlélni-akarási nyomorúságáról, s hogy akinek már nem jut étel, hiába állt sorba órákig, szenvtelenül elküldik: „*emberek lehet hazamenni / majd holnap megint mára ennyi*”.

Külön ciklust szentel a szerző Kujjon Ferenc balladáinak. Klaszikus balladaformában írt, remek, sőt néhol virtuóz alkotásokat találunk e helyt, refrénszerűen ismétlődő strófazáró sorokkal, ajánlással. Témái közt megtaláljuk a már említett karácsonyi ételosztást, de az utcán élők változatos szenvedéseinek, az általunk szinte elképzelhetetlen mélyvilági kínok plasztikus ábrázolásában is ott van a szeren. A *II. János Pál pápa (volt Köztársaság) téri ballada* prózai felvezetőjében rögzíti: „Több száz darázs dongta körül a 60 éves férfit a II. János Pál pápa téren, aki egy padon ült. A lába be volt kötve, a kötés alatt milliónyi csontkukac nyüzsgött, akik a húsát falták, oda-petézték a darázsak. Valószínűleg ezért is nem mozdult a férfi, mert annyira fájt a lába, azt várta, hogy élve felfalják a rovarok.” Idézzük fel az egyik versszakot annak allúzióival együtt:

*Lusta vagyok hessegetni, ha zsong
 Légy, darázs, szívhatja vérem pióca.
 Látja Isten, hogy fekszem a napon,
 Évtizedek, csak Ő tudja, mióta.*

*Keresztem a pad, vállam, hátam nyomja,
Fel nem kelek, felfekvésben kelések,
Büdös vagyok, beszartam, behugyoztam,
A II. János Pál pápa téren.*

„Látja Isten, hogy állok a napon” – írja Pilinszky János az *Apokrifban*, s ez annyira erős irodalmi áthallás, hogy biblikusnak értődik a szál, miszerint a hajléktalan korszerű Krisztusként feszül a pad keresztjére. A versben az Írás többször visszatér; hol Szentírás-ként, hol a hideg ellen magára csavart *Magyar Idők* orgánum képében, e kettőt a huszonegyedik századi magyar rögvalóság nyomán Sajó össze is mossa később versében:

*Üres kanna a világ, itthagynom.
Pad alatt a szél az Írást lapozza.
Testem e földön széttaposott flakon,
Magyar idők se rugdalták laposra.*

Másutt a Borház a megalázottak és megszorítottak második – vagyis egyetlen – otthona. „Herceg! Itt tintázunk, míg ti raboltok. / Tiplizz! Vidd szajréd, brancsod! Nem kell vagyoni! / Szétverjük a Nemzeti Italboltot! / Örök a Borház, hol szállásunk vagyoni.” Aztán egy remekbe szabott, nyomdafestéket a jelek szerint mégis tűrő ballada következik „a magyar emberekről”, aki – egy tömbként, saját identitás nélküli masszaként, egyes számban – hallgat, adózik, szíve szakad, „saját sebéért és mások seggét nyalja”.

*a magyar emberek kossuthot hallgat
éjjel nappal hazudnak kossuthot szív
nagyot koppan akkor fejjel a falnak
álmában mer kormányval csókolózik
hallja hát hajlamos hinni hogy jó itt
agya csendben a velejéig rohad
a vén Kujjon most benneteket szólít
kapjátok be az összes faszomat!*

Kujjon mester meglehetősen és cseppet sem higgadtan rendszerkritikus. Szemében a magyar honpolgár kokárdamasznisz szeretetsomagra hajt, *„ívás közben is hallgatja a rózsit”, „nagyot fingik cigányozik zsidózik”, „hat alkot gyarapszik útjelző toldi”,* utalva egy atavisztikus, múlt századokból itt felejtett, ostoba néplélekre, s arra is, hogy öregszik és magányosodik el tulajdonosa: *„rohadttetvese itthon vakarózik / gyereke európába szakad”.* Aztán a pesti nőkről is szó esik, cseppet sem tiszteletteljes, inkább kimondottan hímsoviniszta hangnemben; esszenciájuk a nemi szervük, létezésük értelme, hogy a férfiember magáévá tegye őket. Azt hiszem, nem elsősorban nők a célcsoportja Sajó László költészetének. Pedig aztán kedves(kedő)be vált a tónus, de azért a kriptofeminizmusig nem igazán jut el. Egy egész ciklust szán pl. a *Bugyiballadáknak: Ballada a reggel felvett bugyiról, Ballada a rajta hagyott bugyiról, Ballada a búcsúbugyiról.* Rendkívül sodró, életteli, vérbő és vulgáris versek ezek, konkrét helyzeteket, történeteket örökítenek meg valószínűleg konkrét nőkről, tizennyolcas karikás stílusban és nyelvezettel.

Aztán ismét elég erős blaszfémiába ágyazva kerül képbe Juhász Gyula: *„mert benne élsz te minden félrecsúszott / hugyozásban lecsúszott sliccemben / zoknit kesztyűt kotont felest lehúzó / ott vagy ha a gyógyszer nem veszem be”.* Sajó otthonosan mozog a szójátékok, allegóriák világában: *„reggeli ágyban hemendszex”, „soha partot nem érő zsírgyűrű úszol / tenger vasárnapi húslevesben”, „koponyából fűdaganat kinő”.* A Kujjon-ciklust egy akrosztichon zárja, melynek sorkezdő betűi ekképp olvasódnak össze: *Kujjon Ferenc itt sincs;* a hajléktalan költő halálát, temetését, emléké-émléktelenségét, nyomot sem hagyását meséli el.

Mindamellet, hogy kiváló költői minőséggel van dolgom, e verseket erjedd, rossz légkör lengi be. Infernális közeg. Egy Hieronymus Bosch-kép szereplőjének érzem magam olvasás közben; gyönyörködtet, miközben szabadulni akarok minél hamarabb, viszolyogtat és egyszerre sajnálatra készítet az egész, továbbá olyan emlékeket idéz bennem itt-ott, amikre nem nagyon akarok emlékezni. Az a baj a *gyomorkeselyűvel*, hogy egyszer végigolvasom, és az elejétől a

végéig élvezni fogom, de a jó bűdös francba, milyen áron alkot az olyan mázsás lelkű, beteg költő, aki leír ilyen sorokat:

*Mert benne élsz te minden édes véres nyálban
Az átbaszott az átizzadt éjszakákban
A szeretkezés- a halálcsatakos virradatban
Fölkelő nap óriás daganat vagy
Benne remegsz te minden geciben köpetben
(...)
Lemosott újszülöttben kimosakodott hullában
Tepsiben kemencében gödörben urnában*

Szóval hogy befogadom, és ideális befogadó vagyok (mutassanak ideálisabbat annál, aki szabad akaratából kritikát ír e könyvről), de túl sokszor nem merítkezem meg ebben a bűzös, fortyogó üstben, az biztos. Nem az a könyv lesz, amit néha felütök, ha jó versekre vágyom, pedig jó néhány ilyet rejt. Űsse fel a *halál*. Arról szól.

A *Feljegyzések az elfekvőből*, *Feljegyzések a proszektúráról*, *Feljegyzések a temetőből* fejezetek következnek ezután. A címek magukért beszélnek. Rövid, szaggatott, néhol csak háromsoros, hol rímes, hol inkább ritmikus versek követik egymást, tematikusan egyik borzasztóbb, mint a másik; versként működve jobb és kevésbé jó alkotások. A könyvben ezen a szakaszon leülnek a költemények, gyengébb színvonalúak, mint az elején, elillan a költészet a sorokból. A következő még egy üdítő kivétel:

*szívem lüktet véres mitesszer
kinyomják a halálsegedek
két kézzel – a babramunkákat
élettel altatott hullákban
agyat tüdőt májat veséket
miközben mosolyogva figyel
holtbiztos kézzel fénycsipesszel
majd maga a Mester végzi el
(műtét)*

A *Rövid nap el* ciklus a nemrégiben (2014 februárjában) váratlanul öngyilkosságot elkövetett Borbély Szilárd szövegeihez nyúl értő és gondos kézzel. Ez a versbeszédben megszólaló prózafolyam szaggatott tömondatokból építkezik, s egy félő és szorongó, nyelvről és valóságról, utcákról és plakátokról, falakról és a semmiről monologizáló ember alakja formálódik meg előttünk, aki néha teljesen bedepresszál: „*Legyen vége.*” „*Isten pedig hallgat.*” „*Ahogy hangokat csal elő a testnek rothadása.*” Utána következik a *Juhász Ferenc sírja*: egy prózafolyam – *Halotti beszéd J. F. szavaiból* –, amit egyszer sem vagyok hajlandó végigolvasni: végig koporsókról, temetőkről, sírfalakról, kriptákról van szó benne, a kötet e pontján lassan már én is felvágom az ereimet.

Utána megint felszabadultabb lelkiállapotban olvasható egység következik, ahol kissé fellélegezhetünk: a *Szonettkoszorú E. P. sírjára*. Végül a *Vesztelek végleg* versei újra megugorják azt a szintet, amit a kötet elején láthattunk. Ez a ciklus öt apaversből áll, öt történet a beteg szülő utolsó heteiről, haldoklásáról és haláláról, a kórházról. Számomra ez a kötet legjobb, legrokonszenvesebb epizódja, pontosabban az egyetlen, ami valóban emberi, az egyetlen perspektíva, amiből úgy sejlik, mintha a költő egészséges pszichével rendelkezne. Az *Apám a fotelban* egy látogatást mesél el a családi otthonban a már erősen leépült apánál, rimes formában, korai-tolvajzolisán, szinte tapintható közelségből. Innen is idézek egy-két jó verssort:

*nem akar jönni, a cipőjét nem tudja befűzni,
vettem egy bebújóst, ha segíték, nehezen tűri,
(...)
nem zavarom, indulok, de felriad,
megjöttél? Már nagyon vártalak, kisfiam!
Most megyek az állomásra, apám.
Arcom az arcához, erek lötyögnek a nyakán,
hozzáérek szeplős, májfoltos, ekcémás kezéhez,
becsukom az ajtót, alszik, fel se ébredt.
Nem vagyok éhes, de alighogy elindul a vonat,
zabálok, dobálom ki a csirkecsontokat.*

Vagy a *Sziesztában* egy délután történetét olvassuk, amit kettesben tölt el a férfi az öreg szülővel, amíg a család „néz neki egy helyet”, ami „családias, egyágyas, csöndes”:

*nem kérdezel semmit, nem felelsz.
Néha egy igen, nem. Nem tudod,
hol vagy, én ki vagyok. Meg se lelsz,
ha előled gyáván elbujok,*

*mert mit kezdjek most apám, veled.
Hátrálva (anyám tanította),
kezeid fogva lépegetek,
csoszogsz hozzádnőtt papucsodban,*

*a fotelba, helyedre, aludj.
Feltápáskodnál, visszanyomlak.
Lábad közt nadrágodon a hugy.
Magadat túlélő halott vagy.*

A kötet a 2016 novemberében keletkezett cikluscímadó verssel zárul, az apa halálával, a halált követő kórházi és krematóriumi procedura torokszorító felidézésével. Szerencsés és méltó befejezése nemcsak az apaverseknek, hanem az egész kötetnek – a halál többé nem sötét és fenyegető, az embereket alattomosan magával ragadó, megfoghatatlan borzalom, hanem nagyon is emberi, az élethez tartozó jelenség; csakúgy, mint a születés, a körforgás része, az örökmozgólépcső alsó fordulója.

Krausz Tivadar

Költő versus futár

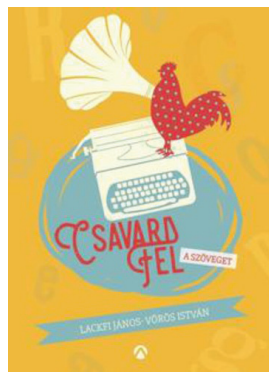
Mit is írt Hajnóczy Péter a kritikusokról? „Buzi az, mind egy szálíg az!” Mivel csakis kitűnő költők jó verseit szeretem olvasni, úgy vártam a megfelelő alkalmat, mint a nagy ho-ho-ho-horgász a kapást, amikor ő már igen öreg halász a tengeren. Aztán végre felkérést kaptam két megbecsült, ezért folyamatos megfigyelés alatt tartott költőtársam közös kötetének kritizálására. Egyikük kortársam, a másik kicsit fiatalabb, de már igen tapasztalt.

Manapság, amikor az egyetemeken legalább hét különböző esztétikai-művészetelméleti rendszert oktatnak, s valamennyi aktuálisan a legkorszerűbb, kénytelen vagyok a saját külön bejáratú szépségességi szemléleteimből megélni olvasmányaimat, és emlékeztetőt írni róluk. Radikális eklektikám, Weöres szavával élve, *ezerlátó üvegem* prizmáján át. Roppant egyszerű, egyfelől ugyanaz az alap-, mint a záróköve: csak az esztétikus, aminek erkölcsi mozzanata van! Másfelől meg olyan, mint a Fradi-kolbász: mindent bele! Innen aztán lehet tudni, a két költő, akiknek műveivel ezúton kimondottan az epére hatva foglalkozom, megörvendettettek.

Könyvük szinte teljes társadalmi keresztmetszetet ad a csövesektől a felső-középosztályig, az anyáktól a prostigig. Kik ők? S mely könyvükről van szó, hogy ekkora a nekifutás?

Lackfi János és Vörös István négykezese, a *Csavard fel a szöveget* a „komoly” paródia és a komolytalan parafrázis szűk mezsgyéjén mozog. Slágermintába öntött „költészetmások”. Sok évtized slágerszövegeiből mazsolázott tartalmak kérődzéses újraemésztése.

Bármennyire tisztellem és kedvelem őket, ha nem kapok egy magas labdát, e könyvükről nem írtam volna. Mi a magas labda,

ami miatt olyanról írok, amiről különben nem? És miért nem írtam volna különben, ha nem adnak magas labdát, amit lágyan, a hálón alig átmalacolva visszaejthetek?

A kötet 152. oldala győzött meg, hogy mégis én vagyok könyvük megfelelő méltatója. Itt a slágerszöveg szerzője József Attila! Aki, ugye, félisten. Énekelte Koncz Zsuzsa. Hallgattatta volna velem hippiskedő nővérem. Persze csak ha hajlandó lettem volna. József Attila ide vagy oda, ha a nővérem és barátnői feltették a szóban forgó bakelitet, akkor Koncz Zsuzsa hangjára felrántottam magamra a csíkos trapéznadrágomat, és kimentem a cseh céllövöldésekhez egy kis Slade-et vagy Bachman Turner Overdrive-ot hallgatni. A céllövöldések ugyanúgy nem hallgattak cseh és szlovák slágereket, ahogy én sem magyart. Soha de soha! Hallgathatatlan volt számomra, számukra. A sznobizmusom tehát a céllövöldések esztétikájából jön, akikkel csak akkor áll szóba cirkuszi lócitrom-söprögető, ha minimum körhintájuk is van. Abban az időben oroszlánszelídítő akartam lenni – végül is teljesült az álmom. Megszelídítettem a bennem lakó oroszánt. Ez pedig nélkülözhetetlen az elfogulatlan olvasáshoz.

Ott tartottunk, hogy Koncz Zsuzsa–József Attila: *Kertész leszek*, Vörös István átiratában: *Elvágódás*. Idézem, mitől szotytyant kedvem az alapos olvasásra:

„Futár leszek, biciklizek, / a zebrán se fékezek. / Nem törődöm a lámpával, / az ember megállni áttall. // Egyik elütött gyalogos / még pofáz is, a nagyokos! / Ha szentséget, azt se bánom, / csak taposom a pedálom. // Ha már elállják az utcát, / legyen azért, ki rendet vág. / Rendet vág a régi rendben, / újat hozni küldtek engem. // Nem dohányzok és nem iszok, / csak a hülyék járnak gyalog. / De autózni se egy öröm, / magamat is kikerülöm. // Kikerülöm, lakatolom / egy korláthoz az udvaron. / Ha már elpusztult a bringám, / nem vár többé semmi jó rám, // se északon, se keleten, / az időt is befékezem, / nem lesz már ősz, nem lesz tavasz. / Futár vagyok, és ez vigasz.” – Férfi! Hát nem elég, hogy József Attilából készítetted, de rólam szól? Mert ugyebár a lámpa erősen informatív, a piros az futársárga. Legfeljebb furcsa íven veszem

a kanyart, ha szabályoskodnak köröttem. Olyan ez, mint a kánon által szabott trendhez képest pionírnak lenni. Ja, és „*Nem dohányzok és nem iszok*”! Ez a vers a szememben a tökéletes paródia, mert a paródia követelménye, hogy olyan közhelytartalmakat kell pufogatnia, mint száz egyforma Facebook-komment, különben mitől tarthatna számot népszerűsége.

Miért nem akartam erről a könyvről írni? Mert nem hallgatók magyar slágerzenét. Soha. Vagyis végképp nem ismerem a magyar slágereket, fogalmam sincs, miket parodizált az én két költőtársam.

Csoportosítsuk azért ezeket a slágereket! Mert pl. a József nevű slágerszerzőt ismerem, és erősen kaserolom, ha nem is a vérszegény és örökké egyforma haj- és dalstílusú Koncz Zsuzsával vagy a teljességgel süket és hamis, ezért hallgathatatlan Hobóval aláfestve.

Először is találtam a könyvben az ítéletem alól számos kivételt. Klasszikus slágerek. Ismerem, sőt szeretem őket. Ilyenek Eisemann Mihály: *János legyen fenn a János-hegyen*; Erdélyi Mici: *Pá, kis aranyom...*; Hofi Géza: *Próbálj meg lazítani!*; Honthy Hanna: *Hajmási Péter, Hajmási Pál*; Karády Katalin: *Hamvadó cigarettavég*; Kazal László: *Egy dunaparti csónakházban*; Kovács Eszti: *A pancsoló kislány*; Páger Antal – Garai Gábor: *Hattyúdál – a Villa Negra románca*; Tolnai Klári – Jávor Pál: *Egy csók és más semmi*. Talán ez a felsorolás a legjobb ajánló a könyvhöz. Itt akár be is fejezhetném afféle happy enddel. De szép is lenne, ha a bérgyilkos megsimizné a kijelölt áldozat buksiját, aztán hóna alá csapná a koffer pénzt. A „bérgyilkosnak”, ha olvasót szeretne örvendeztetni, akkor bizony kritikusan kell élveznie olvasmányát.

Slágerparódia/-parafrázis kötetünk második tartalmi kategóriája: fiatalon hallgattam, némelyiket kedveltem, azóta nem. Ebből következik, vagy rég elfelejtettem a szóban forgó slágerek szövegeit, vagy rám se ragadtak a maguk idejében, mert a büféből hallgattam őket. Ezek a Beatrice, a Bikini, a Bizottság, Cseh Tamás, Csongrádi Kata, Cserháti Zsuzsa, Demjén, az Edda, az Európa Kiadó, Hernádi Judit, a KFT, a Kontroll Csoport, az

LGT, az Omega. A Piramis, az URH–Müller Péter. A harmadik a „hallottam, de menekültem a hang hullámteréből” kategória. El-, illetve kikapcsoltam a rádiót, tévékészüléket, ha fülemben próbáltak hatolni: Charlie, az Első Emelet, Geszti Péter, Harangozó Teri, Hobo, a Hungária, az Irigy Hónaljmirigy, Koós János, a Korál, a Quimby, az R-GO, Szécsi Pál (van egy-két jó darker száma azért), Soltész Rezső, Zalatnay Sarolta, Záray Márta–Vámosi János.

Negyedik kategória, amit tényleg végképp nem ismerek, és nem is szeretném megismerni soha: a Bon Bon, a Kiscsillag Lovasi Andrással, Kovács Ákos. A helyükben felakasztanám magamat a WC-láncra, és soha többé nem görcsíteném magam a slágerszakmára. Őmiattuk nem akartam e könyvről írni. Ugyanis parodizálni vagy parafrázéálni csakis kizárólag értéket lehet és szabad. Tudom, hogy ma menő a szemét újrahasznosítása, de az akármi, a „minden” csak posztmodernéknél lehet alapanyag, klasszikuséknál kizárólag az érték a feldolgozandó matéria.

Látjuk, hogy témaválasztásában hullámvasutazik a könyv. Van pár mellényúlás. Ha orgyilkos akarok lenni, azt mondom: ez az ötlet mindössze három-négy sláger erejéig lett volna jó ötlet. Vagy ha már mindenáron 260 oldalas a könyv, akkor ne legyen 4490 forint az ára, amibe a kemény fedél, a csodálatos montázsillusztrációk, a parádés tipográfia és a puha pasztellszínek kerülnek. Készült volna farostos papíron, puha fedéllel, 449 ruppóért, zsebre sülyeszthető méretben, és akkor garantált az eladott tízezer példány a sláger- és költészetrangjók körében. A küllemért tisztelet az 1795-ben alapított Athenaeumnak. Meg aztán: a jövő könyvgyűjtői közül ki a fene fog pénzt adni a mindent alulmúló Bon Bon-t idéző tartalomért, még ha nemzetünk komolyságos-vidámságos költői írták is? Tudom, milyen könyveket rendelnek a könyvgyűjtők mondjuk 1795-ből. Nem tudom elképzelni, hogy 2195-ben a könyvgyűjtő ellophatja ezt a könyvet, mert Bon Bon-paródiára vágynak.

Két költő, két személyiség, két stílus, két hozzáállás – egy barátság, egy párbeszéd. Erős összehangoltság. Érzik nemcsak a feldolgozott alanyanyagot, érzik egymást is.

Lackfi hajlamosabb hangalaki asszociációk mentén gondolkodni, Vörös inkább a gondolatok asszociációjával hangászkodja verssé a szöveget.

Lackfi társadalmat is ábrázol, ám inkább a paródia-parafrázisokban. Több olyan szellemi kasztot is megversel, amelyre nincs hatással a költészet: ilyen értelemben fölösleges őket ábrázolni. Aki közékük vágyik, egy-egy vers nem tartja vissza, aki pedig a versek pártján áll, nem törődik ezekkel a kasztokkal, legfeljebb szabályt erősítő kivételként tartozik közékük. Ide sorolható a Beatricétől a *Nyolc óra munka*, avagy Lackfi *Offisz-dala* (yuppie-kaszt paródia). Vörös ugyanerre a szöveggépletre költött lírája katartikus: „*Nyolc óra növés, nyolc óra klorofill, / nyolc óra szélben zúgás, / Nyolc óra ember, tíz óra fahordás, / húsz óra levélhullás.*” Lackfi *Mielőtt végleg eltemetsz* műve darker versben boncolás, a feketehumor több árnyalatától morbid. Kár, hogy a vers is emlékeztet egy önmagánál gyengébb slágerre.

Vörös heroikus pesszimizmusa imponálóan férfias az *Akit cserépben nevel az ég* című versében: „*Mindig az a nyertes, ki minden elveszt, / tudd ezt, és nem kell keress másik elvet, / Létezik egy lista száz igazról, / senki nem olvas, mégis hozzászól*” – nagy bölcsesség ez! Irodalmunkban gyakran ítélkeznek szerzők fölött anélkül, hogy olvassák őket. Kritikusok gyorsolvasás után gyorsírással írnak kritikákat; hasonló jelenség ez, mint valaha a koncepciók per volt a politikában. Ha azt hinnénk, hogy ez a bonbonságosságból származó bölceleti költészet fokozhatatlan, akkor álljon itt a csattanni képes utolsó versszak: „*Mindig a nyertes az, ki mindent felad, / élethazugságból nem épít falat. / Létezik egy lista a száz senkiről, / ha egy elveszik, a világ összedől.*”

Lackfi *A józan részegje*, amely Cseh Tamás *Jobbik részem* című dalára íródott, tartalmazza a következő sort: „*Iszok, mint a mesteremberek*” – nos, amikor életemben először Cseh Tamással együtt ittam a Balettcipőben éjjel egy órától reggel ötig, kiürítve a hűtőpezsgőtartalmát, a nagy trubadúr, mikor a reggeli világosban megkérdeztem tőle, nem ciki-e, hogy mi keddről szerdára virradóra reggelig ittunk, azt mondta: „Nem! A művész az máskéntívó!”

Vörös *Millió, billió, trillió furcsa száma* arról győzött meg, hogy akkor jó eme paródia-parafrázisok olvasóinak, ha költőjük a kézenfekvő asszociációk helyett a távoliakhoz nyúl, amikor kapaszkodni kell a meszelőben, mert a létra odébb vándorol. Lackfi estében viszont az kelt erős hatást, hogy az eredeti sláger ritmikájával és hangalakiságával összeesengeti a maga sorait, versszakait, mint pl. az *Ég lusta hisztivel*ben.

A költőink által kigyúrt, sajátosan komolytalan és komoly paródiák szerencsére annyira elrugaszkodottak a slágerelőképekhez képest, annyi szerepjátékra, távolságtartásra és azonosulásra adnak alkalmat, és mégis az egyszerű, józan ész mentén fogalmazódnak, hogy nem tudunk rájuk unni. A kellően megválasztott költői távolság leginkább az ütő- avagy vágótávolságra hasonlít. Ez a játék olyan, mint egy küzdelem: ha kell, kilépünk az ütő-, vágótávolságból, ha kell, belépünk abba. Ennek a szórakoztató költészetnek a képzetvilága rendre a tragikomikus valóságba érkeztet, erre jó példa Lackfi *Édes kis pecása*: „*Van, aki vérengző gyilkosnak / tartja a hobbipecásokat, / de ez azért túlzás, / egy átlagos nőgyógyász többet öl.*”

E sajátos parafrázis-világ a játékos távolságtartáson túl a személység erejével is él, megengedi az őszinte alanyi költészetet is – Vörös: *Kamasz lettél*.

Annyira jó látnom, hogy ebben a könyvben az öntenyésztő szövegköltészetnek nyoma sincs, annál több a célirányos történet. Példának okáért készült noire krimi is. Vörös István *Átszökünk a világok közt* című etűdjében olvashatjuk: „*Menyasszony már az özvegy jogán / többször gyanúsítottként járt az őrszobán. / A körme alatt kis vérnyomokat / talált meg a rámenős nyomozócsapat. // Mert a haláltánc egy élet árán / indul csak be, de akkor már nincs megállás. / A túlvilág jegyesének monddjam? / Átszöktünk a világok közt alattomban.*”

Látomásos versszakokra is találhatunk, pl. Lackfinál: „*Benn a fénymásoló raktárban / zúg egy nagy gép, / dühöng bivalymódra zihálva, szaggat és tép. / Plexi fedél alatt villámlás, elvakító, / Vaku-napot görget magában sófehér tó.*”

Vörös István a *Lackfi János*hoz címzett versében fejti ki indítékát a könyvre: „János, gyerünk, mert a nagy vers letűnt, / dalokból megcsináljuk. / János, nekem jó az idegzetem, / készítsünk szalmabábut! / Tudod, Jani, a hangot tartani, / már az is valami, / a semmit körbejárjuk! / János, neked jó az idegzedet, / fiad van és négy lányod.” Térjünk is vissza az ominózus semmihez! Milyen értelemben semmi ez a semmi? Egzisztencialista semmi? Cini-kus, nihilista semmi? A szubjektív idealizmus költői semmije? „A semmi minden sugárzást vezet” – mondja Vörös *A véges kiadóban*.

Aztán van olyan sorpár is, amit kár volt leírni: „Mindenkinek van egy szilva, / Aki megpusztilja.” Van továbbá mulatságos dada Vörös István: *Soha te mondd* átiratában.

Nem győzöm eleget mondani, József Attila természetesen a legjobb ürügy a továbbköltésre. A séma továbbírása során a sorok, versszakok száma elvileg a végtelenségig szaporítható. Sosem a szövegtermelés a gond. A kellő arányok erényét birtokolva sajátos minőséget jegecesíteni már annál inkább. Úgy érzem, Lackfi a *Hét kutyaév*ben megcsinálta ezt: „Kristály leszel vagy lucskos pép, / hét kutyaév csak semmiség!” Hmm. „Kristály leszel” – Lackfi tud valamit a bölcsek kövéről!

Vörös őszinte alanyi bluest, Lackfi népi realista bluest írt a *Kőbánya blues*ra. Vörös a *Próbálj meg lázítaniban* a semmi metafizikáját fejtegeti: „Mi ez a tempó, a semmi nem volt megkínálva a zsemlével”; „Kell egy kis életöröm, mielőtt elköltözöm, / a semmi elleni lázadás.”

Az ember, ha egy írást nem ír végig együttlében, mert mondjuk, a hőségtől felforr az agya, s csak másnap, munka után folytatja, akkor az egészen biztosan másként fog folytatódni és végződni az eredeti tervhez képest. Ezennel elfeledem a versek mellé, a könyvlapokra írt összes alapos és részletes széljegyzetemet, melyek mentén végigvezethettem volna az olvasót az egész könyvön. Pedig csodás versek mellé írott reflexiók és vélemények, de ki bírná mindazt végigolvasni, ha harminc fokban magam sem óhajtom végigírni. Ezért nem mutatok rá azon sorokra, amiket

költőnek jobb nem leírnia. Ezért nem hívom fel a figyelmet azokra a sorokra sem, amiktől eldobtam az agyam. Legfeljebb annyit mondok, vannak igen intenzív versszakok, melyekben költőink megmutatják, mit is tudnak valójában, azonban nekem nem mindegy, hogy a zsenialitás szolgálatátételben mutatkozik meg, vagy ön maga exhibíciója, mert akkor a legintenzívebb versszakok is jelentőségüket veszítik. Van, amikor egy szöveg intenzitása a létezés mélyebb és magasabb extatikus megéléséhez juttat, ám van, amikor azt vesszük észre, hogy Ebedli a kezdőkörben driblizik, és azt sem tudja, merre van a kapu, a közönség meg ettől függetlenül ünnepli.

Két domináns gondolatkör kifejtésének elhagyását azért gyászolom egy kicsit. Az egyik gyászom, hogy nem mutatom be a könyv haláltánc-motívumainak körét. A másik gyászom pedig, hogy nem fejtettem ki minden vonatkozásában Vörös semmire vonatkozó metafizikáját. Persze, aki kézbe veszi a könyvet, nem marad le *semmiről*, tudni fogja: „Egy csók, és más semmi”.

Kárpáti Zsuzsa

Feldolgozás folyamatban

Hevesi Judit legújabb kötetét a referenciális olvasó kíváncsiságát csiklandozó alanyiség, önreflexív mélabú és az érzelmi sorsközösség finom iróniája jellemzi. A cím beszédpozíciójának kettőssége (nem tudni, ki mondja kinek), az eltávolítás erőteljes gesztusa, ezzel párhuzamosan az egyes szám második személy használata zárt mikrovilágot teremt, ugyanakkor előrevetíti a témát: egy kapcsolat befejezésének azt a jól megragadható és mindenki által ismert időintervallumát, amikor a szembenézés, elfogadás nehézsége a belső monológok kommunikációs kényszerében keres megnyugvást.

A kötet nyitódarabja verses formába szedett ismeretterjesztő szöveg, mely a *Gyász* címet viseli. Legközelebbi rokonaink, a csimpánzok halott társukkal szembeni viselkedését írja le megkapó, a zárlatban azonban túl drámai módon. („*Korábbi kedvenc alvóhelyükön pedig, / ahová társuk meghalni ment, / nem alszanak. / Ott soha többé nem alszanak.*”) A négy nagyobb egységbe sorolt versek első része fordított sorrendben bontja ki a kötet apropójául szolgáló élethelyzetet, a gyász okát, vagyis a szakítást és annak körülményeit. Ebből a szempontból kulcsfontosságú a Töréspont és a gyakran idézett *Mi marad meg?*. Az előbbi azért, mert megnyitja az egymáshoz beszélés motívumát, az elhagyó fél mondatainak dölt betűs idézését, illetve kijelöli a lírai én megszólítottját; az utóbbi pedig a maga bizarr módján indítja el a feldolgozás, kiírás terápiás folyamatát („*Ezt hánytam ki azután, / hogy hazaértem a Római-partról, / ahol tom yum levest vettél nekem, / hogy könnyebben emésszem meg: / van egy Gabriellád.*”).

A második rész a dühös gúny (*Puszipajtás*), a magánnnyal való birkózás (*Gyilkosozás*; *RÉMÁLOMI*; *Otthonkeresés*) és az ilyenkor szokásos önsajnálát (*Rend*; *Retúr*; *Rossz hely, rossz idő*; *Hazavárlak*) keveredése. Az, hogy ebből mégsem lesz káosz, öncélú ömlengés, az arányokra ügyelő szerkesztői koncepciót dicséri. Az érzelmek hullámváltozása, amit a (jól adagolt kötött és szabad) versformák tartanak kordában, így sokkal inkább megértést és együttérzést, mintsem unalmat és elhatárolódást váltanak ki a befogadóból. Nehéz beszélni olyan lelki folyamatokról, amikor önmagunkat is giccsesnek érezzük, főleg akkor, ha sérelmünk jogossága okán szívesebben tetszelegnénk az ily módon megdicsőült fájdalom pózában. Olvasóként ráadásul jóval szigorúbbak vagyunk – amit könnyedén megbocsátunk magunknak, barátunknak, hozzátartozónknak, azt rögtön számon kérjük a lírai alanyon. Elvégre miért kell ennyit pityogni valakiért, aki „*az egyik nővel budán él a másikkal pesten*”? Csakhogy az étellel elnézőbbek vagyunk, mint a költészettel, ahogyan a megcsalatott férfi sirámainak is mélysége van, míg a másodhegedűsként kezelt nő csak affektál, kínlódik. Ezért szerencsés megoldás a mozaikos szerkesztésmód, mert meghagyja azokat a réseket, amiken keresztül beszívároghatna a ki-kezdhető banalitás. És persze van némi allűr abban, ahogy egy örületbe hajló, felsorolásszerű szabadvers (*Rend*) a félbevágott díszmárna szomorú esete (*Kíváncsiság*) mellé kerül, de ez még így is hitelesebb, vagy legalábbis egészségesebb, mint mondjuk a lét értelmetlenségét süríteni egyetlen (egyébként mindenki más számára kommersz) női névbe.

Ugyanez történik a harmadik egységben is, ahol a hátára fordult bogár metaforája kissé direktnek és elcsépeltnak tűnne, ha nem kerülne hangsúlytalan pozícióba a kiváltó ok késleltetése okán: „*azt mondtad, szereted Gabriellát, és hogy komoly a dolog*”. Ezt követi a szív anatómiai ismertetése, ami tovább enyhíti, még jobban eltávolítja azt, ami az életben húsba vágó, de leírva közhelyessé és életlenné válik („*Dupla réteg / belső kötőszöveti lemeze szorosan hozzáfekszik / hozzánő a szívizomhoz / külső rétege csupán a szívburrok*”).

Az utolsó részben az erő és szorongás árapálya lecsillapul, s bár nem szakad meg a másikkal való beszéd, az elhagyó és elhagyott szerepei felcserélődnek, megtörténik a leválás, s az elha-

gyatottságból fakadó otthontalanságérzés motívumát felváltja a *hazamegyek* eldöntésének expresszivitása („[...] egyszer minden-honnan haza kell menni. / *Hazamegyek. [...]*”). A *Családi vál-lalkozás* például már kifejezetten biztató hangvételő, a *Feladott poggyász* zárlatának humora pedig mosolyt csal még az esetleg azonos élethelyzetben lévő befogadó arcára is. A pozitív vég-kicsengés külön erénye e vékony kis kötetnek, azonkívül, hogy nem akar több lenni, mint ami: egy kapcsolat történetének mau-zóleuma. Ömlengés helyett mértéktartást, halálvágy helyett élet-szerű fájdalmat, mélyenszántó gondolatok helyett hangulatokat, tehetetlenség helyett útkeresést találunk a versekben. Kiválóan alkalmas arra, hogy kamaszlányok a kortárs költészetben találja-nak vigaszt mondjuk az önpusztítás helyett.

Hevesi Judit újabb verseinek megítélése – témájából fakadóan – leginkább a befogadó hozzáállásától, a költészetről való gondol-kodásmódjától, hitvallásától függ. Annak belátása, hogy a kiadói szempontból – nevezzük így – haszonelvű közköltészetnek lehet és van létjogosultsága, talán fellazítja a szigorúan szakmai, eszté-tikai elváráshorizontot, ugyanakkor talán valóban ideje áldozni a közönség igényeinek oltárán, ha azt akarjuk, hogy végre ismét híd épüljön művészet és társadalom között. Az irodalmi élet belter-jessége, mondhatnám, az irodalmat értők belterjessége sokakat zavar, lépéseket tenni, nyitni, a rugalmasság (és nem megalkuvás) jegyében elfogadóbbnak lenni azonban kevesek döntése.

Egyre divatosabbá válnak a különböző fórumokon, közösségi oldalakon terjedő és szaporodó hétköznapi pszichológiai írások, melyeknek leginkább a fiatal felnőttek a célközönsége. Ez azt jel-zi, igény van a kollektív és egyéni lelki folyamatok megértésére. A költészetnek ez is célja. A friss, őszinte, közvetlen és közérthető női hang, ami e kötetet jellemzi, nemcsak képes felvenni ezekkel a versenyt, de elérhetővé teszi annak a most még utópisztikus jövőképnak a megvalósulását is, amikor az érzéseivel küszködő kamasz ismét az irodalomban keres feloldódást.

Muhel Gábor

Struktúrák és narratívák Dragomán György Oroszlánkórus című kötetében

Dragomán
György
oroszlánkórus

Kétségtelen, hogy a kortárs magyar irodalom kánonjában Dragomán György egyre jelentősebb helyet foglal el. Regényei nemcsak Magyarországon, de külföldön is számos elismerésben részesültek, írásait huszonnyolc nyelvre fordították le, továbbá több műfordítása jelent meg neves kiadóknál. Bár a szerzőt a tágabb olvasóközönség főként regényei kapcsán ismeri, elmondása szerint ezek sohasem válnak el novelláitól. Olyannyira nem, hogy a 2016-ban kiadott *Oroszlánkórus* kötetben nem is egy olyan novella szerepel, amely akár egy regény kezdete is lehetne. Rögtön az első írás, a fekete hegedűsről szóló, a különösen szuggesztív *Vasvonó* is ilyen szöveg. A szerző közlése szerint már el is készült két folytatása, s később akár önálló könyv is lehet belőle. Háttérét egy gyermekkori emlék adja, ami azért fontos, mert a szövegek többségében a gyermek mint narrátor szerepeltetése igen hangsúlyos, ez viszont – amellett, hogy az emlékezés traumáját a múlt és a jelen idősíkján mozgatva szöveggé formálja – megengedi a fantasztikum és a képzelet beszívargását a látszólag hétköznapi történetek valóságába. Ezáltal olyan szövegközi tér keletkezik, amelyben az időbeliség a felnőtté válás tapasztalatával felvértezve a gyermek nézőpontján keresztül nyilatkozhat meg, s így – akárcsak korábbi műveiben – lehetőség adódik többek között a mágikus realizmusra jellemző misztikus vonások kibontakozására. Ezt a narratív megoldást az is erősíti, hogy „bizonyos elemek olyan láncolatot alkotnak, amely-

ben az adott motívum újabb és újabb szimbolikus jelentésekkel gazdagodik, árnyalja, megkérdőjelezi vagy éppen új kontextusok alá rendeli magát, olyan mezőket kapcsolva így össze, amelyek a szöveg távolabbi tereinek összefüggéseire vetnek fényt.”¹

Dragomán György első regénye, *A pusztítás könyve* még 2002-ben jelent meg a Balassi Kiadó gondozásában (a második kiadás 2015-ben a Magvetőnél látott napvilágot), ezt követte egy évvel később *A fehér király*, majd 2014-ben a *Máglya*. Előbbi háttére a nyolcvanas évek Erdélyének kegyetlen, rémisztő világa, amelybe egy kamasz fiú nézőpontjából kap betekintést az olvasó. Miután a fiú apját munkatáborba hurcolják, az apa nélkül maradt család mindennapjait és a kamaszvilág problémáit látjuk egymásba szövődni. Aligha véletlen ezért, hogy a *Máglya*ban a történet épp a Ceaușescu-rezim bukása után kezdődik, s benne egy, az elnyomásból felszabaduló, újonnan alakuló világba csöppenünk, ahol szintén egy gyerek, ezúttal a tizenhárom éves Emma próbál eligazodni. Mivel szüleit elvesztette, nagymamájához kerül, s tőle tanulja meg a mindennapok praktikáit. Bár mindkét mű olvasható egyfajta történeti tablóként vagy családregegyként, mindenképpen feltűnik, hogy mindkettő a gyermeki nézőpont sajátos látószögén keresztül láttatja az eseményeket. Ennek hátterében pedig Palojtay Kinga szerint az állhat, hogy Dragomán írásművészetében „nagyjából ugyanaz a struktúra érvényesül a regények és az elbeszélések esetében, mindkettő filmszerű jelenetekből építkezik, nyilván az előbbi összetettebb formában. Nem véletlen, hogy már *A fehér király* recepciójában is gyakran terítékre került a kérdés: regényről vagy novellafüzerről van szó, de a tíz évvel későbbi *Máglya* fejezeteit sem lehetetlen önálló történetekként olvasni.”²

Ezt támasztja alá, hogy a szerző az *Oroszlánkórus* teljes anyagát régebbi és újabb novelláiból válogatta, s állítása szerint már egy újabb kötetre való is készen van. A legkorábbi, a *Húsleves* című szöveget például még közvetlenül *A pusztítás könyve* után írta, ám ekkor már érlelődött benne a *Máglya* és *A fehér király* világa. Ám nemcsak a *Máglya*ban, de az *Oroszlánkórus*ban is felfedezhetjük ezt a szerkezeti megoldást. A kötetben ugyanis több novellafüzér vagy ciklus található, amelyek egymással is sajátos viszonyban áll-

nak. A *Cry me a river* című novella például öt kisebb írásból áll (*Lámpaláz, Festék, Ispahan, Békejel, Parázs*), a *Roszaságok* hétből (*A vaslétra, Három hasznos recept, Rablás, Hét törés, A nagy hógolyó, Top tizenkettő, A szakállas villanyszerelő*), az *Örökség* szintén ötből (*Medvecukor, Borotva, Mappa, Galamb, Lázmérő*). A *Füles fotel* cím alatt olvashatjuk a *Derbi*, a címadó *Oroszlánkórus*, a *Majdnem minden, amit a halakról tudni érdemes*, a *régi frakk* és az *Orvosság* című szövegeket, míg a *Szkander, Párizs, Pucér nő* összefoglaló címet kapták *A mellényes bácsi, Ambrus bá, Guruzs, A pucér nő* és a *Sör, bor, pálinka* című írások. A *Mennyből az angyal* ciklus novellái a *Majdnem minden, amit a karácsonyról tudok*, a *Karácsonyfa*, valamint a *Cukor*. Kiss Georgina meglátása szerint ezek „a motivikusan összekapcsolódó, metaforikus tömörítéseket alkalmazó novellák tulajdonképpen lírai működésű prózát hoznak létre, melyek működése hasonló, mint a verseké. Az egyes szövegek értelmezése önmagában is elvégezhető, de az olvasó legnagyobb öröme, összeolvasva őket, újabb rétegeik tárulnak fel.”³

Okkal merül fel tehát a kérdés, hogy milyen szempontok alapján kerültek egy csokorba az írások, s ezeket – valamint a ciklusba nem sorolt, látszólag különálló szövegeket – milyen logika rendezi. Valójában még a stílusuknál vagy témájuknál fogva kissé kilógó szövegek is rokoníthatók egyik-másik darabbal, így „az egyes novellák tulajdonképpen hálózatszerűen kapcsolódnak egymáshoz”. Felbukkanak párok, amelyek közül valamelyik már egy másik csoport darabjaival függ össze. S bár „a kötet az első néhány szövegben kialakítja azt az elvárást, hogy egyes szám első személyű elbeszélők történetei szólalnak meg, s ezek között a zene az összekötő kapocs, de már ezek a narrátori hangok is igen sokfélék, és éppen a részletekben, a szerkesztésben, stílusban megbúvó eltérések révén tudnak kapcsolódni a később következő darabokhoz. Az imént említett pároknak tekinthetjük például a tárcafüzérekből álló novellákat (*Roszaságok, Örökség*), vagy a valakihez intézett monológokat (*Hevimetál, Poszthumán randi, Adrenalin*); miközben az *Örökség* az apa halálát követően a megmaradt tárgyakkal számot vetve *A hangdobozokkal* is rokonítható.”⁴ Igaz ugyan, hogy a kötetbe túlnyomórészt monoló-

gok, fő motívumként valamilyen módon a zenéhez kapcsolódó írások kerültek, valamint az is ismeretes, hogy címét a *Füles fotel* című novellaciklus egyik alcíméből kölcsönözte (pontosabban felesége, a költő-író Szabó T. Anna választotta). Szilhalmi Csilla viszont jogosan jegyzi meg, hogy „hiába tűnik úgy a kötet első negyede alapján, hogy a szövegek világát a zene iránti szeretet, valamint a zenének az emberek életében betöltött szerepe határozza meg, ez a későbbiekben kevésbé működik rendezőelvként. A cím sokkal általánosabb szempontot jelez a novellák válogatásához: természetesen benne van a zenei jelleg, de ez inkább a megszólaló, narratív hangok sokféleségére értendő, amelyek olykor egy harmóniára törekvő kórusműnél nyersebben, harsányabban szólnak meg.”⁵

Ebben a kontextusban érdemes kitérni a kötet első novellájára, hisz a *Vasvonó* voltaképpen az ördög hegedűsének alakját eleveníti meg. A hosszú, expresszív mondatokból építkező, repetitív („apám azt mondja”), sodró, áradó szöveg egyetlen pillanatra sem ér nyugvópontonra, s ez a stilisztikai megoldás a hegedülni tanuló gyerek gyakorlásának hajszolettségát is jól érzékelteti. Az apa a fekete hegedűs alakjával rémisztgeti fiát, amely alak azonban az ember archaikus, gyermeki félelmének megtestesüléseként is felfogható. A novellát különösen nyomasztóvá teszi az apa felde-rengő traumája (alulmaradt a fekete hegedűssel szemben), ami fiát arra predesztinálja, hogy bukását felülírja. Egykori kudarcát tehát a fiú hegedűtudásának groteszken eltúlozva megjelenített tökéletesítésével akarja helyreigazítani: „*úgyhogy addig egyfolytában gyakorolni kell, addig, amikor nem alszunk, akkor gyakorlunk, muszáj, mert nem akarja, hogy én is úgy járjak, ahogy ő járt*”; „*apám azt mondja, ő azzal járta meg, hogy leengedte a hegedűt, amikor egyszerre két húr pattant el rajta, de én nekem nem szabad*”; „*mert még járni se tudtam, amikor már a kezembe adott egyet, amilyen kicsi mutuj voltam, nem is akartam megfogni, de ő szépen a kezemhez bogoztta, jó ragacsos gyantás gézzel, hogy ne tudjam eldobni, hanem szoktam csak meg szépen a súlyát és a fogását, mert ő már akkor is tudta, hogy minden perc drága, minden pillanatot ki kell használni.*” Ebben az értelem-

ben azonban – amint Pintér Borbála is rámutat – a szöveg olvasható beavatástörténetként is. Valóban lehet érvelni amellett, hogy a *Vasvonó* ténylegesen beavatástörténet lenne, hiszen össze lehet vetni az egyes szövegrészeket a beavatástörténetek kulcsfogalmaival (szertartás, szokás, hétköznapi–ünnep, kitüntettség, eddigi–azutáni, egyén–közösség). E párhuzamok kifejtésére azonban jelen esetben nem feladatunk kitérni.⁶ Annyi azonban bizonyos, hogy az apa megszállottsága groteszk fantasztkumot teremt, amiről a fiú úgy számol be, mintha természetes nevelődési-szocializálódási folyamat része volna (már csecsemőként „szépen a kezemhez bogozta” a vonót – olvassuk, ráadásul ez még fokozódik is: „*apám azt mondja, most már evés közben is játszani kell*”). A fekete hegedűs azonban a személyiség inverz alakjaként, sötét alteregóként is a fiúval van. Ennek láttatására az apa úgy világítja meg, hogy „*rávetüljön feketén a falra az árnyékom és azt mondja, hogy képzeljem el, hogy én vagyok a fekete hegedűs*”. Elsőre tényleg úgy tűnik, hogy a novellának a hangszer ördögisége szolgáltatja a népi babonákat idéző kísérteties témát, ám nem kizárt, hogy inkább arról van szó – amint azt Sigmund Freud az *Unheimliche* fogalma nyomán írta –, hogy „a »kísérteties« az ijesztőnek az a fajtája, ami valami régóta ismert, bensőséges dologra vezethető vissza”.⁷

Amennyiben így van, akkor a *Vasvonó*hoz köthető szöveg A seprű is, amely alapján egy jazzdobos története, akit volt felesége varázslattal büntet félrelépéséért. A helyenként szabad szájú, párbeszédekkel tarkított szövegben az apa (fia segítségével) sokkolóval próbál szívinfarktust eljátszani annak érdekében, hogy a szokásos havi járandóságáért érkező anya visszavonja a férfit sújtó átkot, és újra dobolhasson. A nő táskájában hordja a seprűt (volt férje kedvenc seprűs ütőjét, melyhez legnagyobb élménye köti), ezzel boszorkányként tűnik fel az olvasó előtt. Ám az exfeleség átkától való félelem a befogadás számára a szövegértelmezés antropológiai dimenzióit is megnyitja. Ez pedig úgy történik, hogy – mint Lévi-Strauss mondja – „a mágia hatékonysága feltételezi a mágiába vetett hitet, mégpedig három egymást

kiegészítő vonatkozásban: először is a varázsló hisz saját technikai hatékonyságában; azután a beteg, akit gyógyít, vagy az áldozat, akit üldöz, hisz magában a varázslóban; végül pedig ott van a közvélemény bizalma és elvárásai, amelyek minden pillanatban egyfajta gravitációs mezőt alkotnak, amelyen belül a varázsló és a megbabonázottak kapcsolatai definiálódnak és elhelyezkednek.”⁸ Annak tehát, hogy a fekete hegedűs egy félelmetes, mitikus alak, akit le kell győzni, valamint a jazzdobost sújtó átkot meg kell törni, az lesz a következménye, hogy az olvasó akarva-akaratlanul szembesül a kísértetiessé váló kényszerű szembenézés atavisztikus problémájával, ami viszont lehetővé teszi, hogy a szubjektum és a szövegtörzshöz korrelációja az interpretáció önfelszabadító kísérleteként is definiálható legyen. Az ily módon működtetett szövegrendező elv pedig elősegíti azoknak a változatos struktúráknak és beszédmódoknak a hatékony működtetését, melyek nélkül az *Oroszlánkórus* kötetet aligha lehetne a bátorság könyvének nevezni.

Jegyzetek:

¹ Szabó Gábor: *Szabadság, szerelem. (A szöveg mint gyázmunka)* = Műút, 2015. február 20. = <http://www.muut.hu/?p=11411>

² Palojtay Kinga: *Dragomán György: Oroszlánkórus.* = Kortárs, 2016/7-8. sz. (= <http://www.kortaronline.hu/archivum/2016/07-08/dragoman.html>)

³ Kiss Georgina: „...most majd minden jóra fordul” (Dragomán György: *Oroszlánkórus.*) = Bárka, 2016/3. sz. (= <http://www.barkaonline.hu/kritika/5352---most-majd-minden-jora-fordul---dragoman-gyorgy-novellaskoteter-l>)

⁴ Szihalmi Csilla: „A zene, az kell” (Dragomán György: *Oroszlánkórus.*) = <http://kultúr.hu/2016/06/a-zene-az-kell>

⁵ Uo.

⁶ Bővebben lásd: Pintér Borbála: *Tanítási segédlet Dragomán György Oroszlánkórus című novelláskötetéhez.* = www.aegondij.hu/oravazlatok/dragoman-gyorgy-oroszlankorus.docx

⁷ Sigmund Freud: *A kísérteties.* (Ford.: Bókay Antal és Erős Ferenc.) In: Sigmund Freud művei IX. Művészeti írások. Filum. Bp. 2001. 257.

⁸ Claude Lévi-Strauss: *Strukturális antropológia I.* Osiris. Bp. 2001. 136.

Vasvári Zoltán

A felszámolás melankóliája

Levy (Bihari Puhl Levente)

absztrakt festészetéről

*„Minden nyelv csak ideiglenes eszköz arra, hogy
kiszámíthatatlan ideig megőrizzük identitásunkat.”*

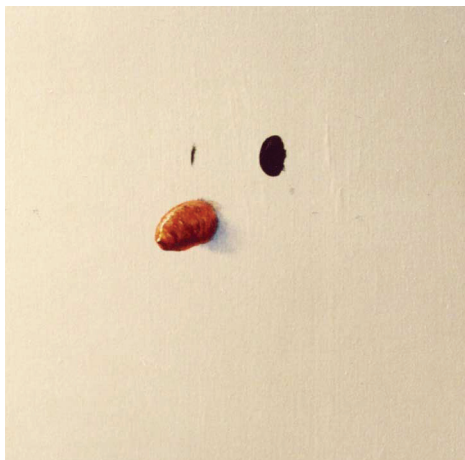
Roberto Bolaño

Levy – bár nyilvánvaló vonzódása a figuralitáshoz – felismerte, hogy a XX. század végének, XXI. század elejének képzőművészei bizonyos vizuális problémákra, művészetfilozófiai kérdésekre csak absztrakt, nonfiguratív formákban képes válaszokat adni. Levy ezeket az alkotásait talán nem tartja művészete csúcspontjainak, de hogy megszülettek, jelzik, fontosságot tulajdonít nekik, és művészi továbblépése jelentős állomásainak tekinti őket. Ezek a művek a magyar nonfiguratív festészet súlyos darabjai. A szín, vonal, forma, fény-árnyék vizuális dilemmák festői feldolgozásai mögül Levynél mindig felsejlenek a kínzó esztétikai és filozófiai problémák. Mennyire igaz alkotásaira, hogy a művészet végső soron élet és halál alapvető kérdéseire reflektál! Levy absztrakt festészetében sem másról van szó, mint ontológiai kérdések boncolgatásáról.

A továbbiakban Levy festészetének alakulástörténetét vizsgáljuk, absztrakt képeinek titkait nyomozzuk. Indulunk a Dalí szürrealizmusának hatására született, a figuralitás dekonstruálására, felszámolására tett első kísérletektől (az 1990-es évek közepétől a 2000 évek közepéig: *Dalí korai stádiumban*), majd a 2008–2011 között született, nonfiguratív, jórészt konstruktív szemléletű művekkel folytatjuk (*A távolság*). Ezt követi a színek és

textúrák komplex viszonyát vizsgáló, friss, 2013-as képsorozat (*Hullámok*), végül pedig a különleges hordozó felületre (kerámialapokra) készített *Emlékek* sorozat darabjai, amelyekben Levy újraértelmezett, magasabb, elvont filozofikus szinten tér vissza a kiindulóponthoz: a szürreális absztrakció végletekig fokozott dekonstrukciós szemléletéhez és módszeréhez, már-már Rorschach-tesztszerű műveket alkotva.

A jelenlegi végpont – a szó szoros értelmében is! – pedig Levy absztrakt festészetének esszenciális összegzése, a 2013-ban keletkezett, a szuprematista Malevics előtt tisztelgő, művészetét megidéző *Ars est: kékesszürke felületének közepén apróvá transzformálódott sötét kör, hommage à Fekete kör (1920).*

*Hóemberek háttal állnak egy hómezőn,
de az egyik szembefordul*
Olaj, pozdorja, 50x50 cm. 2005. Levy Műterem-Galéria

Dalí korai stádiumban

Kiindulásként a Levy absztrakt festészetével való ismerkedéshez, egyúttal tájékozódási pontjainak megértéséhez kiváló példa 2005-ös *Hóemberek háttal állnak egy hómezőn, de az egyik szembefordul* című képe. A mű egyaránt tréfás fricska és tisztelgés a szeretett és csodált mester, Dalí előtt, és a radikális felszámoló, Malevics szellemi követése. A kiürített szürkésfehér négyzet jobb felső sarkából fekete kör tekint ránk mint szem, alatta a répaorr narancsvöröse üti át a hátteret. Radikális és melankolikus kép ez. A mű valós, ob-

jektíven létező látványra reflektál, radikális művészi absztrakciót valósítva meg. Még ott lappang benne a reális látvány sejtelme, de Levyt már művészeti-filozófiai kérdés izgatja: mi a viszonya valós látványnak és képi leképzésének, absztrahálási lehetőségeinek? Ráadásul szellemes telitalálatként a fehér hómezőben megjelenő fehér hóembertesteket választja témaként, a hóembert, aki?, amely? egyébként is tűnékeny jelenség, a napsugár hatására rövid idő alatt képes vízzé és párává válni. A képen a hóember szubsztanciája a művészi absztrakció nyomán a répaorr-torzó és a széndarab-feke-téből megmaradt apró fekete kör. A szürrealista és a szuprematista találkozási pont az 50x50 cm-es pozdorjalemezen, Levy prezentálásában.¹ Úgy tekintünk e képre, mint a távolba vesző vonat gőzmozdonyának lassan szertefoszló füstjére, vagy egy ködös őszi estén a fasorban tovatűnő, kicsi tacsó farkcsóválásának sejtelmére, mint a vonat és a kutya szubsztanciájára. A toposz egyébként nem új. Már Lewis Carroll *Alice Csodaországban* című meseregényében is olvashatjuk. A fakutya úgy tudott eltűnni a regényben, hogy először a farka, aztán a hátsó lábai, teste, első lábai, feje, arca vált semmivé, végül csak egy vigyorgás maradt a helyén. Erre mondja Alice elgondolkodva és nagy bölcsen: „Nahát – gondolta Alice –, kutyát már láttam vigyorgás nélkül, de vigyorgást kutya nélkül most láttam legelőször. Ilyet még életemben nem pipáltam.”² Az ábrázolt jelenség empirikusan tapasztalt és logikailag következetesen végiggondolt valóságnak tetszik – noha nonszensz. Bár a mindennapi életből is tudunk hasonló példákat hozni, mint fentebb meg is tettük. Ám az egészen mégis csodálkoznunk kell! Rendkívül érdekes, ahogy erre az – alice-i/carrolli/

Dali korai stádiumban 2.
 Vegyes technika, farost, 40x50 cm.
 2000. Levy Műterem-Galéria

levy-i – gondolkodásmódra rímel egy, a Lewis Carroll-lal kortárs göttingai fizikaprofesszor szemlélete, aki, miután előadásában valamely témakört tisztázott, így szólt: „És ezen az ember nem győzősodálkozni.”

Egyáltalán nem véletlen, hogy Levy első, a figuralitást felbontani, dekonstruálni kezdő, a szürrealizmus és az absztrakt határán egyensúlyozó alkotásai a csodált mester, Dalí hatására, bűvkörében születtek. Ilyen műve volt a *Dalí korai stádiumban 1.* című alkotása, 1992-es képe, amellyel egyébként elégedetlen lehetett a művész, mert átfestette, és a témát 2000-ben, már sokkal tudatosabban, kiérlelt technikával és stílusban újra megfestette (*Dalí korai stádiumban 2.*). Mindkét változat Dalí-motívumot állít a középpontba. Dalínál ez az őszállatszerű figura két, 1929-ben született képén látható, *A nagy maszturbátoron* (*El gran masturbador*) és *A vágy rejtélyén* (*La criba del deseo, The Enigma of Desire*), de feltűnik 1931-es fő művén, *Az emlékezet állandóságán* (*Persistencia de la memoria*) is. Dalí kétségtelenül a legnagyobb szürrealista festő, noha maguk a szürrealisták elzárkóztak felfogásától. Breton akadémizmus-vádja nem volt igaz, de azt jól érezte, hogy Dalí továbbment a szürrealisták eredeti programjánál, amikor a formák felbomlasztásával, alaktalanná torzításával az absztrakció felé nyitott utat. Levy ezen az úton követi Dalít, 2000-ben festett képén magát a mestert is megidézve, annak stílusában.

1997-ben készített *Café Miró* című képével egy másik nagy szürrealista előtt tiszteleg. Miró különféle asszociációkat keltő motívumokban, jelekben gazdag, tiszta színeket használó, játékos képi világát különös kollázstechnikával idézi meg. Ezt a dadaisták és a szürrealisták is gyakran használták. Nem véletlen az sem, hogy Levy más szemléletű, saját maga szerint legjelentősebb, ún. *levyntgard*-alkotásainál rendszeresen használja a kollázstechnikát.

A két *Főzemény...* című művén pedig (*Etessünk művészetet*, 1996 és *Etessünk művészetet. Hangoskép citrom-mellű akttal*, 2005) plasztikusan nyomon követhető, hogy használta fel a kollázstechnikát a reális absztrakciójától a szürreális absztrakciójáig való eljutásban.

A távolság

Az itt bemutatott tíz, konstruktivista szemléletű alkotás példa, hogyan foglalta össze a vonalak, formák és színek absztrakciójáról gondoltakat Levy.

Az *Áthúzások* (2010), a *Távolság* (2010), a *Lépcsőház* (2010) és az *Örs 17.* (2010) című képeken a vonal- és forma-problémák, azok absztrahálása adják a kiindulást, amelyeket gazdag kolorithasználat kísér. A mondriani, malevicsi szigorú geometrikus konstruktivizmus Levynél oldottabb, játékosabb, mint az tapasztalható *Örs 17.* című művén. Máskor filozofikus síkra transzponált, ontológiai kérdéseket feszegető, mint az *Áthúzások* és a *Távolság*, vagy kemény társadalomkritikai állásfoglalás kifejezője.

A további hat alkotás: *Két feltűnő lyuk Kolontáron* (2010), *Sweet F. A.* (2008), *Nyári eső* (2009), *Tél 92.* (2002), *Line air 1.* (2011), *Line air 2.* (2011) fátyolosabb, sejtelmesebb színekkel dolgozik, és szín és forma absztrakciójának lehetőségeire reflektál. Elvont, filozofikus háttérű művek ezek, még a talán két legkönnyebben dekódolható is (*Nyári eső*, *Tél 92.*).

Hullámok

A 2013-ban született tíz kép a színek és textúrák komplex viszonyát vizsgálja.

A sorozat képeit a hideg kékes, szürkés színvilág uralja. Kietlen, életjelenségeket nem mutató, szomorú vizuális tájakon barangolunk Levy ezen alkotásait szemlélve. Minden bizonnyal nem véletlen, hogy ezek a képek a 2013-as év Magyarországon születtek. Önkéntelenül jutnak eszünkbe József Attila tragikusan katartikus sorai:

*Az ember végül homokos,
szomorú, vizes síkra ér,*

*szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél.*

(József Attila: Reménytelenül)

Az első kép (Waves) sima festékfelületén a halványkék lassan lilába átderengő színvilágára tekintünk, a képsík közepén egy villanásnyira megnyíló tiszta fehérséggel, amely szinte azonnal belemosódik az egyre fenyegetőbbben sötétté váló lilákba.

A *Blueban* az előző képen megismert kék már csak elmosódó, felszívódó foltként van jelen a piszkos lila, szürkésen penészedő felületen.

A következő két kép (*Keserűség 1., 2.*) egyenesen élettelen, holdbéli táj képzetét asszociálja. Levy a hatást a rücskös felületkialakítással, a festék szemcsés, darabos felrakásával és a tudatos színhasználattal éri el. Hideg lila alapfelületeket szemlélünk, amelyeket fenyegető szürkés foltok színeznak betegessé, a felületen elszórtan sötét, becsapódásszerű, kráterek képzetét keltő festéknyomokkal.

A sorozat talán legriasztóbb, megdöbbenítő hatású képe a *Shemale 1.*³A hideg kéekesszürke, durván felrakott képfelületet csupán a bal alsó sarokban bontja meg egy nagyobb és néhány kisebb lilás folt. Az alkotás szinte dombormű hatását kelti. A kép mintha felbomló szerves anyagot, emberi vagy állati szövetek rothadási folyamatának egy mozzanatát ragadná meg. Levy ezen alkotásán különösen plasztikusan érhető tetten, milyen meghatározó jelentősége van a festészetben az anyaghasználatnak. Levy a *Shemale* megdöbbenítő hatását elsősorban éppen a tudatos anyaghasználattal érte el. Ezt már fentebb bemutatott alkotásain is megfigyelhettük, de a *Shemale* esetében döntő jelentőségű szerephez jutott. Az utolsó fejezet (*Emlékek*) képeinek hordozófelülete esetében további bizonyítékát fogjuk tapasztalni ennek.

A *Second out* és a *Viscose*-sorozat darabjaiban Levy visszatér a sima festékfelületekhez és a dinamikusabb színvilághoz. A színek, amelyek között foltokban, sávokban felbukkan már a vörös, a zöld, a barna is, egy kaotikus, zavaros, saját magával és környe-

zetével viaskodó, de még mindig *holt* világ képét, létét asszociálják. Vajúdó világét, amelynek mélyén talán ott rejlik a remény az élet, az élhető világ megszületésének lehetőségére.

Emlékek

Levy ezen sorozata tíz plusz egy különleges hordozóra, kerámialapra készült művet tartalmaz. Ráadásul az első nyolc alkotás szokatlan elrendezésű, 30x30, 40x40 és 48x48 cm-es, sarkukra állított négyzet alapokon jelenik meg. Már az anyag- és formahasználat is jelzi: különleges hatásra törekvő művekkel van dolgunk. Levytől nem idegen az extrémításra való hajlam, akárcsak példaképétől, Dalítól, de az extrovertált személyiségű alkotó most tudatosan és nagyon jó érzékkel nyúlt a szokatlan képhordozóhoz és a különleges formai elrendezéshez. A sorozat képei 2008 és 2011 között születtek. Levy ezeken a képeken visszatér a pszichológiai háttérű, szürrealista absztrakcióhoz, amit már korábban készült alkotásain is tapasztalhattunk. Emlék- és álomképekből születtek ezek a művek. Néhány képen halványan felsejlenek még figurális elemek nyomai (*Verona 93, Várfal*), de döntő többségében a Rorschach-teszt ábráihoz hasonló, alakatlan, elmosódó festékfoltokból építkezik a mű. Levy a *Mese* sorozatdarabjaival és az *Éjszakával* az emberi psziché legmélyebb bugyraiba merült alá, és volt képes művészileg megjeleníteni a sokszor szavakkal kimondhatatlan ösfélelmeket, a létbe vetett ember mindennapjainak a tudattalanba szorított retteneteit. Ezek az emlék- és álomképekből, foszlányokból született alkotások lehetőséget adtak a művésznek saját személyisége, lelkivilága, tudattalanja – beleértve a kognitív és affektív jellemzőit, a művészi és a világgal, a társadalommal és embertársaival való konfliktusait, valamint a mindezekkel való megküzdés lehetőségeit és esélyeit – esztétikai minőségű festészeti kivetítésére. És ez a projekció a képek minden szemlélője számára is adott, amennyiben hajlandó elvégezni a mű befogadásával járó szellemi-pszichológiai munkát. Így minden egyes képnéző az alkotások minden

megtekintésekor teljesen egyéni, akár idioszinkratikus képolve-satokat hozhat létre, saját élmény- és álomanyagát szembesítve a Levyével.⁴

És most eljutottunk a jelenlegi végponthoz, egyben újraértelmezve vissza is térünk a kiinduláshoz, a nyitó képhez, a *Hóemberek...*-hez. Az utolsó kép, a 2013-ban készült *Ars est* egy tudatosan végiggondolt és következetesen megvalósított absztraktrakt festészeti program záróköve, a kérdésköréről, művészetfilozófiai dilemmáról gondoltak szubsztanciális összegzése. Már a cím is sokatmondó. A két szót értelmezhetjük latin jelentésük szerint, nevezetesen „a művészet van”, „a művészet létezik”, de az értelmezés megenged egy másik, ezzel éppen ellenkező irányba mutató olvasatot is, amennyiben az arst nemzetközileg ismert, elfogadott szakterminusnak, az estet viszont magyar szónak tekintjük, és így a címnek a „művészet estje”, a „művészet alkonya”, a „művészet elmúlása” tartalmú értelmezéséhez jutunk.

Levy az 1990-es évek Dalí inspirálta, szürrealista absztrakcióitól, a *Hóemberek...* poénra épülő, természettudományos háttérű, mélyen filozofikus alkotásától jut el a 2013-as *Ars est* végletekig lecsupaszított, szuprematista remekléséig, amelyben a festészet, tágabban a művészet lehetőségeit és végtelenül esendő lehetetlenségeit volt képes megragadni. Tisztelgés ez a kép a művészet, minden, a világ, a létezés titkait kutató, a méltó emberi élet megragadásáért küzdő ember előtt. Levy vallomásos dokumentuma arról, hogy megkísérelt elérni a *napsütötte sávig* egy kiürült, elembertelenedett világban, a *napsütötte sávig*, amiről Petri György is írt:

*Hogy elérjek a napsütötte sávig,
hol drapp ruhám, fehér ingem világít,
csorba lépcsőkön föl a tisztaságig...*

Levy utóbbi években tudatosan épülő absztraktrakt sorozatai, különböző problémákra reflektáló kísérletei jelzik, hogy felismer-te az absztrakció művészi formáiban rejlő lehetőségeket. Hogy

útja ez irányban vezet-e, vagy inkább a *levyntgard* komplex retroavangárd, analizáló-szintetizáló szemléletmódját fejleszti tovább, a jövő titka.

Addig is, míg tisztábban láthatunk, cselekedjünk Wittgenstein intelme szerint: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”⁵

¹ A tanulmány szerzőjének szeretetteljes iróniával tisztelgő parafrázisa Lautréamont bonmot-jára, amely valósággal jelige lett a szürrealisták számára: „Olyan szép, mint egy esernyő és egy varrógép találkozása a boncolóasztalon.”

² Lewis Carroll: *Alice Csodaországban*. Ciceró Könyvstúdió, Budapest, 2003. 62. p. Kosztolányi Dezső fordítása.

³ A kép címadása igencsak talányos, enigmatikus. A shemale szó jelentése kb. „hímnő”. Azokat a transzszexuálisokat hívják így, akik nem végeztetik el a nemiszerv-átalakító műtétet, de minden másban nőiessé formálják testüket. Sokszor a szexiparban keresnek megélhetést. Csak feltételezhetjük, hogy a művész a cím-választással valami „beteges”, „nem természetes” jelenségre utal, aminek minden szexualitástól megfosztott, vizuális kifejezésére vállalkozott a kép megalkotásával.

⁴ Az idioszinkrázia társadalomkritikai jelentőségéről lásd: Honneth, Axel: Idioszinkrázia mint megismerési eszköz. Társadalomkritika a normalizált értelmiségi korszakában.

Honneth, Axel (2007): Idiosynkrasie als Erkenntnismittel. Gesellschaftskritik im Zeitalter des normalisierten Intellektuellen. In: Honneth Pathologien der Vernunft. Geschichte und Gegenwart der Kritischen Theorie. Suhrkamp, 2007. 219–234. p.

⁵ Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 90. p.

Bárdos József

Hihetetlenlégek

ÁMORÉ A GYŐZELEM

(Csokonai Vitéz Mihály)

Még nem is hajnalodott, amikor a báróné óvatosan kicsusszant az ágyból. Meztelen teste megborzongott a hidegtől. Az este megrakott kandallóban már alig volt parázs. Könnyű léptekkel a háló melletti kamarához sietett. Csupasz talpa nem ütött zajt a vastagon beszőnyegezett padlón. Keze már a kilincsen volt, amikor visszanézett. A férfi édesdeden aludt, fekete fürtjei ziláltan sötétlettek elő a feldúlt párnák közül. A bárónét most szinte anyai érzések futották el ez iránt a sokat próbált fiatal poéta iránt. Ettől kissé zavarba jött: az éjjel egészen másféle érzések vezették. Egy pillanatig még állt, aztán határozott kézzel lenyomta a kilincset.

Még be se lépett a kis szobácskába, szobalánya már ugrott is elé. Suttogott:

– Már forraltattam vizet. Egy frissítő fürdő?

A báróné bólintott. Magára kerítette az odanyújtott törökmin-tás selyemköntöst, és letelepedett a kis empír taburettre, amely még egyéves sem volt. Egyenesen Párizsból hozatta az ura, a házassági évfordulójukra, azokkal a gyönyörű, szabadon omló, fűző nélkül viselhető, paszterszín ruhákkal együtt, amelyek közül az egyik most a hálószoba padlóján hever valahol, mert az éjjel nemigen foglalkozott azzal, hogy hová hullik, csak az volt a fontos, hogy minél gyorsabban hulljon le róla.

Három nőcseléd gyorsan és csendben feltöltötte a nagy, fából készült fürdődézsát, amely a szoba sarkában állt. Amikor újra kettesben maradtak, a báróné ledobta magáról a selyem köntöst, és szobalánya segítségével beleereszkedett a kellemesen meleg vízbe. Közben hálát adott Istennek, hogy ilyen szerencséje van az urával, aki annyira megértő, annyira türelmes vele. Különben

aligha hordhatná a legújabb párizsi divat szerinti ruhákat, aligha frizérozkodhatna így, hollandi kontyot viselve, miközben a társasági hölgyek még ódivatú hajjal és rémesnél rémesebb kalapokkal díszellegnek. És aligha adózhatna ilyen gyakran ennek a Magyarországon igen különösnek számító szenvedélyének, a gyakori fürdőzésnek.

Pedig egyáltalán nem így indult ez a dolog. Amikor megtudta, hogy a nemrég megözvegyült báró őt nézte ki új feleségének, először egészen kétségbeesett. És nemcsak azért, mert azokban a francia regényekben, amelyeket akkoriban az anyja meghozatott magának, és titokban (úgy, hogy az apja meg ne tudja), megengedte, hogy ő is azokon gyakorolja a franciatudását, szóval azokban a francia regényekben, amelyeket így lopva olvasott, a hősnők általában kétségbeestek. Vagy azért, mert hozzá akarták őket kényszeríteni valakihez, akit nem szerettek, vagy, és ezt még borzalmasabbnak írták le ezek a könyvek, mert nem engedték, hogy hozzámenjenek ahhoz, akit szerettek. Talán a nem elég alapos franciatudása tette, de némi zavar keletkezett benne mindennek hatására. Legfőképpen persze az zavarta, hogy már majdnem tizennyolc éves, és még sehol az a nagy, megismételhetetlen és mindent elsöprő szerelem, ami miatt majd később kétségbe fog esni. És vasárnaponként, amikor szüleivel elkocsiztak a falu templomába, a néma imádságba mindig belecsempészte azt is, hogy add Uram, Istenem, hogy én is kétségbeeshessek a szerelemtől.

De vagy nem jól imádkozott, vagy mert odafönt mégiscsak jobban tudják, mire is van szüksége egy fiatal lánynak, a nagy szerelem elmaradt.

Ma már persze másként látja a dolgokat, de akkor még tizennyolc sem volt egészen, jóformán még gyermek, napjai a francia- és németleckék, a klavír és a hárfa között oszlottak meg. Akkor két napig sírt, siratta magát meg az álmait, úgy érezte, mindennek vége azzal, hogy egy ilyen vénecske emberhez kötik hozzá az ő fiatalágát. Hát hiszen a báró már akkor közel járt a hatvanhoz.

– Tudod, Julis, hogy két napig egyfolytában zokogtam? Amikor atyám közölte, hogy a báró megkérte a kezemet, és ő igent mondott – tette hozzá, mert rájött, szobalánya nem tudhatja, merre is kalandoztak a gondolatai.

Ötvennyolc év? Szinte felfoghatatlan volt a számára. Hát hiszen az apja az ötvenet még épp csak hogy elmúlta.

Az édesanyja aztán mégis, lassan megbarátkoztatta ezzel a házassággal. Nem, nem erőszakolta, még rá se beszélt. Nem emlegette, hogy milyen jó dolga lesz, nem hozta fel, hogy afféle parasztnemesből egyszerre bárónévá lehet. Csak úgy vette a dolgot, mint ami természetes, és egyébként is már régen el van döntve. És a sürgető tennivalókkal foglalta le magát, az urát, őt, de még a házi cselédeket is. Hogy hol legyen az esketés? Náluk, a falusi templomban, vagy inkább Kaposváron, a Nagyboldogasszony-székesegyházban. Ami mégiscsak rangosabb, meg aztán közelebb is esik a vőlegény birtokához. Hogy milyen legyen a menyasszonyi ruha? Kivel varrassák, honnan hozassák, hisz mégiscsak az egyetlen lányuk esküvője lesz, no meg a báró miatt is ki kell tenniük magukért. Hogy rendben van-e a kelengye? Hogy kit visz, mit visz ő el magával, abba az új, ismeretlen otthonba?

Tenni- és kigondolnivaló ilyen aztán annyi volt, hogy a végére se érhettek, és már el is telt a félesztendő jegyesség.

Közben négyszer-ötször ha látta a jövődöbelijét. Mikor fölment a diétára, Budára, aztán mikor hazafelé tartott (mert az őszt, a telet otthon töltötte). A karácsonyi ünnepre is megjelent, eltöltött egy estét az ő falusi kúriájukban. Az éjféli misére is elment velük, de reggel már kelt is útra: a téli nagy vadászat ideje volt, mint most, és a vadászat a báró legfőbb szenvedélye volt már akkor is, azóta is. Ezért is kell most igyekeznie: holnap megint ragyognia kell a társaság előtt. Jóvátehetetlen hiba volna egy vadászatot elrontani valamivel.

Persze ezt akkor még nem tudta. A szülei sem, úgyhogy a lelüket kitették, hogy a lányuk vőlegényének kedvébe járjanak. Napokig tartottak az előkészületek, a főzés-sütés-takarítás, előkerültek a ritkán használatos ezüstneműk, a nagy ünnepekre tartogatott textíliák, a muranói üvegtálak, a német porcelánok. Őt magát is úgy öltöztették, babusgatták arra az alkalomra, úgy mutogatták a bárónak, mint valami különlegesen értékes vásári portékát. Az nem igaz, hogy bánta volna: az egész olyan volt, mint valami nappali álom. Afféle féléber, félrémült állapotban élte végig azt a fél évet, míg eljött az esküvő napja.

Négy üveges batáron indult el a család Kaposvár felé, ezeket a báró küldte értük, cselédekkel, kísérő huszárokkal, kocsira ültetett cigányzenészekkel együtt. Külön kocsin hozták utánuk a holmikat, a kelengyét, miegymást. Az út felénél találkoztak öszsze a báróval, aki maga is hintóban, huszároktól kísérve jött eléjük. Innentől aztán alig is haladtak, minden faluban eléjük tódult köszönteni a nép, vagy legalábbis megbámulni őket. Aztán az esketés Kaposváron, az újabb utazás, most már a báró kastélyába, ahol újabb vége-hossza nincs ünneplések fogadták őket, este nagy lakoma, tűzijáték, táncmulatság. Ha nem is volt akkora felhajtás, mint tavaly júliusban, a Széchenyi beiktatásakor, de neki így is világ csudája. Tényleg olyan, mint egy álom.

S nem is ébredt föl belőle talán csak a nászéjszakája reggelén. Vagy talán még akkor sem egészen, hiszen utána is még napokig tartottak a mulatságok a báró birtokán. Aztán ott volt a csodálatos kastély, amely valamikor végvárként szolgált a török időkben, s csak alig félszázada vett barátságosabb, lakályosabb kinézetet, mellette a hatalmas őspark, amely egészen a kanyargó Compos-patak partjáig ért. Ott volt az ismerkedés a cselédséggel, az istállóban most már órá is várakozó csodálatos hátaslovakkal, egyszóval mindazzal, ami az ő egészen új, egészen más asszonyéletének lett a része. A régiből alig maradt valami: leginkább még a szobalánya emlékeztette az elveszett lánykorára. Nem is tudja, mi lenne vele nélküle.

Mintha csak megérezte volna, mire gondol a másik, a szobalánynak, aki éppen asszonya hátát mosogatta, lapogatta, dörzsölgette, megállt a keze egy pillanatra.

– Pedig hát nem olyan rossz dolog itt bárónénak lenni – mondta meggyőződéssel.

– Igazad van, de hát mit láttam én előtte a világból? Egy kis vidéki, nemesi kúriában nőttem fel, nem tudtam semmit. Legföljebb a német nyelvtant. Meg a francia etikettet. Majd' tíz éve, hogy a báró felesége vagyok, de azóta összesen egyszer sírtam úgy, egész lelkemből, mint a lánykéréskor: amikor letettem Fanni hagyományait. De akkor sem is csak őt sirattam. A megkönynyebbülés szakadt föl bennem. Mert csak akkor értettem meg, milyen szerencsés vagyok, hogy engem elkerült a korai szerelem. De meg jobb embert, mint az uram, nem is kívánhattam volna.

Azért az elején nem volt olyan könnyű, gondolta a báróné. Az ura mintha megfiatalodott volna. Huszonöt év után újra összeült az országgyűlés, minden tele volt lelkesedéssel, bizakodással. A báró meg abban is nagyon reménykedett, hogy most majd születik gyermeke, ha már az első házasságában nem sikerült. Nagy vágya volt ez az urának. Ő meg is értette. De aztán eltelt egy év, kettő, meghalt Lipót, a békeszerető diplomata- király, és ami utána jött, letörte a lelkesedést. Errefelé szalmaláng minden nagy felbuzdulás. És nekik is tudomásul kellett venniük, hogy az Úr valamiért mégsem áldja meg őket azzal az ajándékkal. Úgy látszik, a bárói ág végleg megszakad. Még most is fáj valahol belül, ha erre gondol. De hát életet csak az Úr adhat, az ő akarata ellenére semmi sem történhet ezen a világon. Ezt a Csokonait is, nyilván, ő küldte neki. Ki tudja, talán kárpótlásként azért a soha meg nem talált nagy szerelemért, vagy a soha meg nem született gyermekért. Vagy csak önigazolást keres, amiért most, életében először, hűtlen volt az urához?

– Az már igaz, hogy nagy szerencse ilyen embert találni, mint a báró – mondta a szobalány.

– Bizony – hagyta helyben a báróné. – A tenyerén hordoz, lesi a kívánságaimat, engedi, éljek a kedvem s természetem szerint. És olyan keveset kér cserébe: házi békét, meg hogy tündököljek mellette, de úgy, hogy a barátai meg az ellenségei egyként irigykedjenek rá miattam. Úgyhogy még kora reggel ki kell csempészni innen a poétát. A legjobb, ha el is felejtí rögtön, hogy valaha is járt erre.

– Úgy lesz – mondta a szobalány, miközben az odakészített edényből még egy kis forró vizet öntött a dézsába. – Hát azért az sem is volt véletlen – folytatta az előző gondolatot –, hogy Festetich gróf éppen ide szállt be néhány napra, amikor Somo gyon volt átutazóban. A szépség híre messzire elhallatszik.

A báróné kiemelte kezét a vízből, figyelte, ahogy a felszálló pára cseppjei rátelepednek a finom, keskeny keze fejére.

– Látod, ez is milyen nagyszerű. Hogy Festetich gróf, országos hírű kezdeményezője és támogatója a hazai művelődésnek, akit egyformán tisztel mindenki, aki ebben az országban valamit tenni, előrevinni, mozdítani akar, hogy Festetich gróf az uramat

becsüli annyira, hogy tiszteletét tegye nála, ha erre jár. Hogy a szépség vonzaná? Azt beszélik, gyönyörű a felesége, az a Sallér Judit. S nem is sokkal idősebb nálam. De meg úgy hírlík, a grófot jobban vonzza egy-egy új könyv, egy-egy sikerült gazdasági megoldás, vagy éppen az új, fenékpusztai ménese, mint az aszszonyok tekintete. Alig is hiszem, hogy gróf miattam tett volna ekkora kerülőt. Hanem inkább hogy az uramat is beszerezze a csurgói iskola támogatói közé.

Ez a csurgói iskola előző este is terítéken volt, amikor a poéta-vendég új verséből szavalt elő némely strófákat. A báróné kicsit póriasnak érezte ugyan, de néhány sorát mégse tudta felejtetni:

*Dudva lenne a dudvák
közt az ananász,
kanász marad, akinek
a nevelője kanász.*

Nem lehetett nem figyelni rá, pedig olyan sovány, olyan elesett volt, ahogy ott az asztal végén ágált. Az urak meg nógatták, hogy csak mutasson még. Hallani akartak valamit abból a Dorottyából, aminek a híre szertejár egy ideje Somogyban. Azt beszélik, hogy maga Festetich akarja kiadatni.

– Ezt a poétát is előbb a gróf ajánlotta a figyelmünkbe – szólalt meg újra a báróné. – Azt mondta, hogy nagy sérelmek és nagy csalódások után lábadozik a környéken. Hogy valami kis bátorításra, vigaszra volna szüksége. Akkor hívta meg az uram először. Még márciusban.

Már akkor megakadt a szeme ezen a lányos arcú, rajongó tekintetű fiatalemberen. S észrevette, hogy azok a nagy, dióbarna szemek is gyakran függték őrajta. Volt akkor, tavasszal is egy veszélyes pillanat, amikor egyik ebéd előtt, a parkban véletlen összeakadtak. A poéta nagyon heves volt, ő kicsit meg is rémült tőle, de szerencsére épp csöngettek az ebédhez.

Azóta nem látta. Most azzal kezdte, hogy egy levelet csempészett a kezébe. Egy neki címzett verset. Ugyanaz a meggondolatlan hevesség szólt a versből, mint a szerzőjéből akkor, ott, a parkban:

*Ah, remélni tán nem szégyen,
ah, tán erre rámegyek,
hogy Josepha enyim légyen,
s én Josepháé legyek.*

– Tudod Julis – fordult a báróné újra szobalányához, aki, kétoldalt előrenyúlva most asszonya feszesen előre álló melleit kezdte masszírozni –, nagyon jól látja a Festetich gróf, hogy milyen ember ez a poéta. Azt mondta róla, hogy igen nagy tehetség, pedig jóformán még siheder. De mindig bajba keveredik, mert nagyon rakoncátlan egy ember.

– Az ágyban is rakoncátlan volt? – kérdezte nevetve a szobalány.

Az asszony fölemelte, és a tarkóján, a kontya mögött fogta össze a két kezét, hogy szabad utat engedjen a szobalány munkálkodásának. Ahogy félig hátrafordult, és a hátán megcsillant a gyertyák fénye, épp olyan tüneményes látványt nyújtott, mint egy Ingres-festmény.

– Tán beszámolást vársz tőlem? – nevette el magát ő is. – Anynyit mindenesetre mondhatok, hogy a költészetben sokkal járatosabb, mint a szerelem mesterségében volt.

– Volt? – kérdezte a szobalány, és tovább haladt lefelé a báróné testén.

Nem volna illendő, hogy többet eláruljunk a két nő titkos beszélgetéséből. De talán mindennél beszédesebb a barokkos hálószoba baldachinos ágyában alvó fiatal poéta egy kéziratban terjedő strófája:

*Asszonyoknak sokat nem kell
huncutkodnia:
hiszen úgyis Amor semper
vincit omnia*

Kolosits Zoltán versei a Debütben

hídkeresés

*a messzi félhomályban
körvonalat képez egy híd
itt keresed a menedéked*

*semmi szokatlan
csak egy formagyakorlat
ezzel térkövezik a jelent*

*épül és egyre harsogóbb
a felismerés
szabad az út törj előre
nem más ez mint hídkeresés*

*légy oltalmazó és oltalmazott
megleled így menedéked*

Az akadály definíciója

*Az akadály egy szó,
ronda fogalom-szülemény,
a lusta elme kreálja.
A lehetőség természete kitárulkozó,
de mi magára hagyjuk,
nem vesszük észre, milyen póre és magányos.
Az ember nem tanúsított
kellő akaratot,
higgyen a tettek erejében.*

kitisztul

*a közeg szilárdsága
hagyja az idő meghajlását
hullámozó terében
növényt nevel*

*elhaladva már észrevehetted
lenyomatait elrejtí benned
a türelem illata
szárnycsattogása eltelt perceinknek*

*figyeld léted tanúságát
ismerd azt aki ide lát át
és elkezd kitisztulni a kép*

1998-ban született Kecskeméten. A középiskolai tanulmányait a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban végezte. Az irodalmat főként a formaversek sajátos dallama miatt szerette meg. Első verseit 2012-ben írta. Több, fiatalok számára szervezett író táborban vett részt az évek során. Ez az első publikációja.

2017. december

-
- 3 Böszörményi Zoltán: A sors kobakja (vers)
- 4 Wágner Szilárd: férfi: Névtelen (próza)
- 14 Csornyij Dávid versei: Határeset, Momentum, Hiba az isteni kreációban, Anubisz kegyelmes hozzászólás
- 18 Nikolényi Gergely: Sötét végzet (próza)
- 22 Műfenyők közönyéből nem nőhet megváltás – Az Irodalmi Jelen karácsonyi versösszeállítása
- 22 Lőrincz P. Gabriella: Leszállt
- 23 Böszörményi Zoltán: Serenitas
- 24 Bánkői Dorottya: Karácsony
- 25 Szilágyi-Nagy Ildikó: Növényi zsír
- 26 Varga Melinda: pihenőnap az éhezésben
- 27 Pruzsinszky Sándor: A fény természete (próza)
- 39 Ádám Tamás versei: Mérhető magány, Csípődön tövisek, Malomban, Gondoltam
- 42 Kántor Zsolt: Önbizalom, kontra... (próza)
- 45 Turczi István versei: Jean Genet, A montevidói
- 47 Vörös Anna prózái: Vadoma szeret hintázní, Vadoma először lát vért az utcákon
- 52 Nietzsche, Rilke, Storm – német költők versei Hudy Árpád fordításában
- 55 Diákvigasz, avagy híres magyarok az iskolában – Laik Eszter beszélgetése Csiffáry Gabriellával
- 65 Hudy Árpád: Betűszilánkok 6. – Elhallgatni ARANY (tárca)
- 68 Dominka Ede Harald: Elemelkedve a felszíneiségtől (Haklik Norbert: Tom Hanks a vizek felett)
- 72 Pécsi Györgyi: Dilemmás író, a dilemmák írója (Kemény István: Lúdbőr)
- 80 Simon Adri: Örökmozgólépcső (Sajó László: gyomorkeselyű)
- 88 Krausz Tivadar: Költő versus futár (Lackfi János–Vörös István: Csavard fel a szöveget!)
- 96 Kárpáti Zsuzsa: Feldolgozás folyamatban (Hevesi Judit: Holnap ne gyere)
- 99 Muhel Gábor: Struktúrák és narratívák Dragomán György Oroszlánkórus című kötetében
- 105 Vasvári Zoltán: A felszámolás melankóliája – Levy (Bihari Puhl Levente) absztrakt festészetéről
- 114 Bárdos József: Hihetlenségek – Ámoré a győzelem (Csokonai Vitéz Mihály)
- 121 Debüt – Kolosits Zoltán versei: hídkeresés, Az akadály definíciója, kitisztul

- Böszörményi Zoltán
A sors kobakja
- Csornij Dávid
Határeset
- Pruzsinszky Sándor
A fény természete
- Kántor Zsolt
Önbizalom, kontra....
- Vörös Anna
Vadoma szeret hintázni

- Wágner Szilárd
férfi: Névtelen
- Nikolényi Gergely
Sötét végzet
- Ádám Tamás
Mérhető magány
- Turczi István
Jean Genet
- Hudy Árpád
Elhallgatni ARANY

Áldott, békés karácsonyt! Boldog új esztendőt!

Műfenyők közönyéből nem nőhet megváltás

Az Irodalmi Jelen karácsonyi versösszeállítása

Lőrincz P. Gabriella: *Leszállt*

Böszörményi Zoltán: *Serenitas*

Bánkövi Dorottya: *Karácsony*

Szilágyi-Nagy Ildikó: *Növénnyel*

Varga Melinda: *pihenőnap az éhezésben*

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

59484291701748

17012

nka

Nemzeti Kulturális Alap